

รายงานโครงการวิจัย

เรื่องการจัดฐานข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย
พื้นที่ภาคอีสาน 2549

มจรสพ,การละเล่น

รองศาสตราจารย์จรัสวรรณ ธรรมวัตร และคณะ

สนับสนุนงบประมาณโดยสำนักวิจัยและส่งเสริมวัฒนธรรม
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
มหรสพ , การละเล่น	
จังหวัดกาฬสินธุ์.....	1
พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน	1
- พิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์	1
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	5
- คนตรี	5
- คนตรีและการแสดงในพิธีกรรม	5
จังหวัดขอนแก่น.....	6
พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน	6
- พิพิธภัณฑ์โฮมมูนมังเมืองขอนแก่น	6
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	9
- คนตรี	9
จังหวัดนครพนม.....	10
พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน	10
- พิพิธภัณฑ์ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทย-เรณูนคร	10
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	12
- คนตรี	12
จังหวัดบุรีรัมย์.....	13
พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสานอีสาน	13
- พิพิธภัณฑ์ศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสาบไซชุมชน 3 เผ่า เขมร ลาว	13
จังหวัดยโสธร.....	15
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	15
- คนตรี	15
จังหวัดร้อยเอ็ด.....	15

พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน	15
- พิพิธภัณฑ์เรือนวัฒนธรรมพื้นบ้าน	15
- พิพิธภัณฑ์ศูนย์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น	17
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	19
- คนตรี	19
จังหวัดเลย.....	20
พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน	20
- พิพิธภัณฑ์ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย	20
จังหวัดศรีสะเกษ.....	23
พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน	23
- พิพิธภัณฑ์สี่เผ่าไทย(วัดพระธาตุเรืองรอง)	23
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	24
- การแสดง	24
จังหวัดสกลนคร.....	25
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	25
- คนตรี	25
จังหวัดสุรินทร์.....	26
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	26
- คนตรี	26
- การแสดง	26
- คนตรีและการแสดงฟ้อนพิธีกรรม	27
- เพลงร้องพื้นบ้าน	28
จังหวัดหนองบัวลำภู.....	29
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	29
- คนตรี	29
จังหวัดอุดรธานี.....	29
พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน	29
- พิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี	29
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	32

- ดนตรี	32
จังหวัดอุบลราชธานี.....	33
พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน	33
- พิพิธภัณฑ์หอวัฒนธรรมอุบลนิทัศน์	33
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	34
- ดนตรี	34
การศึกษาพื้นที่โดยภาพรวมในภาคอีสาน.....	35
สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	35
- ดนตรี	35
- การแสดง	41
- ดนตรีและการแสดงในพิธีกรรม	44
- เพลงร้องพื้นบ้าน	45
เว็บไซต์ประเพณีไทยคอกทอม	46
- การละเล่นพื้นบ้าน	46
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน	48
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 1	48
- เครื่องดนตรี	48
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 3	50
- เครื่องดนตรี	50
- การละเล่น	52
- มหรสพพื้นบ้าน	54
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 4	57
- เครื่องดนตรี	57
- การละเล่น	58
- มหรสพพื้นบ้าน	62
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 5	63
- การละเล่น	63
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 7	63
- การละเล่น	63

- คำนาน	65
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 8	66
- เครื่องดนตรี	66
- การละเล่น	67
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 9	68
- มหรสพพื้นบ้าน	68
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 10	69
- มหรสพพื้นบ้าน	69
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 11	69
- คนตรี	69
- การละเล่น	76
- การแสดง	78
- เพลง	80
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 13	81
- คนตรี	81
- เพลง	81
- การละเล่น	82
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 14	82
- การละเล่น	82
- การแสดง	84
สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 15	85
- เครื่องดนตรี	85
- การละเล่น	86
- คนตรี	86
งานวิจัยด้านอีสานคดี	87
- มหรสพ คนตรีการแสดง	87

การจัดทำฐานข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย

มหรสพ, การละเล่น

แหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มีจัดเก็บเป็นฐานข้อมูลวัฒนธรรม เพื่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย โดยใช้ข้อมูลทั่วไปของแหล่งหรือสถานที่จัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมดังนี้

- พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน
- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- เว็บไซต์ประเพณีไทยคอตคอม
- เว็บไซต์ไทยตำบลคอตคอม
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 1 – 15
- งานวิจัยด้านอีสานศึกษา

การสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย ซึ่งใช้ข้อมูลทั่วไปของแหล่งหรือสถานที่จัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น สามารถจำแนกประเภทข้อมูลที่สำรวจดังต่อไปนี้

1. วรรณกรรมมุขปาฐะ
2. ประเพณี , พิธีกรรม
3. มหรสพ , การละเล่น
4. วิชาช่างพื้นบ้าน
5. จักรวาลทัศน์ (ความเชื่อ พลังความคิด ภูมิปัญญาต่อโลก ชรรษชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคม)

ทั้งนี้ เมื่อจำแนกข้อมูลตามประเภททั้ง 5 หัวข้อแล้วจัดข้อมูลแยกตามจังหวัดโดยเรียงตามตัวอักษร ก-ข เริ่มจากแห่งหรือสถานที่จัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมตั้งแต่พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เว็บไซต์ประเพณีไทยคอตคอม เว็บไซต์ไทยตำบลคอตคอม สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 1 – 15 และงานวิจัยด้านอีสานศึกษา ซึ่งสามารถสรุปข้อมูลมหรสพและการละเล่นได้ตามตารางดังนี้

มหรสพ , การละเล่น

จังหวัด	พิพิธภัณฑ์		สำนักวิทยบริการ			เว็บไซต์ประเทศไทย คอทคอม		สารานุกรม		งานวิจัยด้าน อิสานศึกษา	
	คนตรี พื้นบ้าน	การแสดง การละเล่น	คนตรี	การแสดง การละเล่น	การแสดง ในพิธีกรรม	คนตรี	การแสดง	คนตรี	การแสดง	คนตรี	การแสดง
กาฬสินธุ์		1	1	1	1						
ขอนแก่น		1		3							
นครพนม	1		1								
บุรีรัมย์		1									
ยโสธร			1								
ร้อยเอ็ด	2	1	1	1							
เลย		1									
ศรีสะเกษ	1			1							
สกลนคร			1	1							
สุรินทร์			2	2	1						

มหรสพ , การละเล่น (ต่อ)

จังหวัด	พิพิธภัณฑ์		สำนักวิทยบริการ			เว็บไซต์ประเทศไทย คอทคอม		สารานุกรม		งานวิจัยด้าน อีสานศึกษา	
	คนตรี ที่บ้าน	การแสดง การละเล่น	คนตรี	การแสดง การละเล่น	การแสดง ในพิธีกรรม	คนตรี	การแสดง	คนตรี	การแสดง	คนตรี	การแสดง
หนองบัวลำภู			1								
อุดรธานี		1	1								
อุบลราชธานี		1	1								
การศึกษา พื้นที่โดย ภาพรวม			8	13	1	2	14	49	69	14	64

มหรสพ,การละเล่น

การศึกษาบทบาทการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย

การจัดทำฐานข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย โดยใช้ข้อมูลทั่วไปของแหล่งหรือสถานที่จัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมดังนี้

- พิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน
- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- เว็บไซต์ประเพณีไทยคอตคอม
- เว็บไซต์ไทยคำบลดคอตคอม
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่1 – 15
- งานวิจัยด้านอีสานศึกษา

การสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมไทย ซึ่งใช้ข้อมูลทั่วไปของแหล่งหรือสถานที่จัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้น สามารถแยกประเภทข้อมูลที่สำรวจดังต่อไปนี้

1. วรรณกรรมมุขปาฐะ
2. ประเพณี , พิธีกรรม
3. มหรสพ , การละเล่น
4. วิชาช่างพื้นบ้าน
5. จักรวาลทัศน์ (ความเชื่อ พลังความคิด ภูมิปัญญาต่อโลก ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคม)

มหรสพ,การละเล่น

ฐานข้อมูลประเพณีมหรสพและการละเล่น โดยใช้ข้อมูลทั่วไปของแหล่งหรือสถานที่จัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมและมีรายละเอียด ดังนี้

จังหวัดกาฬสินธุ์

- พิพิธภัณฑ์อีสาน
- ชื่อพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์

- ที่ตั้ง อาคารศาลากลางหลังเก่าของจังหวัดกาฬสินธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
- คณะผู้ดำเนินการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองกาฬสินธุ์ สังกัดสำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมอบหมายให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลและรับผิดชอบ ซึ่งมีบุคลากรของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 29 คน ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นหัวหน้าหน่วยงาน ผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นที่ปรึกษา
- ประวัติความเป็นมา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองกาฬสินธุ์ ผู้ริเริ่มคือ นายชัยรัตน์ มาประณีต ผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์ (2542-2546) และนางเบญจมาศ มาประณีต นายกเหล่ากาชาดจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยระดมทุนจากทั้งหน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชนเพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองกาฬสินธุ์ ในอาคารศาลากลางหลังเก่าของจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแหล่งเรียนรู้และรวบรวมของดีของจังหวัดกาฬสินธุ์ให้ประชาชนได้ศึกษาและทราบถึงประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมอันดีงามและทราบถึงสถานที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ ทราบประวัติบุคคลสำคัญของจังหวัด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองกาฬสินธุ์สามารถเปิดให้เข้าชมได้เมื่อ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544
- บทบาททั่วไป พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองกาฬสินธุ์ จัดแสดงโดยแบ่งเป็นห้องๆ ดังนี้
 1. ห้องวิถีชีวิตชาวผู้ไท จัดแสดงเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่อาศัยอยู่ในอำเภอเขาวง คำม่วง กุฉินารายณ์ การจัดแสดงเป็นการจำลองบ้านเรือน จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ จัดแสดงการดำรงชีวิต งานหัตถกรรมที่โดดเด่นคือการทอผ้าไหมแพรวา การแต่งกายของชาวผู้ไทกาฬสินธุ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ เทคนิคในการจัดแสดงคือ ใช้เรื่องราวบรรยายอัด โนมัติบรรยายเสียงประกอบการชมนิทรรศการ บางเครื่องชำรุดเสียหายแล้ว
 2. ห้องผ้าไหมแพรวา เป็นห้องจัดแสดงผ้าแพรวาที่มีชื่อเสียงของจังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย นิทรรศการสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถที่ทรงสนพระทัยและมีพระมหากรุณาธิคุณต่องานศิลปาชีพ การแสดงผ้าแพรวาที่ได้รับรางวัลต่างๆ ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ผ้าแพรวาที่ได้รับการตัดเย็บเป็นชุดเครื่องแต่งกาย การแสดงแพรวาในชุดเครื่องแต่งกายผู้ไท และการแสดงของเก่าและเครื่องเงินต่างๆ
 3. ห้องวัฒนธรรมนิทัศน์ มีการจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับระบบนิเวศของกาฬสินธุ์ที่เป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมของชนเผ่าต่างๆ ในจังหวัดกาฬสินธุ์
 4. ห้องจัดแสดงเรื่องอำเภอต่างๆ ของจังหวัดกาฬสินธุ์ จัดแสดงเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนและแสดงของดีของแต่ละอำเภอ
 5. ห้องเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์ จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระอริยะสงฆ์และพระสงฆ์ในจังหวัดกาฬสินธุ์

6. ห้องตั้งเมืองกาฬสินธุ์ เป็นห้องที่จัดแสดงเรื่องการตั้งเมืองกาฬสินธุ์ของกลุ่มท้าวโสมพมิตร หัวหน้ากลุ่มคนลาวที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารราชอาณาจักรสยามในสมัยรัชกาลที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

7. ห้องเจ้าโสมพมิตร เป็นห้องนิทรรศการจัดแสดงเรื่อง สายตระกูลและการสืบสายตระกูลของเจ้าโสมพมิตร ที่แยกออกเป็นสายตระกูลต่างๆ หลายสาย การจัดแสดงเรื่องเจ้าเมืองกาฬสินธุ์ที่สืบทอดตำแหน่ง

8. ห้องเมืองฟ้าแดดสงยาง จัดแสดงเรื่องราวของเมืองฟ้าแดดสงยาง เมืองโบราณสมัยทวารวดีที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์

9. ห้องโปงลาง เป็นห้องจัดแสดงเครื่องดนตรีอีสานโปงลางที่มีชื่อเสียงของจังหวัดกาฬสินธุ์

10. ห้องเมืองในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นห้องที่แสดงเรื่องของเมืองต่างๆ ในที่ตั้งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ จัดแสดงภาพการตั้งเมืองต่างๆ ภาพเจ้าเมืองและมีคำบรรยายและประวัติการตั้งเมือง

11. ห้องพระมิ่งเมืองกาฬสินธุ์ เป็นห้องจัดแสดงเรื่องราวของพระพุทธรูปสมัยต่างๆ ที่พบในเขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ พระสำคัญของเมืองกาฬสินธุ์

12. ห้องคนคสิริกาฬสินธุ์ จัดแสดงชีวประวัติของคนคสิริที่สร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อประกาศเกียรติคุณ

13. ห้องจัดแสดงวิถีชาวนาจังหวัดกาฬสินธุ์ (ปิด)

14. ห้องผลิตภัณฑ์จากอ้อย

15. ห้องผลิตภัณฑ์จากมันสำปะหลัง

16. ห้องพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ จัดแสดงเรื่องราวของไดโนเสาร์ที่พบที่ภูกุ่มข้าว อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

17. ศูนย์บริการความรู้ของ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นห้องให้บริการค้นคว้าความรู้และห้องสืบค้นอินเทอร์เน็ต

18. ห้องศูนย์ข้อมูล เป็นห้องให้บริการข้อมูลและค้นคว้าเอกสารงานวิชาการเรื่องราวของจังหวัดกาฬสินธุ์เพิ่มเติมนอกจากนิทรรศการ

19. จำหน่ายของที่ระลึก จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์และของที่ระลึกของจังหวัดกาฬสินธุ์ที่สำคัญคือ ผ้าไหมแพรวาที่มีชื่อเสียงของที่นี่ เปิดจำหน่ายเฉพาะวันเวลาราชการ

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

มหรสพ , การละเล่น มีการจำลองการดำรงชีวิตของชาวกาฬสินธุ์ มีการจัดแสดงโดยหุ่นจำลองมหรสพต่างๆ การแสดงหมอลำ จัดแสดงตัวหนังประโมทัยอีสาน หมอลำกลอน ประกอบการบรรยายจากเครื่องบรรยายอัตโนมัติ

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึก มิถุนายน 2549

หมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์ เป็นความพยายามของจังหวัดกาฬสินธุ์ที่ต้องการให้มีพิพิธภัณฑ์ของจังหวัดเป็นศูนย์กลางในการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดกาฬสินธุ์ที่จัดแสดงในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ ในด้านรูปแบบการจัดแสดงยังต้องพัฒนาในเรื่องรูปแบบ ส่วนเนื้อหาการจัดแสดงที่พยายามสื่อให้เห็นภาพรวมของประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดกาฬสินธุ์นั้น มีคุณค่าต่อการศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนและประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจศึกษาเรื่องของจังหวัดกาฬสินธุ์ และนอกจากนี้ที่พิพิธภัณฑ์ยังมีห้องศูนย์ข้อมูลที่ทำหน้าที่ให้บริการค้นคว้า ข้อมูล เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับจังหวัดกาฬสินธุ์อีกจำนวนหนึ่ง

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : 2542
- ผู้รวบรวม : นิติกร กรชัยวิเชียร
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : นายเปลื้อง ฉายรัศมี ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปการแสดง (คนตรีพื้นบ้าน)
- สาระสำคัญเนื้อเรื่อง โดยย่อ

ครูเปลื้อง ฉายรัศมี เกิดวันที่ 25 ตุลาคม 2475 เป็นผู้ที่ สนใจเรื่องเครื่องดนตรีอีสานมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "โปงลาง" ครูเปลื้องได้เรียนรู้และฝึกฝนการทำและการตีเกราะลอลจนเกิด ความชำนาญ ต่อมาได้พัฒนาจากเกราะลอลจนเป็น โปงลาง และได้รวมเอาเครื่องดนตรีอีสาน พร้อมทั้ง เพื่อนฝูง ตั้งวงโปงลางขึ้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ และได้รับความนิยมอย่างยิ่ง

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : มานิตย์ สันบุญ
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : หนังตะลุงอีสาน...มนต์เมืองน้ำคำ...ของดีที่รอวันจางหาย
- สาระสำคัญเนื้อเรื่อง โดยย่อ

หนังตะลุงอีสานเป็นศิลปะพื้นบ้านอีสานประเภทหนึ่ง ปัจจุบันหาชมได้ยาก แต่ยังพอหาชม ได้บ้างที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่ คณะเพชรศรีนวล ซึ่งจะตระเวนไปแสดงทั่วภาคอีสาน ตามงานบุญ ต่าง ๆ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ได้แก่ พิณ แคน กลองซูด กีตาร์ เป็นลักษณะคล้ายลำเรื่อง ต่อกลอน ลำซ่อย ลำซิ่ง โดยเรื่องที่ใช้แสดงคือ รามเกียรติ์

- ประเภทของข้อมูล : คนตรีและการแสดงในพิธีกรรม
- เวลาที่รวบรวม : 2545
- ผู้รวบรวม : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3
- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : แผ่นพับ
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ผู้ไทยโลกโก่งกาฬสินธุ์
- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโลกโก่ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตแห่งใหม่ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งแต่ปี 2541 และในปี 2543 ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชน ในการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวครั้งที่ 3 ประจำปี 2543 โดยมีการนำเที่ยวหมู่บ้านแบบไม่ค้างคืนและค้างคืน สามารถเดินทางถึงโดยรถยนต์ รถประจำทาง รถไฟ เครื่องบิน กิจกรรมที่จะได้สัมผัส อาทิเช่น ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ การรับประทานอาหารพื้นบ้านแบบพาแลง ชมศิลปการแสดงดนตรีพื้นบ้าน การผลิตสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน สถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียง ได้แก่ วนอุทยานภูผาวัว น้ำตกตาดสูง น้ำตกตาดขาว กานโหลง วัดสิมนาโก วนอุทยานภูผาผึ้ง บ้านหนองห้าง-ห้วยม่วง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน วัดป่าพุทธบุตร ศูนย์แกะสลักหินบ้านนากะเดา แหล่งพบรอยเท้าไดโนเสาร์ วนอุทยานภูแฝกและภู่ม้าขาว พร้อมแผนจัดงานประเพณีพิธีกรรมของชาวผู้ไทยโลกโก่ง ได้แก่ งานประเพณีน้ำตกตาดสูง เลี้ยงผีเชื้อ เลี้ยงหอมเหล็ก พิธีเหยา

จังหวัดขอนแก่น

- พิพิธภัณฑสถาน

- ชื่อพิพิธภัณฑสถาน โสภณมั่งเมืองขอนแก่น
- ที่ตั้ง ถนนรอบบึงคำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- คณะผู้ดำเนินการ อยู่ภายใต้การบริหารงานของ สำนักการศึกษาเทศบาลนครขอนแก่น โดยมีผู้รับผิดชอบหลัก คือ นายทวี อัญญา และนายศรันย์ เปานาเรียง
- ประวัติความเป็นมา โสภณมั่งเมืองขอนแก่นเกิดขึ้น เพื่อให้ผู้คนในท้องถิ่นได้รับรู้คุณค่า เข้าใจถึงแก่นแท้ของประวัติศาสตร์ความเป็นมาก่อนที่ขอนแก่น และซาบซึ้งไปกับวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตอันแฝงไว้ซึ่งแง่คิด ข้อเตือนใจและคติสอนใจให้ผู้คนได้ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ประกอบกับเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนได้เกิดการศึกษาเรียนรู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงคนในชุมชนให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาหวงแหนวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของตนให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาให้เยาวชนและประชาชนทั่วไป ได้ใช้ประโยชน์ในการค้นคว้าหาข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมบ้านเมืองของตน ตลอดจนช่วยให้นักท่องเที่ยวหรือผู้คนที่ต่างถิ่นได้เรียนรู้และเข้าใจความเป็นขอนแก่นได้อย่างลึกซึ้ง

ความหมายของโสมนมัง โดยคำว่า “โสมนมัง” เป็นภาษาอีสานแยกออกเป็น 2 คำ คือ คำ โสม และ มนมัง

โสม หมายถึง ห้องโถงหรือหอที่มีขนาดกว้างใหญ่

มนมัง หมายถึง ทรัพย์สมบัติ, มรดก

ฉะนั้น “โสมนมังเมืองขอนแก่น” จึงมีความหมายว่าห้องที่เก็บรวบรวมทรัพย์สมบัติ อันสื่อถึงความเป็นมาและเรื่องราวของเมืองขอนแก่น ซึ่งเป็นสิ่งที่จะสะท้อนให้ผู้คนได้สัมผัสถึง สภาพชีวิต ความเป็นอยู่ชาวขอนแก่น นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้

โสมนมัง เริ่มต้นจากกระบวนการร่วมคิดอย่างสร้างสรรค์ของคนทุกกลุ่มในเขตเทศบาล นครขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2541 เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ในการพัฒนาเมืองร่วมกัน ก่อให้เกิดแผน ขอนแก่นนครน่าอยู่ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการเปิดเวทีวิพากษ์ทำอย่างไรจึงจะทำให้ขอนแก่น เป็นนครที่น่าอยู่ ชุมชน ผู้รู้ และนักวิชาการ ได้มีความคิดเห็นตรงกันว่าเริ่มต้นต้องสร้างจิตสำนึกรัก ท้องถิ่นของตนเองก่อน คนขอนแก่นต้องรู้จักความเป็นมาของตนเอง รวมทั้งมีความภาคภูมิใจใน เอกลักษณะด้านศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา ดังนั้นการศึกษาประวัติเมืองขอนแก่นจึงเป็นแกน หลักในการสร้างสำนึกท้องถิ่นร่วมกัน อีกประการหนึ่งควรมีพิพิธภัณฑ์เก็บรวบรวมเรื่องราว ประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น ซึ่งเป็นของคนขอนแก่นจริงๆ และเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต คือ ไม่ได้ เป็นเพียงสถานที่เก็บของเก่าเท่านั้น

ปีพุทธศักราช 2542 ได้มีกลุ่มอาสาสมัคร เป็นคณะสืบค้นประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น โดย ศึกษาประวัติศาสตร์แบบมีชีวิต (Life history) พร้อมกับปลูกจิตสำนึกร่วมไปพร้อมกัน คณะสืบค้น ได้สัมภาษณ์ผู้สูงอายุและผู้รู้ในท้องถิ่น เกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองขอนแก่นในประเด็นต่าง ๆ หลังจากนั้นได้มีการรวบรวม และชำระข้อมูล โดยการเปิดเวทีคนเมืองประชาพิจารณ์ เรื่องประวัติ เมืองขอนแก่นและพิพิธภัณฑ์เมือง จากความเป็นมาดังกล่าวเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่น คณะผู้บริหารเทศบาลจึงได้จัดสร้างพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตขึ้นบริเวณใต้ฉัตรอาคาร 200 ปี ริมบึง แก่นนคร เป็นที่เก็บเรื่องราวความเป็นมา รวมทั้งเอกลักษณ์ของเมืองขอนแก่นไว้ ณ ที่แห่งนั้น นาม ว่า “ โสมนมังเมืองขอนแก่น” ซึ่งมีพิธีเปิดในวันที่ 9 ตุลาคม 2546

- **บทบาททั่วไป** โดยภายในโฮงมูนมังเมืองขอนแก่น ได้จัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่ในส่วน
ของนิทรรศการ และห้องจำหน่ายของที่ระลึก สำหรับการจัดนิทรรศการได้แบ่งออกเป็น 5 โซน
โดยแบ่งตามเนื้อหาสาระในระบบการปกครอง วิถีชีวิต ภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอัน
นำภาคภูมิใจของชาวขอนแก่น นับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคสร้างบ้านแปงเมืองและล่วงเลย
ผ่านวันเวลาอันรุ่งเรือง จวบจนเป็นเมืองขอนแก่นในปัจจุบัน โดยการนำเสนอด้วยแบบจำลองผสม
สื่ออันทันสมัย ทั้งสไลด์ วิดีทัศน์ บอร์ดกราฟฟิค หุ่นจำลอง และภาพประกอบ คำบรรยาย เพื่อให้
การชมนิทรรศการได้ทั้งความรู้และเกิดความตื่นตาตื่นใจ พื้นที่จัดนิทรรศการแบ่งเป็น 5 โซน คือ

โซนที่ 1 แนะนำเมืองขอนแก่น

โซนที่ 2 ประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่นและวัฒนธรรมโบราณ

โซนที่ 3 การตั้งเมือง

โซนที่ 4 บ้านเมืองและวิถีชีวิตของชาวขอนแก่น

โซนที่ 5 ขอนแก่นวันนี้

- **บทบาทเฉพาะพันธกิจ**

มหรสพ , การละเล่น จัดแสดงหุ่นจำลองการละเล่นหมอแคน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของคนอีสาน

- **ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549**

หมายเหตุ เพื่อให้ผู้คนในท้องถิ่นได้รับรู้คุณค่า เข้าใจถึงแก่นแท้ของประวัติศาสตร์ความเป็นมา
ก่อนที่ขอนแก่นจะมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงดังเช่นปัจจุบัน และซาบซึ้งไปกับวัฒนธรรม ประเพณี
อันดีงามที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตอันแฝงไว้ซึ่งแง่คิดข้อเตือนใจและคติสอนใจให้ผู้คนได้ประพฤติ
ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ประกอบกับการส่งเสริมให้เยาวชนได้เกิดการศึกษาเรียนรู้ถึงภูมิปัญญา
ท้องถิ่นที่เกิดจากฝีมือทางด้านความคิดเชิงสร้างสรรค์ ของบรรพบุรุษอย่างแท้จริง ทั้งนี้ก็เพื่อเป็น
สายใยที่เชื่อมโยงให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกในการรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมประเพณีอันดี
งามของท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาให้กับเยาวชน และ

ประชาชนทั่วไปได้ใช้ประโยชน์ในการค้นคว้าข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมบ้านเมืองของตนเอง ตลอดจนยังช่วยให้นักท่องเที่ยวหรือผู้คนที่ต่างถิ่น ได้เรียนรู้และเข้าใจความเป็นขอนแก่นได้อย่างแท้จริง

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : ศูนย์เฉลิมวิสัยขอนแก่น
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : ทัศนศึกษาอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ประมวล "หมอลำหมู่" สืบสานศิลปะชาวอีสาน ✓
- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

หมอลำ เป็นศิลปการแสดงของภาคอีสาน ที่มีความสำคัญและนิยมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น สำนักงานประชาสัมพันธ์เขต 1 กรมประชาสัมพันธ์ จึงได้ดำเนินโครงการ จัดประกวดหมอลำหมู่ชิงชนะเลิศแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. 2542-2543 เพื่อเป็นการส่งเสริม และอนุรักษ์การแสดงศิลปะหมอลำ ในพื้นที่สำนักงานประชาสัมพันธ์เขต 1 และเขต 2 หมอลำชนะเลิศการประกวดครั้งนี้คือหมอลำคณะ ชูเปเปอร์ดวงวิเศษ รองชนะเลิศอันดับ 1 คือ คณะเพชรสีคราม รองชนะเลิศอันดับ 2 คือ คณะสามเหรียญทอง

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : 2545
- ผู้รวบรวม : วาสนา เกหาบาล
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : หมอลำธรรมะ 'รัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์' ✓
- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

หมอลำเป็นศิลปะการแสดงพื้นถิ่นอีสาน ซึ่งจังหวัดอำนาจเจริญผลักดันให้เป็นสินค้า หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ อำนาจเจริญนั้นมีคณะหมอลำทุกประเภท ทั้งลำเรื่องต่อกลอน ลำซิ่ง ลำกลอน

และลูกทุ่งหมอลำมากกว่า 40 คณะ ครอบงำที่มีชื่อเสียงต่างพัฒนาด้านแสง สี เสียง ให้ทัดเทียม การแสดงคอนเสิร์ตของค่ายเพลงใหญ่ จึงมีการเรียกการแสดงแบบนี้ว่า "คอนเสิร์ตลูกทุ่งหมอลำ" หมอลำคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ เป็นลำเรื่องต่อกลอน คณะที่เก่าแก่ของเมืองขอนแก่น มี ทีมงานราว 280 ชีวิต อัตราค่าจ้างในแต่ละคืนขึ้นอยู่กับระยะทาง ต่ำสุด 50,000 บาท สูงสุด 100,000 บาท

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี

- เวลาที่รวบรวม : -

- ผู้รวบรวม : ทองสีทา

- ผู้ให้ข้อมูล : -

- สถานที่รวบรวม : -

- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : หมอลำคณะหนึ่งในสยามชื่อนี้คุ้นหูนักฟังหมอลำทั่วอีสาน

- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

หมอลำคณะ "หนึ่งในสยาม" เป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงคณะหนึ่งใน จ.ขอนแก่น โดยแม่อุษา พ่อสวัสดิ์ แก้ววิชา เป็นผู้เริ่มก่อตั้งเมื่อ 26 ปีมาแล้ว ในคณะมีพระเอก 3 คน นางเอก 4 คน พร้อมด้วย ประกอบอีกมากมาย ในการแสดงมีการผสมผสานกับดนตรีสากล และแบ่งการแสดงเป็นสามช่วง คือ ช่วงแรกเป็นเพลงสตริง ช่วงสองเป็นการแสดงเพลงลูกทุ่ง และช่วงที่สามเข้าสู่การลำเรื่อง ต่อ กลอนทำนองขอนแก่น โดยจะนำนิทานพื้นบ้านยอดฮิตของอีสานมาแสดง

จังหวัดนครพนม

- พิพิธภัณฑสถาน

- ชื่อพิพิธภัณฑสถาน ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทย – เรณูนคร

- ที่ตั้ง โรงเรียนเรณูนครวิทยานุกูล อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

- คณะผู้ดำเนินการ อาจารย์อุษณี อบรมชอบ เป็นผู้จัดทำโครงการ คณะครูโรงเรียนเรณูนคร วิทยานุกูล

- ประวัติความเป็นมา บ้านผู้ไทย ได้จำลองแบบการก่อสร้างมาจากลักษณะของบ้านชาวผู้ไทยเรณูนคร ในสมัยโบราณ เริ่มการก่อสร้างเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2535 ได้ดำเนินการพร้อม คณะกรรมการจัดหาทุนก่อสร้างจนแล้วเสร็จดังนี้ ครั้งแรก 80,000 บาทและครั้งที่ 2 123,000 บาท โดยไม่ได้ใช้งบประมาณของทางราชการและได้มีผู้บริจาคสมทบในการก่อสร้างเพิ่มเติมเรื่อยๆ โดยการติดต่อประสานงานของ นายสุพจน์ อบรมชอบ และนางอุษณี อบรมชอบ และการดำเนินการ

ของคณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมอำเภอเรณูนคร โรงเรียนเรณูนครวิทยานุกูล การก่อสร้างได้แล้วเสร็จในสมัยนายเพียร สุวรรณไตรย์ ลักษณะของบ้าน เป็นไม้ใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่วมุงด้วยกระเบื้อง ผนังไม้เนื้อแข็ง ใต้ถุนยกคานกริด ภายในเป็นห้องโถง ใช้จัดตกแต่งเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านรวบรวมวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆของชาวผู้ไทยตั้งแต่โบราณ เพื่อให้นักเรียนและผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้

- บทบาททั่วไป การจัดเก็บสิ่งของแบ่งเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

1. หนังสือ ได้แก่ หนังสือโบราณต่างๆ ✓
2. อาวุธโบราณ ได้แก่ ดาบโบราณ มีดสั้นด้ามทำด้วยงาช้าง ✓
3. คนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ โปงลาง พิณ แคน โหวด พังฮาด ฉิ่ง กลองหาง ✓
4. ผ้า ได้แก่ ผ้าไหมเงิน ไหมมัดหมี่ ชิ้นเงิน เสื้อพระราชทานจากรัชการที่ 5 ของก้านั้นในสมัยนั้น ชุดฟ้อนพื้นเมือง ✓
5. เครื่องใช้ในครัวเรือน ได้แก่ สลึงใส่เสื้อผ้า ตะเกียงประเภทต่างๆ เครื่องอัดกลีบเสื้อผ้าสมัย ร.5 เตาไฟดินเผา ✓
6. เครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ หม้อดิน ไหเคลือบโบราณ หีบเหล็ก หีบไม้ น้ำอ้อย ไหบ้านเชียง หม้อทองเหลือง คณโชน้ำ น้ำเต้าดิน ✓
7. เครื่องใช้ที่มีค่าและเครื่องประดับ ได้แก่ โถเบญจรงค์ กำไลข้อมือ แอบเงิน(ตลับเงิน) กระบอกปูนเงิน ดุมหู เข็มขัดเงิน เงินโบราณ ชองพลู พานขันเงิน พานทองเหลือง ✓
8. อุปกรณ์จักสาน – อุปกรณ์ไม้ ได้แก่ กระพ้อมใส่ข้าว กระบุง กระตักข้าว ก่องข้าว มวยนั่งข้าว กระสวยทอผ้า กระโตกไม้ ✓

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

มหรสพ, การละเล่น จัดแสดงดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ โปงลาง พิณ แคน โหวด พังฮาด ฆ้อง กลองหาง

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549

หมายเหตุ ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทยเรณูนครนั้นต้องการที่จะนำเสนอองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวผู้ไทยซึ่งเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในแถบอำเภอเรณูนครเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมนั้นได้รับรู้ถึงการดำรงชีวิตและเอกลักษณ์เฉพาะของชาวผู้ไทยในอำเภอเรณูนคร นอกจากนั้นชาวผู้ไทยยุคใหม่ยังได้มีส่วนร่วมในการที่จะสืบทอดวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทยต่อไป ด้วยการนำองค์ความรู้ที่จัดแสดงอยู่ภายในบ้านผู้ไทย โดยศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทยเรณูนครไปเผยแพร่ให้กับเยาวชนรุ่นต่อไป เพื่อเป็นการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทยอีกด้วย

ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอเรณูนคร โรงเรียนเรณูนครวิทยานุกูล เป็นแหล่งข้อมูลแหล่งสืบค้น แหล่งศึกษาค้นคว้าของบุคคลทั่วไป จัดเก็บรวบรวมข้อมูล สิ่งของ เครื่องใช้ในวิถีชีวิตของชาวผู้ไทย จัดกิจกรรมชุมนุมอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย เปิดให้นักเรียนมาศึกษาค้นคว้า

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : ดนตรี

- เวลาที่รวบรวม : 2544

- ผู้รวบรวม : บริสุทธิ์ กาสินพิลา
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : 1 หมู่บ้าน 2 ผลิตภัณฑ์ แคน-ผ้าไหม บ้านท่าเรือ นาหว้า นครพนม ที่สุดของอีสาน ✓
- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

บ้านท่าเรือ อ.นาหว้า จ.นครพนม เป็นแหล่งผลิตแคนและผ้าไหม ที่มีคุณภาพดีและมีชื่อเสียง ปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพ ทำแคนและผลิตเครื่องดนตรีอื่น ๆ เช่น โหวด พิณ รวมทั้งของที่ระลึก เช่น แคนขนาดเล็ก โหวดเล็ก พวงกุญแจ ส่วนผ้าไหมกลุ่มแม่บ้าน เกษตรกรบ้านท่าเรือ ได้มีการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพ และออกแบบสีสัน ลวดลายต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการทอให้ได้ผ้าไหมที่มีคุณภาพดี จนได้รับรางวัลจากการประกวดผ้าไหมหลายประเภท จากการประกวดทุกระดับ โดยเฉพาะจากการประกวดผ้าไหมที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์จุดเด่น ของผ้าไหมบ้านท่าเรือคือเทคนิคในการฟอกย้อมสีไหมดีมาก สีไม่ตกไม่ค้างสามารถให้สีอ่อนหรือแก่ได้ตามความต้องการของผู้ซื้อ ผ้าที่ทอมีเนื้อแน่นและไม่แข็งกระด้าง

จังหวัดบุรีรัมย์

- พิพิธภัณฑ์อีสาน ✓
- ชื่อพิพิธภัณฑ์ ศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน 3 เผ่า เขมร ลาว
- ที่ตั้ง วัดบูรณาราม หมู่ที่ 17 ตำบลหนองเต็ง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์
- คณะผู้ดำเนินการ พระอธิการบุญเลียบ จันทสุโขโร เจ้าอาวาสวัดบูรณาราม องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเต็ง คณะครู ผู้บริหาร นักเรียนโรงเรียนในเขตตำบลหนองเต็ง สภาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์ สภาวัฒนธรรมอำเภอกระสัง สภาวัฒนธรรมตำบลหนองเต็ง และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด
- ประวัติความเป็นมา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 บัญญัติไว้ในมาตรา 46 ว่าบุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ช่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงได้มีความร่วมมือจากหลายฝ่ายได้จัดตั้งศูนย์บูรณาการขึ้น

- **บทบาททั่วไป** เป็นศูนย์ที่ตั้งขึ้นเพื่อการรวมกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในชุมชนเดียวกัน ประกอบด้วยกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มถ่ายทอดการเรียนรู้วัฒนธรรม แหล่งพัฒนาคุณภาพชีวิต ศูนย์รวมความร่วมมือการดำเนินงานและกิจกรรมด้านศาสนา ลานคนตรี กีฬา การละเล่นพื้นบ้านและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน รวบรวมมาดกทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

- **บทบาทเฉพาะพันธกิจ**

มหรสพ , การละเล่น ศูนย์เป็นแหล่งข้อมูลสารสนเทศ ลานคนตรี กีฬาและการละเล่นพื้นบ้านของ เขมร ส่วย ลาว

- **ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549**

หมายเหตุ มีการจำลองบ้านเรือน วัฒนธรรม การดำรงชีวิต ประเพณีและภูมิปัญญาของชุมชนที่ประกอบไปด้วย เขมรส่วยและลาว

จังหวัดยโสธร

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี ✓
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : อวยชัย สุทธิอาคาร
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : กั๊บกั๊บกของเล่นพื้นเมืองที่หาซื้อได้ยาก ✓
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

กั๊บกั๊บก เป็นชื่อของเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งของชาวอีสาน นิยมเล่นกันมากในแถบจังหวัด อุบลราชธานี ยโสธร มหาสารคาม กาฬสินธุ์ กั๊บกั๊บก ทำจากไม้เนื้อแข็ง ส่วนมากนิยมทำจากไม้พะยุง มี 2 ตัวคู่กันยาวประมาณ 1 ฟุต ด้านหัวจะประดับด้วยเหรียญสแตนเลสแบบโบราณ เวลาเล่นใช้เคาะกับไม้หมอนขนาดสั้น การเล่นต้องเล่นเข้าวงกับเครื่องดนตรีประเภทอื่นด้วย เช่น กลอง พิณ ฉิ่ง ฉาบ และแคน เล่นประสานกันเป็นจังหวะ ในวงทำนองอ่อนหวานระรื่นหู บุคคลที่ได้ชื่อว่า เป็นบรมครูทางกั๊บกั๊บก มี 2 ท่าน คือ ครูทัศนีย์ พันธุ์ทอง และครูปาน บรรลือหาญ ชาวคุ้มบ้านท่า จ. ยโสธร

จังหวัดร้อยเอ็ด

- พิพิธภัณฑ์อีสาน

- ชื่อพิพิธภัณฑ์ : เสิ่นวัฒนธรรมพื้นบ้าน ✓
- ที่ตั้ง : โรงเรียนพลาญชัยพิทยาคม สำนักงานพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
- คณะผู้ดำเนินการ : เสิ่นวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นศูนย์หรือหน่วยงานหนึ่งที่สังกัด โรงเรียนพลาญชัยพิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด และมีคณะกรรมการบริหารงาน นายเข้มชาติ นันโท ประธานกรรมการบริหาร
- ประวัติความเป็นมา : ปัจจุบันรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีนโยบายมุ่งพัฒนาประเทศให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เน้นให้เยาวชนและประชาชนมีการศึกษาตลอดชีวิต โดยส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ทุกรูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 25 และนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ มาตราที่ 18(3) 23, 25, 29 ที่ระบุให้มีการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

และกระบวนการถ่ายทอดและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งโรงเรียนพลาญชัยพิทยาคม โดยคณะกรรมการวัฒนธรรมโรงเรียน ได้ตอบสนองนโยบายนี้เป็นรูปธรรม โดยการเปิดให้บริการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม 1 แห่ง คือ เฮือนอีสานบ้านวัฒนธรรมพลาญชัย ซึ่งเป็นสถานที่จัดแสดงและให้บริการข้อมูลเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านทุกสาขา รวมทั้งประวัติและผลงานของปราชญ์ชาวบ้าน นอกจากนี้ยังได้จัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยในปีงบประมาณ 2548 คณะกรรมการวัฒนธรรมโรงเรียน ได้กำหนดให้มีการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง การจัดแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมขึ้น เพื่อกระตุ้นให้ครู อาจารย์ นักศึกษา เยาวชน และประชาชนไทย รู้จัก และใช้ประโยชน์แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน อย่างคุ้มค่า อันจะก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมพื้นบ้าน ตลอดจนสามารถพัฒนาศักยภาพและภูมิปัญญาของตนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมโลกได้อย่างเป็นสุขและยั่งยืน

- บทบาททั่วไป เนื้อหาที่จัดแสดง แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

1. วิถีแบบพื้นบ้าน : จัดแสดงห้องต่าง ๆ ภายในบ้าน เช่น ห้องนอน ห้องครัว ห้องนั่งเล่น และเครื่องดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน และอาหารพื้นบ้าน

ผ้าทอพื้นบ้าน : แสดงผ้าทอโบราณ และเครื่องมือทอผ้า ที่ ฝีม กวัก อัก กระสวย หลอด ไน หลา

เครื่องมือเครื่องใช้แบบโบราณ : เช่น คันไถ เคียว แห สวิง ไร่ ลอบ ที่คักสัตว์ทุกชนิด

2. ห้องฮีดสิบสอง คองสิบสี่ : แสดงประเพณีท้องถิ่น และวรรณกรรมพื้นบ้าน

3. ปราชญ์ชาวบ้าน : แสดงประวัติ ผลงาน วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน : เผยแพร่ จำหน่าย ผลิตภัณฑ์ชุมชน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และผลงานนักเรียน

5. ห้องปฏิบัติการทอวัฒนธรรม ; แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมพื้นบ้านเชิงประจักษ์และแพทย์แผนไทย

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

มหรสพ , การละเล่น จัดแสดงเครื่องดนตรีและการละเล่นพื้นบ้าน

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549

หมายเหตุ ความหมายของ เอือนวัฒนธรรมพื้นบ้าน เอือน หรือ หอ หมายถึง เรือนหรือสถานที่ใช้เฉพาะกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Hall” ภาษาอีสานว่า “เอือน”

วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตที่คนในสังคมได้สั่งสม เลือดสรร ปรับปรุงแก้ไข จนถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงามเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดมายาวนาน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจร่วมกันและสามารถประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Culture”

เอือนอีสานบ้านวัฒนธรรม คือสถานที่จัดแสดงเรื่องราวพื้นบ้านของเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยมุ่งหมายเพื่อให้เป็นสถานที่ ที่จะสร้างความรัก ความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองและสามารถนำวัฒนธรรมเหล่านั้นมาปรับใช้ อย่างมีคุณภาพในสังคมปัจจุบัน

- **ชื่อพิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น** /

- **ที่ตั้ง** ศูนย์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนหนองหมื่นถ่านวิทยา

ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภอบ้านดุง จังหวัดร้อยเอ็ด

- **คณะผู้ดำเนินการ** การบริหารงานของศูนย์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นตรงกับโรงเรียนหนองหมื่นถ่าน โดยบุคลากรที่ดูแลศูนย์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นได้แก่อาจารย์ปทุมมา แสนทวีสุข เป็นอาจารย์สังกัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปศึกษา

- **ประวัติความเป็นมา** หมู่บ้านหนองหมื่นถ่านเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ ซึ่งก่อตั้งเมื่อประมาณปี พุทธศักราช 2419 โดยผู้นำคนสำคัญคือ นายสิงห์ สิงห์เสนา ที่รวบรวมผู้คนในการอพยพจากหมู่บ้านหนองแสง อำเภอสว่างภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มาก่อตั้งชุมชนขึ้น นายสิงห์ สิงห์เสนา เป็นผู้ที่มีความเก่งกล้าสามารถจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ตำแหน่งเป็น “ขุนเมืองปาก” ท่านเป็นบุคคลที่มีความปรีชาสามารถ มีความเสียสละต่อชาติบ้านเมือง โดยอาสา นำกำลังเดินทางไปปราบโจรผู้ร้าย ในการต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงได้พระราชทานทินนามเป็น “หลวงชนะสงคราม”

ดังนั้นเพื่อเป็นการรำลึกถึงบรรพบุรุษผู้ทำคุณประโยชน์ต่อชุมชน ทางโรงเรียนหนองหมื่นถ่านวิทยา โดยการนำของท่านอาจารย์ ประเสริฐ ภัทเนตร และบุคลากรทุกคนในโรงเรียน ได้มีการประชุมปรึกษาพร้อมทั้งการเล็งเห็นความสำคัญของการรวบรวมประวัติ คุณงามความดี ของปู่เมืองปากและสิ่งของที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านภายในเขตบริการของโรงเรียนมาจัดแสดง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ควรค่าแก่การศึกษา จึงมีการจัดตั้ง “ศูนย์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น” ขึ้น

เมื่อปีการศึกษา 2544 ต่อมาเมื่อท่าน ผอ.กำพล พันแสน เข้ารับตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน ท่านได้เล็งเห็นความสำคัญและสนับสนุนให้ดำเนินงานต่อ จึงอนุญาตให้ใช้ห้องจริยธรรมภายในอาคารเรียน 1 เป็นศูนย์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนหนองหมื่นถ่านวิทยาและเมื่อปี พุทธศักราช 2545 ได้ขยายห้องเพิ่มเติมอีก 1 ห้อง เพื่อรองรับสิ่งของที่ได้รับบริจาคซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี

- **บทบาททั่วไป** วัตถุประสงค์ของที่เก็บสะสมภายในศูนย์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นได้แก่

1. เครื่องมือในการทอผ้า เช่น พืม กระจาย กี่
2. เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา เช่น ไถ คราด เกียว
3. เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เตารีด เข็มหมาก หม้อ ไห
4. เครื่องดนตรี เช่น พิณ แคน โหวด ขลุ่ยไม้
5. เครื่องมือหาลา เช่น เบ็ดคัน ลุ่ม ไซ ค้อน
6. อื่นๆ เช่น เงิน นิทรรศการเกี่ยวกับสืบโบราณที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียน

ไว้แล้ว นิทรรศการเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านหนองหมื่นถ่านจากอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งสิ่งของที่จัด

แสดงได้มาจาก การขอรับบริจาคจากผู้ปกครองของนักเรียน

- **บทบาทเฉพาะพันธกิจ**

มหรสพ , การละเล่น จัดแสดงเครื่องดนตรี เช่น พิณ แคน โหวด ขลุ่ยไม้

- **ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549**

หมายเหตุ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ของนักเรียน โรงเรียนหนองหมื่นถ่าน สร้างจิตรสำนึก ให้กับนักเรียนเพื่อให้เห็นคุณค่าของวัตถุสิ่งของที่กำลังจะสูญหายไป เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และในการเรียนการสอนปัจจุบันได้มีการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยให้นักเรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตัวเองซึ่งทางโรงเรียนได้ฝึกให้นักเรียนที่สนใจเข้ารับการอบรมเป็นมัคคุเทศน์รุ่นเยาว์ด้วย

องค์ความรู้ที่จัดแสดงในศูนย์ภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่น โรงเรียนหนองหมื่นถ่านวิทยามี ความสำคัญกับชุมชนในด้านการปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนรักและภูมิใจในชุมชนของตนเองพร้อมทั้ง ให้มีการอนุรักษ์วัตถุสิ่งของที่กำลังจะสูญหายไปให้คงอยู่เพื่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้และอยู่คู่ชุมชนต่อไป

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี ✓
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : ประสาน โทธา
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : บักป่อง-บักแก้ว' ตำนานหนังตะลุงอีสาน ✓
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

หนังปะโมทัย เป็นมหรสพพื้นบ้านของชาวอีสาน สันนิษฐานว่า ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงมาจากหนังตะลุงภาคใต้ จังหวัดอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลางแห่งแรกของหนังปะโมทัย และคณะหนังปะโมทัยที่เก่าแก่ที่สุด คือ คณะฟ้าบ้านทุ่ง ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2469 หนังปะโมทัยส่วนใหญ่นิยมแสดงเรื่องรามเกียรติ์ ลักษณะเด่นของศิลปะการแสดงแขนงนี้ คือ การแทรกอารมณ์ขัน หรือบทตลกในการแสดง ตัวตลกที่สำคัญ คือ "บักป่อง บักแก้ว" หนังปะโมทัยคณะประกาศสามัคคีบ้านแต่ ต.ธวัชบุรี อ.ธวัชบุรี จ.ร้อยเอ็ด เป็นคณะหนึ่งที่ยืนหยัดสืบสานการแสดงนี้มาหลายชั่วอายุคน

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : 2542
- ผู้รวบรวม : ลักษณะ? จินดาวงศ์
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -

- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : โหวกเครื่องดนตรีพื้นเมืองเอกลักษณ์ของร้อยเอ็ด
- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดที่มีศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน ที่เก่าแก่ สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะด้านการแสดงดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งเป็นทั้งแหล่งผลิต และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน แต่ยังไม่มียุคสมัย ประจำจังหวัด เทศบาลเมืองร้อยเอ็ดจึงเสนอโครงการ ผ่านความเห็นชอบของสภาวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด ประชาคมจังหวัดร้อยเอ็ด และคณะกรรมการพิจารณาสัญลักษณ์ ของจังหวัดร้อยเอ็ด ประกาศให้ "โหวก" เครื่องดนตรีพื้นบ้านชนิดเป่าที่ชาวบ้านจังหวัดร้อยเอ็ดใช้ ภูมิปัญญาพัฒนาขึ้น ให้เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด

จังหวัดเลย

- พิพิธภัณฑสถาน
- ชื่อพิพิธภัณฑสถาน ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย
- ที่ตั้ง ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
- คณะผู้ดำเนินการ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
- ประวัติความเป็นมา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ได้วิวัฒนาการมาจากหน่วยประจำคณะของกองวัฒนธรรม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ในระหว่างปี พ.ศ. 2519 - 2521 วิทยาลัยครูเลยได้เริ่มเปิดทำการสอน ได้ตระหนักถึงภารกิจของวิทยาลัยครูตามพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พ.ศ. 2519 คือ ภารกิจของวิทยาลัยครู นอกจากจะเปิดทำการสอนตามหลักสูตรแล้วยังมีภารกิจในการทำนุบำรุง ส่งเสริม เผยแพร่และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและอื่นๆ อีก จึงได้เร่งรัดให้มีการดำเนินงานให้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้น

ในขณะเดียวกันวิทยาลัยครูทั่วประเทศได้ร่วมมือกับกองวัฒนธรรม กรมการศาสนา ได้จัดตั้งหน่วยประจำคณะขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับภารกิจตามพระราชบัญญัติดังกล่าว เพื่อเป็นหน่วยงานรับผิดชอบข้อมูลสารสนเทศทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของจังหวัด การจัดองค์การของหน่วยวัฒนธรรมประจำคณะเป็นไปตามลักษณะงาน ไม่มีสถานที่ทำงานเป็นเอกเทศ อยู่ที่ภาควิชาปรัชญาและสำนักงานอธิการบดีเป็นหลัก ต่อมาเมื่อได้จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2522

เนื่องจากสำนักงานไม่มีหน่วยงานในสังกัดเป็นตัวแทนปฏิบัติงานอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ในปี พ.ศ. 2523 ต่อมา พ.ศ. 2524 กระทรวงศึกษาธิการได้ยกเลิกระเบียบว่าด้วยศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. 2523 และประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม พ.ศ.

2524 ซึ่งมีผลทำให้ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมเปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย และได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม พ.ศ. 2526 แทน โดยปรับปรุงโครงสร้างคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดให้ประสานสัมพันธ์และสอดคล้องกับนโยบายมากที่สุด พ.ศ. 2529 ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์วัฒนธรรม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2529 ด้วยเหตุนี้ จังหวัดหนึ่งๆ จึงมีศูนย์วัฒนธรรม 2 ระดับ คือ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดและศูนย์วัฒนธรรม

อำเภอ โดยใช้สถาบันสูงสุดในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น สถาบันราชภัฏ (วิทยาลัยครู) โรงเรียนมัธยมศึกษา มหาวิทยาลัย วิทยาลัยพลศึกษา สถาบันเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา สถาบันราชภัฏเลย จึงได้รับเกียรติให้เป็นที่ตั้งศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม และได้เปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย

- บทบาททั่วไป การจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย ประกอบด้วย

1. ห้องชมวิดิทัศน์ เป็นห้องฉายวิดิทัศน์นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติเมืองเลย และแนะนำแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเลย

2. ห้องนิทรรศการหมุนเวียน อยู่ชั้น 2 ของอาคาร เป็นห้องจัดแสดงนิทรรศการหมุนเวียนตามเทศกาลและเหตุการณ์ตามวันและประเพณีที่สำคัญ แสดงแผนที่การท่องเที่ยวในจังหวัดเลย นิทรรศการแสดงวิถีชีวิตชาวเลยในอดีต แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต พระพุทธรูปเก่าแก่ รูปจำลองพระธาตุศรีสองรัก รูปจำลองอาคารศูนย์วัฒนธรรม

3. ห้องบึงเมืองเลย เป็นห้องแสดงนิทรรศการถาวรของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย ประกอบด้วยเรื่องราวต่างๆ ดังนี้

3.1 ประวัติการตั้งเมืองเลย ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2396

-แสดงเรื่อง ไค โนเสาร์ ที่พบบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

-แสดงเครื่องมือโบราณ ได้แก่เครื่องมือหินในยุคต่างๆ

-แหล่งแร่ที่ค้นพบในบริเวณจังหวัดเลย

3.2 มุมชาติพันธุ์ จัดแสดงภาพของชาวไทยเลยเผ่าต่างๆ

3.3 แสดงเครื่องแต่งกายของชาวไทยเลย จัดแสดงโดยหุ่นจำลองประกอบคำอธิบาย

3.4 แสดงวิถีชีวิตชาวไทยเลย แสดงโดยหุ่นจำลองบ้านเรือนและคำบรรยาย

3.5 แสดงศิลาจารึกวัดห้วยท่า ศิลาจารึกวัดศรีสองรัก

3.6 จัดแสดงเรื่องปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทย-ลาว คือ พระธาตุศรีสองรัก

3.7 จัดแสดงเรื่อง วรรณกรรมโบราณ

3.8 จัดแสดงเรื่องบายศรีสู่ขวัญ กระถางบูชาพระธาตุศรีสองรัก และการแต่งกายผีตาโขน

3.9 จัดแสดงเรื่องราวและประวัติของบุคคลสำคัญของเมืองเลย

4. อาคารแพทย์แผนไทย
5. ห้องสมุดวัฒนธรรม
6. ห้องสำนักงานสำนักศิลปะและวัฒนธรรม อยู่ชั้น 1 ของอาคาร เป็นสำนักงานเพื่อให้บริการติดต่อประสานงานและการศึกษาค้นคว้า

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

มหรสพ , การละเล่น จัดแสดงการละเล่นชนเผ่าต่างๆที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเลย จัดแสดงโดยภาพหุ่นจำลอง ประกอบคำบรรยาย ซึ่งมีเผ่าที่สำคัญได้แก่ ไทดำ ไทพวน ไทใต้ ไทเลย

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึก มิถุนายน 2549

หมายเหตุ การจัดแสดงเรื่องราวนิทรรศการภายในของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย มีการจัดแสดงนิทรรศการเป็นพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ มีการนำเสนอโดยภาพและหุ่นจำลอง ประกอบคำอธิบายและมีเรื่องบรรยายและการฉายวีดิทัศน์ประกอบ

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย เป็นศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดมีรูปแบบการจัดแสดงเป็น พิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ เป็นศูนย์กลางในการศึกษาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่สำคัญของจังหวัดเลย เรื่องราวของกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดเลย เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนและประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจศึกษาเรื่องของจังหวัดเลย ที่สำคัญศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยยังเป็นหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดเลย

จังหวัดศรีสะเกษ

- พิพิธภัณฑ์อีสาน

- ชื่อพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์สี่เผ่าไทย (วัดพระธาตุเรืองรอง)
- ที่ตั้ง วัดสร้างเรือง ตำบลห้วยปลอึง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
- คณะผู้ดำเนินการ หลวงปู่ธัมมา พิทักษา
- ประวัติความเป็นมา พระธาตุเรืองรองเกิดขึ้นจากความคิดของหลวงปู่ธัมมา พิทักษา ที่ได้ฟังมาตั้งแต่ตั้งแต่เด็กว่าคนในถิ่นอีสานใต้ออกเดินทางไปกราบไหว้ปูชนียสถานต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินทางไปสักการะพระธาตุพนม พระพุทธบาท พระธาตุคอกสุเทพ ซึ่งการเดินทางเป็นไปด้วยความยากลำบาก ฐานะทางการเงินไม่ดีจึงไม่มีโอกาสไป ต่อมาเมื่อหลวงปู่มีอายุมากขึ้นได้รับประสบการณ์จากการเดินทางไปสถานที่ต่างๆ หลวงปู่จึงหวนนึกถึงญาติพี่น้องที่ฐานะยากจน ไม่สามารถเดินทางไปสักการะปูชนียสถานดังกล่าวได้ หลวงปู่ธัมมา พิทักษา จึงสร้างพระธาตุเรืองรองขึ้น โดยได้ทำพิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อปี 2524 เริ่มสร้างเมื่อปี 2525 และสร้างขึ้นด้วยแรงศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหลวงปู่ทั้งสิ้น

- บทบาททั่วไป บริเวณรอบพระธาตุเป็นรูปปั้นประเพณีบั้งไฟ รูปสัตว์ป่าที่สูญพันธุ์และสัตว์ในเรื่องนรก-สวรรค์ ชั้นแรกของพระธาตุจะตั้งพระพุทธรูปไว้ให้ผู้เข้าชมกราบไหว้ ชั้นที่สองจัด

แสดงเรื่องราวชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ ลาว เขมร ส่วย เขอ ชั้นที่สาม จะเป็นการจัดแสดงในรูปของพิพิธภัณฑ์เครื่องมือในการหาปลา ลำสัตว์ เครื่องมือในชีวิตประจำวันเช่น หน้ำไม้ ปืนหนัง ฆนุ พืม กระสวย โทศัพท์ เครื่องพิมพ์ดีด เตารีด เครื่องสัมฤทธิ์แผ่นเสียง เป็นต้น ซึ่งได้รับบริจาคจากคนในจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดใกล้เคียง

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

มหรสพ , การละเล่น มีการจัดแสดงเครื่องดนตรีและการจำลองการเล่นดนตรีของคนในชุมชน

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : การแสดง
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : ประเมธ เพราะพินิจ
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : งานประเพณี 4 เผ่าไทยศรีสะเกษ" วัฒนธรรมของบรรพชนอีสาน ✓
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

ศรีสะเกษ เป็นจังหวัดที่เก่าแก่มีประวัติความเป็นมา ยาวนาน นับเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณแห่งหนึ่งของภาคอีสาน มีชุมชน 4 เผ่า ได้แก่ ส่วย เขมร ลาว เขอ อาศัยอยู่ดั้งเดิมและเป็นผู้สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จังหวัดศรีสะเกษ ได้จัดงาน "ประเพณี 4 เผ่าไทยศรีสะเกษ" หรือเดิมชื่องานเทศกาล ดอกกล้าดอนบาน ลักษณะงานจะจัด 2 ภาคคือ ภาคกลางวัน และภาคกลางคืน กลางวันจะมีขบวนช้างศึกขา ขบวนแห่ชนเผ่าดั้งเดิมของ ส่วย เขมร ลาว เขอ ใน

ชุดประจำเผ่า ขบวนบุปผชาติ นิทรรศการเครื่องมือ-เครื่องใช้ โบราณต่าง ๆ แสดงความเป็นอยู่และการละเล่น ของแต่ละเผ่า ฯลฯ กลางคืนเป็นการแสดงประกอบ แสง สี เสียง เรื่อง ศรีพฤษเชศวร เป็นการแสดงตำนานการบวงสรวงเทวรูปศรีพฤษเชศวร แห่งปราสาทสระกำแพงใหญ่ การประกวดธิดา 4 เผ่า ฯลฯ บริเวณงานจัดที่สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ วิทยาลัยเกษตรกรรมศรีสะเกษ

จังหวัดสกลนคร

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : 2523
- ผู้รวบรวม : สุดาวรรณ ไชยบุญเรือง
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : ภาคนิพนธ์อีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : รำมวยโบราณ
- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

รำมวยโบราณหรือรำมวยลาวคือการไหว้ครูก่อนชกมวย เป็นศิลปะการรำมวยพื้นเมืองที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณของชาวอีสาน อาจารย์จำลอง นวลมณี เป็นผู้เริ่มต้นประเพณีนี้ในปัจจุบัน นิยมเล่นในงานเทศกาลต่าง ๆ โดยเฉพาะบุญมหาชาติ บุญบั้งไฟ หรืองานที่มีขบวนแห่ คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงได้แก่ กลองคุ่ม ฉิ่ง ฉ้องหม่อง มาล้อ ฉาบ และมีแคน กระจับปี ซอ ประกอบเพื่อความ ครึกครื้น ทำทางประกอบการแสดงมี 13 ท่า ผู้รำแต่งกายด้วยผ้า โจงกระเบนยก ริวขึ้นไม้สวมเสื้อ และนิยมสักลายลงอาคมตามส่วน ต่าง ๆ ของร่างกาย เพื่อให้อยู่ยงคงกระพัน ลักษณะของการสัก มีทั้งการสักลายยันต์ ลงยันต์ และลงอักขระอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสอง ขึ้นอยู่กับความชอบ ความเชื่อ ของแต่ละคน

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : อรการ กาคำ
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : ภาคนิพนธ์อีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ข้าวฮาง ภูมิปัญญาชาวภูไท

- สารสำคัญเนื้อเรื่อง โดยย่อ

ชาวผู้ไทย เดิมอาศัยอยู่ที่แคว้นสิบสองจุไทยและอาณาจักรล้านช้าง ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบเทือกเขาภูพาน เช่น จังหวัดนครพนม สกลนคร กาฬสินธุ์ ในภาคอีสานของไทย ชาวผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใหญ่ รองลงมาจากกลุ่มไทลาว มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นจุดเด่นหลายอย่าง เช่น การแต่งทำนองดนตรี บ้านเรือน การทอผ้าแพรวา การทำข้าวฮาง สำหรับข้าวฮางมีแหล่งผลิตอยู่ที่บ้านนาบ่อ อ.วาริชภูมิ จ.สกลนคร โดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาบ่อ กรรมวิธีการทำคือ นำข้าวหอมมะลิ 105 ที่ใกล้จะเก็บได้แต่ยังมีน้ำนมอยู่มาวนวดเป็นข้าวเปลือก แล้วหุงทิ้งเปลือกจนเมล็ดข้าวแตก จากนั้นนำข้าวที่สุกมาผึ่งลม หรือตากแดดจนแห้งเหมือนเป็นข้าวเปลือกอีกครั้ง จึงนำไปสี ร้าข้าวและเส้นใยอาหารจึงอยู่ในเมล็ดข้าวอย่างครบครัน

จังหวัดสุรินทร์

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : ดนตรี

- เวลาที่รวบรวม : -

- ผู้รวบรวม : พูนพิศ อมาตยกุล

- ผู้ให้ข้อมูล : -

- สถานที่รวบรวม : -

- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : กันตรึมดนตรีพื้นบ้านของสุรินทร์วัฒนธรรมเขมรพื้นบ้านที่กำลังจะกลายเป็นไทย

- สารสำคัญเนื้อเรื่อง โดยย่อ

กันตรึมเป็นเพลงประเพณีของชาวไทยเชื้อสายเขมร ที่อยู่ในเขตอีสานตอนใต้ มีอยู่ตามหมู่บ้าน น้อยใหญ่ทั่วไปมานาน ชาวบ้านเหล่านี้พูดภาษาเขมร ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นเพลงที่นำมาร้องจึงเป็นเพลง ภาษาสำเนียงเขมรแท้ ๆ ตามชาติพันธุ์อันกำเนิด ของเขาโดยแท้ เนื้อหาของเพลงกันตรึมรับใช้สังคมพื้นบ้าน เช่น เล่นในโอกาสพิธีกรรม เช่น สรวงบูชาในงานแต่งงาน งานบุญ งานศพ มีทำท่างันบ้างก็ในรายละเอียดของเครื่องดนตรีและบทร้องเท่านั้น

- ประเภทของข้อมูล : การแสดง

- เวลาที่รวบรวม : -

- ผู้รวบรวม : -

- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ชมงานช่างเมืองสุรินทร์แะซื้อเครื่องเงินบ้านเขวาสินทร์
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

สุรินทร์เป็นจังหวัดในภาคอีสานตอนใต้ มีพื้นที่ประมาณ 8,214 ตร.กม. ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มตอนกลางและเป็นป่าทึบ ภูเขาสลับซับซ้อนตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก ส่วนด้านเหนือ เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำมูลไหลผ่าน ชาวพื้นเมืองเป็นชาวกูย กวย หรือส่วย ที่มีความสามารถในการจับช้างป่ามาเลี้ยง จังหวัดได้จัดให้มีการแสดงช้าง โดยจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อ 19 พ.ย. 2503 และสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การแสดงช้างในงานจะเน้น เรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันของคนกับช้าง และวัฒนธรรมอันดีงาม นอกจากงานแสดงช้าง แล้วยังมีแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น เขตอนุรักษ์พันธุ์ไม้สนสองใบ ห้วยเสนง ปราสาทศีขรภูมิ อ.ศีขรภูมิ หมู่บ้านทำเครื่องเงินที่บ้านเขวาสินรินทร์ บ้านโชค และบ้านสะคอ ปราสาทบ้านพลวง อ.ปราสาท

- ประเภทของข้อมูล : คนตรีและการแสดงในพิธีกรรม ✓
- เวลาที่รวบรวม :-
- ผู้รวบรวม : ฤวัลย์ มาศจรัส ✓
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : พูน สามสี' กัณฑ์ริมพื้นบ้านของเมืองสุรินทร์ ✓
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

กัณฑ์ริมเป็นศิลปการแสดงที่มีเฉพาะในกลุ่มชนอีสานใต้ ใช้ภาษาเขมร ในการขับเพลง ครูพูน สามสีเป็นบรมครูกัณฑ์ริมคนหนึ่งของอีสานใต้ เกิดเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2485 ที่บ้านดงมัน อ.เมือง จ.สุรินทร์ โดยได้รับการถ่ายทอดคนตรีพื้นบ้านกัณฑ์ริมจากพ่อ และฝึกฝนทุกวัน จนมีความชำนาญในการขับร้องและตีกลองกัณฑ์ริม มีงานแสดงต่อเนื่อง ตลอดมา ใน พ.ศ. 2515 ครูพูนได้เป็นผู้นำกลุ่มนักดนตรีกัณฑ์ริม ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตระเวนเผยแพร่คนตรีกัณฑ์ริม ไปทุกหนแห่ง ปี พ.ศ. 2532 ได้ตั้งวงเป็นของตนเอง พร้อมทั้งเริ่ม ทำงานสร้างสรรค์หลายอย่าง อาทิการเผยแพร่คนตรีกัณฑ์ริม มโหรี และพิธีกรรมของชาวเขมร ริเริ่มฝึกซ้อมชาวบ้านให้รู้จักการร้อง เจริญนอร์แกว เจริญตรุษ ฯลฯ ครูพูนได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดกัณฑ์ริมหลายครั้ง คณะกรรมการ

วัฒนธรรมแห่งชาติจึงได้ยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นผู้มี ผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขา ศิลปการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน-กันตรึม) เมื่อ พ.ศ. 2537

- ประเภทของข้อมูล : เพลงร้องพื้นบ้าน
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : พูนพิศ อมาตยกุล
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : กันตรึมดนตรีพื้นบ้านของสุรินทร์วัฒนธรรมเขมรพื้นบ้านที่กำลังจะ กลายเป็นไทย ✓
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

กันตรึมเป็นเพลงประเพณีของชาวไทยเชื้อสายเขมร ที่อยู่ในเขตอีสานตอนใต้ มีอยู่ตาม หมู่บ้าน น้อยใหญ่ทั่วไปมานาน ชาวบ้านเหล่านี้พูดภาษาเขมร ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นเพลงที่นำมา ร้องจึงเป็นเพลง ภาษาสำเนียงเขมรแท้ ๆ ตามชาติพันธุ์อันกำเนิด ของเขาโดยแท้ หน้าที่ของเพลง กันตรึมรับใช้สังคมพื้นบ้าน เช่น เล่นในโอกาสพิธีกรรม เช่น สรงขวัญในงานแต่งงาน งานบุญ งาน ศพ มีทำทางกันบ้างก็ในรายละเอียดของเครื่องดนตรีและบทร้องเท่านั้น

- ประเภทของข้อมูล : การแสดง
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : -
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ชมงานช่างเมืองสุรินทร์และซื้อเครื่องเงินบ้านเขวาสินทร์
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

สุรินทร์เป็นจังหวัดในภาคอีสานตอนใต้ มีพื้นที่ประมาณ 8,214 ตร.กม. ลักษณะภูมิ ประเทศเป็นที่ราบลุ่มตอนกลางและเป็นป่าทึบ ภูเขาสลับซับซ้อนตามแนวเทือกเขาพนมดงรัก ส่วน ด้านเหนือ เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำมูลไหลผ่าน ชาวพื้นเมืองเป็นชาวกูย กวย หรือส่วย ที่มี ความสามารถในการจับช้างป่ามาเลี้ยง จังหวัดได้จัดให้มีการแสดงช้าง โดยจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อ 19 พ.ย. 2503 และสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน การแสดงช้างในงานจะเน้น เรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงความ

ผูกพันของคนกับช้าง และวัฒนธรรมอันดีงาม นอกจากงานแสดงช้าง แล้วยังมีแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น เขตอนุรักษ์พันธุ์ไม้สนสองใบ ห้วยเสนง ปราสาทศิขรภูมิ อ.ศิขรภูมิ หมู่บ้านทำเครื่องเงินที่บ้านเขวาสินรินทร์ บ้านโชค และบ้านสะคอก ปราสาทบ้านพลวง อ.ปราสาท

จังหวัดหนองบัวลำภู

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : สุรศักดิ์ เครือคำ
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : บักกั๊บแก๊บ' คนตรีพื้นเมือง กับจิตสำนึกในการฟื้นฟูของชาวส้มป่อยและค่ายเมืองแสน
- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

กั๊บแก๊บ เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองชนิดหนึ่งของภาคอีสาน ทำด้วยไม้ นิยมเล่นเฉพาะในงานสำคัญของท้องถิ่น เป็นศิลปะการแสดงที่เก่าแก่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ บ้านส้มป่อยและบ้านค่ายเมืองแสน ด.นาदान อ.สุวรรณคูหา จ.หนองบัวลำภู ได้ร่วมกันฟื้นฟูการเล่นบักกั๊บแก๊บอีกครั้ง นอกจากนี้คณะกรรมการ โรงเรียนและคณะครูโรงเรียนบ้านส้มป่อย-ค่ายเมืองแสนยังได้บรรจุหลักสูตรของศิลปะแขนงนี้เข้าไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน และยังได้รับเงินสนับสนุนจากทางการ และการกองทุนชุมชนในการจัดสร้างอาคารศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรม มีการนำอุปกรณ์การแสดง ได้แก่ พิณ แคน กั๊บแก๊บ และกริ่งกรอด มาจัดแสดงด้วย

จังหวัดอุดรธานี

- พิพิธภัณฑ์อีสาน

- ชื่อพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี
- ที่ตั้ง อาคารราชินูทิศ อาคารเก่าสมัยรัชกาลที่ 6 ถนนโพธิ์ศรี ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี
- คณะผู้ดำเนินการ ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี อยู่ในความดูแลของสำนักการศึกษาเทศบาลนครอุดรธานี ตั้งอยู่ที่อาคารราชินูทิศ อาคารเก่าสมัยรัชกาลที่ 6 มีเจ้าหน้าที่จากกองการศึกษาประจำ 1 คน เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย 1 คน พิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี

- ประวัติความเป็นมา พิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานีเริ่มจัดตั้งขึ้นในปี 2546 ในสมัยที่นายชัยพร รัตนนาคะ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ได้ประสานความร่วมมือจากทุกหน่วยงานในจังหวัดอุดรธานี โดยมีสำนักงานจังหวัดและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ในการพัฒนาอาคารราชนูทิศให้เป็นพิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี ซึ่งได้ระดมงบประมาณจากทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรเอกชน ได้งบประมาณในการพัฒนาและจัดนิทรรศการภายในอาคารราชนูทิศเป็นจำนวน 7,702,783 บาท และได้เปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2547 ซึ่งเป็นวันคล้ายวันสถาปนาจังหวัดอุดรธานีที่ชาวเมืองได้จัดงานเฉลิมฉลองครบรอบ 111 ปี

- บทบาททั่วไป การจัดแสดงนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี แบ่งเป็นห้องดังนี้
 1. ห้องประชาสัมพันธ์และบริการ ห้องนี้เป็นการนำให้ผู้รู้จักกับอาคารจำลองของพิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานีและหอสูง 9 ชั้น ซึ่งจะเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์กลางน้ำในหนองประจักษ์ ที่เชื่อมต่อ

ด้านหลังของอาคารพิพิธภัณฑ์เมืองหลังนี้ โดยจะมีโครงการจัดสร้างขึ้นในอนาคต ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดอุตรธานีที่สวยงามอีกแห่งหนึ่ง นอกจากนี้จะมีแผนที่หรือแผนผังที่แสดงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในจังหวัดอุตรธานี

2. ห้องพระประวัติพลตรีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ผู้ตั้งเมืองอุตรธานี จัดแสดงอนุสาวรีย์และพระฉายาลักษณ์ พร้อมพระประวัติและพระกรณียกิจ แสดงของใช้ส่วนตัวขององค์ แสดงหุ่นจำลองเมื่อครั้งการอพยพกำลังพลทหารจากเมืองหนองคายมาตั้งฐานทัพเป็นมณฑลอุครที่บ้านเคื่อหมากแข้ง

3. ห้องธรรมชาติวิทยาและธรณีวิทยา แสดงสภาพทรัพยากรธรรมชาติของอุครธานี ตลอดจนซากดึกดำบรรพ์ที่ค้นพบในจังหวัดอุครธานี จัดแสดงแหล่งที่พบทรัพยากรธรรมชาติและตัวอย่างทรัพยากรธรรมชาติที่พบมากในจังหวัดอุครธานี ได้แก่ แร่โปรแตส ก๊าซธรรมชาติ

4. ห้องประวัติศาสตร์และโบราณคดี แสดงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ และแสดงแหล่งโบราณคดีในจังหวัดอุครธานี

5. ห้องมานุษยวิทยาและชาติพันธุ์ แสดงให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่อยู่บริเวณจังหวัดอุครธานีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

6. ห้องประวัติศาสตร์และการพัฒนาเมืองของพลตรีพระเจ้าบรมวงศ์ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม แสดงภาพถ่ายโบราณและภาพวาดของของพลตรีพระเจ้าบรมวงศ์ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ที่สร้างเมืองอุครธานีบริเวณบ้านเคื่อหมากแข้ง

7. ห้องศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย แสดงให้เห็นเกี่ยวกับ ศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดอุครธานี ได้แก่ การทอเสื่อ การสร้างเรือ น ศิลปการแสดง การทอผ้า

8. ห้องหลวงตามหาบัว ญาณสัมปัณ โน ศรัทธาแห่งแผ่นดิน อริยสงฆ์ที่ปฏิบัติปฏิบัติชอบ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวจังหวัดอุครธานีและชาวไทย และแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับพระอริยสงฆ์ เกจิอาจารย์ ของจังหวัดอุครธานีและภาคอีสาน

9. ห้องพระประวัติพลตรีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม และห้องราชสกุลทองใหญ่ แสดงภาพสายราชสกุลทองใหญ่

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

มหรสพ , การละเล่น จัดแสดงจำลองการละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดอุตรธานี

- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549

หมายเหตุ วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เมืองอุตรธานีเพื่อเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูลเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวจังหวัดอุตรธานีตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน

พิพิธภัณฑ์เมืองอุตรธานีเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และเผยแพร่เกียรติประวัติของจังหวัดอุตรธานี ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ ด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้คือ การนำเสนอเนื้อหาและองค์ความรู้เพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูลเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวจังหวัดอุตรธานีตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี

- เวลาที่รวบรวม : 2530

- ผู้รวบรวม : บุญเลิศ ช่างใหญ่

- ผู้ให้ข้อมูล : -

- สถานที่รวบรวม : -

- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : พรศักดิ์ ส่องแสง เทพบุตรลูกทุ่งเขนลายมังกร แชมป์อีสานตัวจริง

- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

พรศักดิ์ ส่องแสง ชื่อจริงคือสมศักดิ์ ประจันตะเสน บ้านเดิมอยู่อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น และย้ายไป อยู่ที่อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุตรธานี เมื่ออายุ 17 ปี ได้เข้าสังกัดวงดนตรีคำหอม โดยการชักชวนของรุ่งแคน เมืองอุดร ร้องหมอลำอัดแผ่นเสียงชุดแรก ชื่อชุดเสื่อสำนึกบาป ในปี พ.ศ. 2520 หลังจากนั้นได้ร้องเพลงและหมอลำอัดแผ่นเสียงอีกหลายชุด ซึ่งได้รับความนิยมมาก เช่น ชุดหนุ่มนานครพนม มาลัยใจคำ ลอยแพ บัวทองร้องไห้ แม่ และชุดสาวจันทร์กั้งโกบ เป็นต้น

จังหวัดอุบลราชธานี

- พิพิธภัณฑ์อีสาน

- ชื่อพิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรมอุบลนิทัศน์
- ที่ตั้ง ชั้น 1 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
- คณะผู้ดำเนินการ บริหารงานโดยผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม รองผู้อำนวยการและคณะกรรมการสำนัก มีอธิการบดีและรองอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์และวัฒนธรรม กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิและกรรมการที่ปรึกษา
- ประวัติความเป็นมา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ได้วิวัฒนาการมาจากหน่วยประจำคณะของกองวัฒนธรรม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จากนั้นปี 2518 มีพรบ.วิทยาลัยครูฉบับแรกที่กำหนดให้มีภารกิจเพิ่มในการส่งเสริมวัฒนธรรม วิทยาลัยครูกับกองวัฒนธรรมจึงจัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบข้อมูลสารสนเทศทางวัฒนธรรมท้องถิ่นและของจังหวัด
- บทบาททั่วไป จัดแสดงนิทรรศการถาวร 5 ห้อง โดยจัดเป็นห้องละ 1 หัวข้อ ได้แก่
 - 1.ห้องภูมิเมือง จัดแสดงภูมิศาสตร์ของจังหวัดอุบล แสดงแผนที่และหุ่นจำลอง
 - 2.ห้องภูมิราชธานี จัดแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองอุบลราชธานี
 - 3.ห้องภูมิธรรม จัดแสดงเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาทั้งภาพและหุ่นจำลอง
 - 4.ห้องภูมิปัญญาจัดแสดงวิถีชีวิตของชาวอุบล มีหุ่นจำลอง ภาพถ่าย ภาพวาดวิดิทัศน์
 5. ห้องภูมิราชภัฏ แสดงประวัติสถานศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานี

- บทบาทเฉพาะพันธกิจ

- ประเพณี,พิธีกรรม จัดแสดงประเพณีฮีตสิบสอง ประเพณีขอฝน(บุญบังไฟ) การแห่เทียนแบบโบราณ การสูตรขวัญ การทำบุญตักบาตร
- ช่วงเวลาการสำรวจและการบันทึกข้อมูล มิถุนายน 2549
- หมายเหตุ การจัดแสดงนิทรรศการ ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. หอแงุมิเมือง จัดแสดงภูมิศาสตร์ของจังหวัดอุบล แสดงแผนที่และหุ่นจำลอง แสดงที่ตั้งสำคัญของเมืองอุบล แสดงอาณาเขตที่ตั้งลักษณะภูมิประเทศด้านธรณีวิทยาและทรัพยากรธรรมชาติ
2. หอแงุมิราชธานี จัดแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองอุบลราชธานี โดยการจำลองกายภาพการตั้งเมืองอุบล วิศวกรรม ภาพถ่าย และวัตถุโบราณ
3. หอแงุมิธรรม จัดแสดงเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดอุบลราชธานีทั้งภาพและหุ่นจำลอง
4. หอแงุมิปัญญาจัดแสดงวิถีชีวิตของชาวอุบล มีหุ่นจำลอง ภาพถ่าย ภาพวาดวิทัศน์การดำรงชีวิตรวมถึงประเพณีต่างๆ ของชาวอีสาน
5. หอแงุมิราษฎร์ แสดงประวัติสถานศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานี ตลอดจนพัฒนาการสถาบันระดับอุดมศึกษาในจังหวัด

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : ถวัลย์ มาศจรัส
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ทองใส ทับถนน'พ่อครูพิณอีสาน'
- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

ทองใส ทับถนน เป็นพ่อครูพิณคนตรีพื้นบ้านอีสานเกิดเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2490 ในครอบครัวหมอลำ อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี บิดาคือหมอลำปิ่น หมอลำที่มีชื่อเสียงและมีความสามารถทั้งด้าน หมอลำ คนตรีพื้นบ้าน และการแสดงหนังตะลุง จากการที่เกิดในครอบครัวศิลปิน ทองใสจึงได้รับการถ่ายทอดบทกลอนและคนตรีโดยเฉพาะพิณ ทองใสได้เรียนกับนักดนตรีที่มีความเชี่ยวชาญอย่างครบถ้วน สมบูรณ์จนมีความเชี่ยวชาญ สามารถผสมผสานการแสดงคนตรีระหว่าง พิณพื้นบ้านกับเครื่องดนตรีสากลได้อย่างไพเราะ ความเป็นนักพิณ พื้นบ้านมือหนึ่งของภาคอีสาน ทำให้ได้รับเกียรติคุณมากมาย อาทิ เป็นศิลปินดีเด่น สาขาศิลปะการแสดงของจังหวัดอุบลราชธานี ผู้ให้การสนับสนุน กิจกรรมวัฒนธรรมดีเด่น จากสำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และล่าสุดได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็น ครูภูมิปัญญาไทยด้าน ศิลปกรรม (คนตรีพื้นบ้าน-พิณอีสาน) จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ประจำปี 2544

การศึกษาพื้นที่โดยภาพรวมในภาคอีสาน

- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : 2535
- ผู้รวบรวม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : การประกวด มโหรีพื้นบ้านอีสาน ✓
- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

โครงการประกวดมโหรีพื้นบ้านอีสาน จัดขึ้นเพื่อให้ศิลปินได้มีโอกาสฟื้นฟูและแสดงความสามารถเพื่อสืบทอดศิลปะและวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานให้อนุชนได้ศึกษาสัมผัสในคุณค่าความงาม แสดงกำหนดการในการประกวดมโหรีพื้นบ้านอีสาน ความรู้เกี่ยวกับมโหรีอีสาน

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม :-
- ผู้รวบรวม : เรื่องศักดิ์ ละทัยนิล ✓
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ประเทือง เอมเจริญ : ศิลปินอิสระกับความรู้สึกที่ดีต่อคนภาคอีสาน ✓
- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

ประเทือง เอมเจริญ เป็นศิลปินอิสระที่มีผลงานการแสดงงานศิลปะ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศทั่วโลก ได้รับเชิญจาก มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้อภิปรายเรื่อง สถานการณ์สิ่งแวดล้อมใกล้ตัว ณ หอประชุมวิทยาศาสตร์สุขภาพ มีผู้ร่วมฟัง การอภิปรายจำนวน 400 คน ในเรื่องของสิ่งแวดล้อมประเทืองบอกว่า เกิดขึ้นมาจากตัวเรา ก่อขึ้นมาก่อนหน้านั้น เพราะคนขาดสำนึกรับผิดชอบ ขาดคุณธรรม สำหรับต่างจังหวัดนั้นยังดี โดยเฉพาะชนบทถือว่าเป็นแหล่ง เพาะกำเนิดวัฒนธรรมที่ดีงามให้แก่สังคมมากมายคนอีสานเป็น นักร้องผู้ยิ่งใหญ่ ทุกหมู่บ้านในชนบท ภาคอีสานจะมีป้าอนุรักษ์ประจำหมู่บ้าน เรียกว่า "คอนปู่ตา" ส่วนผ้าไหมอีสานนั้นก็น่าทึ่งมาก มี

ลวดลายที่งดงาม ส่วนคนตรีอีสานก็นับได้ว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ เพราะเป็นคนตรีที่มีพลัง ของเสียงมาก การรำรำก็จะมีท่วงท่าที่มดมน ช้อ แต่แฝงด้วยพลัง

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : อรุณี ทรงพรวาณิชย์
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : หมอลำต้นแบบศิลปะพื้นบ้านอีสาน ✓
- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

หมอลำเป็นศิลปการแสดงพื้นบ้านของภาคอีสาน แสดงและขับร้องได้ทุกโอกาส ไม่จำกัดเทศกาล การขับร้องจะใช้แคนประกอบ มี 5 ประเภท คือ ลำพื้นหรือลำเรื่องหมายถึง การร้องด้วยเรื่องราวเก่า ๆ ลำกลอนเป็นการร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง ลำหมู่เป็นการผสมการแสดงระหว่างลำพื้นกับลิเก ลำเพลินเป็นการรำผสมผสานทั้งลำหมู่ ลำพื้น และลำผีฟ้าเป็นการรำเพื่อรักษาคนเจ็บป่วย

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม :
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : เปิดตำนานอุทธจักรหมอลำ ✓
- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

ศิลปะการแสดงหมอลำนับเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านาน การลำกลอนมี 3 ทำนอง คือ ลำทางสั้น ลำทางยาว และลำเดี่ยว ปัจจุบันลำกลอนได้พัฒนาเป็นลำกลอนซึ้ง หรือที่เรียกว่า ลำซึ้ง ทำให้ทำนองลำต้องเปลี่ยนไป เป็นเหตุให้กลอนลำต้องเปลี่ยนไปด้วย กล่าวคือกลอนที่ใช้จะมีทั้งกลอนลำ คือ กลอนพื้นบ้านอีสาน และกลอนเพลง ซึ่งเป็นภาษาไทยกลาง แต่สิ่งที่หมอลำส่วนใหญ่ยังคง ยึดถือปฏิบัติคือ พิธีไหว้ครูก่อนขึ้นเวที

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : 2545
- ผู้รวบรวม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : จุลสารอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : เชิดชูเกียรติศิลปินพื้นบ้านอีสาน 2545
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

เนื่องในวันศิลปินแห่งชาติ 24 กุมภาพันธ์ 2545 สถาบันวิจัยศิลปะ และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้จัดโครงการวัน ศิลปินพื้นบ้านอีสานแห่งชาติขึ้นเพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติ โดยศิลปินพื้นบ้านอีสานที่ได้รับการคัดเลือกมีจำนวน 8 ท่าน คือ นายทวี รัชนิกร และ นายธีระวัฒน์ คณะมะ สาขาทัศนศิลป์ นางสำรวม คีสม (น้ำผึ้งเมืองสุรินทร์) และนางम्मหอม สกุก ไทย สาขาศิลปการแสดง นายกำป็น ข่อยนอก (กำป็น บ้านแท่น) สาขาศิลปะและสื่อพื้นบ้านเพื่อการสื่อสารมวลชน นายสมบัติ สิมหกล้า สาขาคนตรีพื้นบ้าน นายสุภณ สมจิตศรีปัญญา และนายมนัส สุขสาย สาขาวรรณศิลป์ ซึ่งได้เสนอประวัติและผลงานของศิลปินแต่ละท่านไว้

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : 2546
- ผู้รวบรวม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน
- ผู้ให้ข้อมูล :-
- สถานที่รวบรวม :-
- รูปแบบการบันทึก : จุลสารอีสาน
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : เชิดชูเกียรติศิลปินพื้นบ้านอีสาน 2546
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

เนื่องในวันศิลปินแห่งชาติในสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้จัดงานวันเชิดชูเกียรติ ศิลปินพื้นบ้านอีสาน ในวันที่ 7-9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 มี 11 ท่าน คือ สาขาทัศนศิลป์ มีนายจรัส ไกรกุล นายชวน บุญแสนแผน นายโชคชัย ตักโพธิ์ สาขาคนตรีพื้นบ้าน มีนายพงษ์พิพัฒน์ ผางแก้ว สาขาวรรณศิลป์ มีนายทองเจริญ คาเหลา นายวิลาศ โพธิสาร สาขาศิลปการแสดง มีนางบุญช่วง เค่นดวง นางจุมทอง เสียงเสนห์ สาขาศิลปะและสื่อพื้นบ้านเพื่อการสื่อสารมวลชน มีนายประสิทธิ์ สิมสวน สาขาศิลปะและสื่อพื้นบ้านเพื่อการศึกษา มีนายโต โชค สู้โนนาค และนางวิไล วรรณบุษปวิช ซึ่งได้เสนอประวัติและผลงานของศิลปินแต่ละท่านไว้

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี

- เวลาที่รวบรวม : -

- ผู้รวบรวม : อิโบล

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน ✓

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : กัณฑ์ศิลปะพื้นบ้านอีสานใต้จากทรงเจ้ากล่อมหอยสู่ลูกทุ่งสตริงรีอศ ✓

- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

เพลงกัณฑ์เป็นการละเล่นพื้นบ้านแถบอีสานใต้ โดยใช้ภาษาเขมรขับร้อง บทเพลงส่วนมากจะจดจำถ่ายทอดกันมา ปากต่อปากไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเขมรได้ เครื่องดนตรีกัณฑ์ประกอบด้วยซอกลาง 1 อัน หรือซอครวเอก ปี่อ้อ 1 เลา กลองกัณฑ์ (กลองโตน) 2 ใบ ต่อมามีฉิ่ง ฉาบ ตะเซ่ ด้วย ทำนองเพลงมีตั้งแต่เช้า อ้ออึ้ง ไปจนถึงคึกคะนอง สนุกสนาน

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี

- เวลาที่รวบรวม : -

- ผู้รวบรวม : ขวัญใจ ชาสงวน

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

- รูปแบบการบันทึก : จุลสารอีสาน ✓

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : คู่มือฝึกเล่นเครื่องดนตรีอีสานด้วยตนเอง โป่งกลาง พิน แคน โหวด ✓

- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

เสนอวิธีการฝึกหัดเล่นเครื่องดนตรีอีสานด้วยตนเอง เครื่องดนตรีอีสาน ได้แก่ แคน พิน โป่งลาว โหวด ซึ่งแคนจะมีการเทียบเสียงโน้ต โค เร มี กับตำแหน่งเสียงและการวางมือของแคน มีวิธีการจับและภาพประกอบด้วย พิน มีวิธีการเล่น จำนวนขั้นเสียง (เฟค) ของพินแต่ละประเภท และบอกถึงลักษณะเด่นของพินที่ต่างจากซึ่ง โป่งกลาง มีประวัติความเป็นมาของโป่งกลางจากการบอกเล่าของอาจารย์เปลื้อง ฉายรัศมี วิธีการเล่นโป่งกลางด้วยตัวเอง โหวดพัฒนาการและระดับเสียง การเพิ่มลูกโหวด การนับตำแหน่งลูกโหวด และภาพประกอบการนับตำแหน่งโหวด และระดับเสียง รวมทั้งภาพโหวดแวงด้วย อีกทั้งมีเพลงและจังหวะต่าง ๆ ที่ใช้ในการฝึกเล่นเครื่องดนตรีด้วย ซึ่งโน้ตเพลงของแต่ละเพลงจะใช้อักษรที่แทนชื่อโน้ตเพลงนั้น ๆ ซึ่งเพลงและจังหวะต่าง ๆ ได้แก่ เพลงเดือนเพ็ญ เพลงลอยกระทง ลายโป่งกลาง ลายเดี่ยวโขง ลายเชิงบั้งไฟ ลายเดี่ยวธรรมคา เป็นต้น

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : -
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : 32 ปีที่ยืนหยัด"นพคุณ"จับมือ"ลุงแนบ"ต่ออายุ"เพชรพิณทอง" ✓
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

เพชรพิณทอง วงดนตรีลูกทุ่งอีสานวงแรกในประเทศไทย นำทีมโดยนพคุณ ดวงพร อดีต นักร้องประจำวงจุฬารัตน์ วงดนตรีเพชรพิณทองเริ่มต้นขึ้น เมื่อปี 2513 โดยใช้ชื่อว่าวงพิณประยุกต์ ปี 2519 ลุงแนบ หรือณรงค์ โกษาผล ได้เข้ามาร่วมงานด้วยและกลายเป็นคู่หู สร้างชื่อให้วงโด่งดังทั่วภาคอีสานในช่วงปี 2527-2528 วงเพชรพิณทองได้สร้างนักร้องลูกทุ่งหลายคน อาทิ นกน้อย อุไรพร ชูติมา ดวงพร สำหรับจุดขายของวงอยู่ที่การขายหัวเราะราคาถูก หัวเราะทุก 4 นาที แม้ว่าหนึ่งหน่องและพวกแยกตัวออกไป ตั้งคณะใหม่ นพคุณ ดวงพร ก็ยังยึดผู้ทำการปรับปรุงวงให้ทันสมัย ตื่นเต้นเร้าใจขึ้น และอนุรักษ์เสียงพิณเครื่องดนตรี ของชาวอีสานให้คงอยู่สืบไป

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : 2530
- ผู้รวบรวม : -
- ผู้ให้ข้อมูล : -
- สถานที่รวบรวม : -
- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน ✓
- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : คนตรีพื้นบ้านและศิลปการแสดงของไทย : ธนู, สนุ ✓
- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

ธนู หรือ สนุ เป็นเครื่องเล่นอย่างหนึ่ง ที่นิยมเล่นกันมาช้านานในภาคอีสาน ค้นทำด้วยไม้ไผ่เหลาโค้งแบบคันธนูแล้วผูกขึงตึงด้วยเชือก นิยมผูกติดกับข่าว ทำให้เกิดเสียงดังหรือผูกเชือกแกว่งไปรอบตัวก็ได้ มักเล่นกันในฤดูหนาว

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี
- เวลาที่รวบรวม : -
- ผู้รวบรวม : บัณฑิตย์ สงครามรอด

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : นกน้อย เสียงอีสาน' ราชนิพนธ์ลำดับอินเตอร์

- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

นกน้อย อุไรพร หรือ นกน้อย เสียงอีสาน เกิดที่บ้านจอมพระ อ.บางชุมน้อย จ.ศรีสะเกษ ได้ร่วมทีมกับทีมงาน "เสียงอีสาน" เมื่อปี 2521 ปัจจุบัน "วงดนตรีลูกทุ่งหมอลำนกน้อย เสียงอีสาน" เป็นที่รู้จักของคนทั่วประเทศ ด้วยเอกลักษณ์การแสดง หน้าเวทีอย่างอลังการหางเครื่องกว่า 500 ชีวิต หมุนเวียนเปลี่ยนกันแสดงอย่างคับคั่ง พร้อมผลงานอีกหลายชุด

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี

- เวลาที่รวบรวม :-

- ผู้รวบรวม : ภิญ โย มนุสิลปี

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

- รูปแบบการบันทึก : ภาคนิพนธ์อีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : พินคนครีทิพย์ของชาวอีสาน

- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

พินเป็นเครื่องดนตรีประจำท้องถิ่นของชาวอีสาน อีกชนิดหนึ่ง ใช้เล่นประกอบกับ แคน และโปงลาง ทำนองเพลงของพินมักจะมีจังหวะกระชั้น ทำนองหรือลายพิน ที่นิยมกันมากได้แก่ ลายแมงตบเต่า ลายปู่หลงหลาน ลายสุดสะแนน ลายน้อย ลายแม่ฮ้างกล่อมลูก ลายวัวขึ้นภู ลายโปงลาง ฯลฯ ผู้เขียนได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพิน ลักษณะและส่วนประกอบของพิน เสียงพินและวิธีการคิดพิน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงวิธีการทำพินด้วย

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี

- เวลาที่รวบรวม : 2527

- ผู้รวบรวม : วรรณิกา อุดมฤทธิ

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

- รูปแบบการบันทึก : ภาคนิพนธ์อีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : โหวด

- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

โหวดเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งของภาคอีสาน ใช้สำหรับ เป่าและแกว่งแข่งกันเพื่อความสนุกสนาน นอกจากนี้ โหวดยังใช้กับบั้งไฟคือใช้ติดกับบั้งไฟก่อนจุด เมื่อเวลาบั้งไฟ ขึ้นเสียงโหวดจะดังขึ้นไปด้วย เสนอวัสดุอุปกรณ์ และขั้นตอนในการทำโหวด

- ประเภทของข้อมูล : คนตรี

- เวลาที่รวบรวม : 2524

- ผู้รวบรวม : เกรียงมาศ จตุตะกู

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

- รูปแบบการบันทึก :ภาคนิพนธ์อีสาน ✓

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : โหซองหรือโหสวรรค์ ✓

- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

โหซองหรือโหสวรรค์เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองของชาวอีสาน ทำมาจากไผ่ปลาร้าหรือไผ่น้ำปลา อุปกรณ์ที่ใช้ทำโหซองคือยางสด๊ก (เส้นเล็ก ๆ บาง ๆ) ใช้วางปากโหเพื่อให้เกิดเสียงดังไพเราะ นุ่มนวลเวลาตีค บ้างยึด ใช้ยางรัดเข้ากับปากโหให้แน่นและตึง โห เป็นอุปกรณ์สำคัญจะเลือกเป็นพิเศษและล้างให้สะอาด โหซองขนาดใหญ่ จะให้เสียงทุ้มกว่าโหซองขนาดเล็ก และมีเสียงทุ้มคล้ายกลองชุด โหซองเล็กมีเสียงคล้ายกลองทอม โหซองใช้แทนเสียงเบส หรือเสียงกลองต่าง ๆ ได้ด้วย และใช้เล่นผสมกับวงแคน หรือ โฟล์คซองได้ออย่างดี

- ประเภทของข้อมูล : การแสดง

- เวลาที่รวบรวม : 2530

- ผู้รวบรวม : สุวิวัฒน์ อนันตะมุขย์

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

- รูปแบบการบันทึก :ภาคนิพนธ์อีสาน ✓

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ฟ้อนภูไท ✓

- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

ฟ้อนผู้ไทยเป็นศิลปการแสดงพื้นเมืองของชาวอีสาน มักใช้แสดงในโอกาสต่าง ๆ เช่น แสดงต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ฯลฯ ทำรำที่ใช้ในการฟ้อนได้รวบรวมไว้ทั้งหมดประมาณ 48 ท่า ซึ่งเป็น ทำเรียนแบบภาษาสัตว์ ความเป็นอยู่และการทำมาหากิน เช่น ทำแอ้งตางกา กากางปีก เสือ

ออกเหล่า เค้าลงหนอง หลีกแม่เมียบ สาวลงช่วงเงินฝ้าย สาวแม่ฮ้างซ่อนกึ่งในหนองเกี่ยวข้องในนา ฯลฯ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบคือ แคน กระจับปี่ โปงกลาง กับแก้ว โหวด และกลอง สำหรับการแต่งกาย ฝ่ายหญิงสวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งผ้าซิ่น สีครามหรือดำมีสไบพาดไหล่ซ้ายเกล้าผมมวยประดับดอกไม้ และเครื่องประดับ ส่วนฝ่ายชายสวมเสื้อม่อฮ่อมแขนสั้นกางเกงขาก๊วยสีคราม หรือดำใช้ผ้าขาวม้าคาดเอว

- ประเภทของข้อมูล : การแสดง

- เวลาที่รวบรวม : 2545

- ผู้รวบรวม : ลักขณา จินดาวงษ์

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ยกครูคายหนังประโมทัยบ้านแค

- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

หนังประโมทัย หรือหนังตะลุงอีสาน คือมหรสพพื้นบ้านในภาคอีสาน มีลักษณะคล้ายกับการเล่นหนังตะลุงของภาคกลางและภาคใต้ องค์ประกอบของการแสดงคือ โรงหนัง ตัวหนัง คนตรีประกอบ บทพากย์และบทเจรจา ผู้เชิด ซึ่งเป็นผู้พากย์และผู้เจรจาด้วย ทำนองพากย์ประกอบด้วยทำนองร้องเป็นภาษาภาคกลาง มีเอื้อนเกริ่นนำ และทำนองเรื่องแบบหมอลำภาคอีสาน บางตอนมีลิเกลา เสภาอีสาน และเพลงไทยเดิมประกอบ ในการแสดงหนังประโมทัยทุกครั้ง ต้องมีการยกครูเคย หรือไหว้ครู เรื่องที่นิยมแสดงคือเรื่อง รามเกียรติ์ สังข์สินไช ปัจจุบันหนังประโมทัยเสื่อมความนิยมลง เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีการรับวัฒนธรรม ด้านความบันเทิงรูปแบบใหม่เข้ามาอย่างไม่ขาดสาย ประกอบกับหนังประโมทัยยังคงอยู่กับที่ไม่พัฒนาด้านตัวหนัง เนื้อหาในการแสดงบทเจรจาคำร้องต่าง ๆ ทุกวันนี้หนังประโมทัย มีการแสดงเพียงในงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่เชิญมา หรือเป็นเพียงแหล่งข้อมูลที่นักศึกษา นักวิชาการและผู้สนใจนำมาเขียนเท่านั้น

- ประเภทของข้อมูล : การแสดง

- เวลาที่รวบรวม : 2525

- ผู้รวบรวม : นงลักษณ์ ชีวาศรี

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

- รูปแบบการบันทึก : ภาคนิพนธ์อีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ลำภูไทย ✓

- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

ลำภูไทยเป็นการละเล่นชนิดหนึ่งของชาวผู้ไทย เป็นการร้อง ซึ่งภาษาอีสานเรียกว่าลำ ใช้ภาษาผู้ไทย คนตรีที่ใช้ประกอบคือ แคน ปี่ และ พิณ ส่วนใหญ่การถ่ายทอดจะใช้ทองกลอนลำสืบต่อกันมาซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคล แต่ก่อนจะแต่งกลอน นิทานต่างๆ ในปัจจุบันมักหยิบยกเอาสภาพแวดล้อมมาประกอบ ในการแต่งกลอนลำการลำผู้ไทยอาจจะแบ่งตามโอกาสที่แสดงได้ 2 ประเภท คือลำเพื่อการกุศล และลำเพื่อความสนุกสนาน การลำผู้ไทยใช้ในหลายโอกาส เช่น ลำลงช่วงลำ เลาะหน้าตูป ลำแทรกในการฟ้อนผู้ไทย ลำแทรกในหมอลำ

- ประเภทของข้อมูล : การแสดง

- เวลาที่รวบรวม : -

- ผู้รวบรวม : -

- ผู้ให้ข้อมูล : -

- สถานที่รวบรวม : -

- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน ✓

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ลำซึ่งอีสาน 'อนาจาร' เพื่อความอยู่รอด ✓

- สารระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

หมอลำซึ่ง เป็นหมอลำประยุกต์ที่มีการผสมประสานกลอนลำทำนองต่าง ๆ กับดนตรีสากลและแคน หมอลำแต่งตัวทันสมัย เชื้อชี มีหางเครื่อง หมอลำซึ่งอีสานได้ถูกโจมตีและวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก โดยมุ่งประเด็นไปที่ว่าหมอลำซึ่งเป็นศิลปะหรืออนาจาร เป็นการประยุกต์ที่ทำลายวัฒนธรรมหมอลำอีสาน ซึ่งนักวิชาการได้ศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวอย่างลึกรอบด้านจากมิติแวดล้อมทั้งประวัติศาสตร์ พัฒนาการการเปลี่ยนแปลง ตามยุคสมัยของหมอลำ ด้านสังคมและเศรษฐกิจ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า หมอลำซึ่งอีสานเป็นการสะท้อนภาพชีวิต บอกเล่าเรื่องราวของชีวิต และการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับ ปังเจกบุคคลของแรงงานชายหญิง และระดับสังคมหมู่บ้านและท้องถิ่นอีสานโดยภาพรวม หมอลำซึ่งสื่อถึงรูปแบบ วิธีการและเนื้อหาของ การปรับเปลี่ยนตัวเอง และต่อสู้ดิ้นรนของชีวิตของคนอีสานรุ่นใหม่ ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

- ประเภทของข้อมูล : การแสดง

- เวลาที่รวบรวม : 2543

- ผู้รวบรวม : มุณี พันทวี

- ผู้ให้ข้อมูล : -

- สถานที่รวบรวม : -

- รูปแบบการบันทึก : บทความอีสาน ✓

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : ศิลปอีสาน

- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

ศิลปะท้องถิ่น (Folk Art) หรือศิลปะพื้นเมือง หรือศิลปะพื้นบ้านเป็นรูปแบบอันเป็นผลงานของกลุ่มชนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนให้ปรากฏคุณค่าเด่นชัดเกี่ยวกับวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม ขนบประเพณีของสังคม ศิลปะอีสาน ส่วนมากจัดอยู่ในรูปของศิลปะประยุกต์ (Applied Art) เพราะมีความสัมพันธ์กับงานช่างหรือการฝีมือ (Craft) รวมทั้งความเชื่อที่สัมพันธ์กับความเป็นอยู่ของกลุ่มชนในท้องถิ่น ศิลปะอีสานที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันมีหลายประเภท คือ 1)งานช่างและการฝีมือ เช่น การจักสานและงานไม้ไผ่ การถักทอ ย้อม การปั้นดินเผา 2)งานด้านจิตรกรรมตามโบสถ์วิหาร 3)งานประติมากรรม 4)งานสถาปัตยกรรม

- ประเภทของข้อมูล : การแสดง

- เวลาที่รวบรวม : -

- ผู้รวบรวม : สุมาลี โพธิ์พยัคฆ์

- ผู้ให้ข้อมูล : -

- สถานที่รวบรวม : -

- รูปแบบการบันทึก : กฤตภาคอีสาน ✓

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : หมอลำเพลินแสนห่ออีสาน ✓

- สารสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

หมอลำเพลินเป็นหมอลำเรื่องราวที่มีพระเอก นางเอกแสดงจนจบเรื่องเหมือนกับลิเก หรือละครเวที ผู้แสดงหมอลำเพลินต้องร้องเนื้อร้องให้เป็นทำนองหมอลำ และแสดงท่าทางประกอบด้วย ในการแสดงแต่ละครั้ง ต้องใช้ผู้แสดงไม่ต่ำกว่า 50 คน ซึ่งทำให้ค่าจ้าง ต้องแพงขึ้นด้วย คือประมาณ 50,000-60,000 บาท ทำให้ผู้จ้างอาจเปลี่ยนจาก จ้างหมอลำเพลิน เป็นการจ้างหมอลำอื่น เช่น หมอลำชิงแทน เนื่องจากหมอลำชิงมีค่าจ้างที่ถูกกว่าเพราะมีผู้แสดงน้อยกว่า และยังมีคำร้องแบบสองแง่สองง่าม ท่วงทำนองที่เร้าใจ เป็นสาเหตุให้ในปัจจุบันเริ่มหาหมอลำเพลิน คุ้ได้ยากขึ้น

- ประเภทของข้อมูล : คนตรีและการแสดงในพิธีกรรม

- เวลาที่รวบรวม : 2524

- ผู้รวบรวม : มยุรี วรรณโคตร

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

- รูปแบบการบันทึก : ภาคนิพนธ์อีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : กันตรึม

- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

กันตรึม เป็นการแสดงหรือการละเล่นของชาวอีสานใต้ ที่ได้รับความนิยมมาก ในแถบจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ประวัตติ การละเล่นกันตรึมถูกถ่ายทอดมาจากขอมโบราณ มักจะเล่นในพิธีต่าง ๆ เช่น บวชนาค แต่งงาน งานศพหรืองานทางพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้ง การประกอบการเช่น สรวนภูเขาเวลามีเจ้าเข้าผี ปัจจุบันกันตรึม เป็นการละเล่นเพื่อความบันเทิงโดยทั่วไป จำนวนผู้เล่นประมาณ 4-6 คน เป็นชายหรือหญิงก็ได้ คนตรีที่ใช้คือ กลองกันตรึม ปี่อ้อ ขลุ่ย ซออู้ กรับหรือฉิ่ง การแต่งกาย ชายนุ่งผ้าโจงกระเบน มีผ้าไหมคาดเอวและพาดไหล่

- ประเภทของข้อมูล : เพลงร้องพื้นบ้าน

- เวลาที่รวบรวม :-

- ผู้รวบรวม : ชนิดร ภูภาณจน์

- ผู้ให้ข้อมูล :-

- สถานที่รวบรวม :-

- รูปแบบการบันทึก : ภาคภาคอีสาน

- ชื่อเรื่องที่รวบรวม : จาก'คอตัน'ถึง'คู่ถ้อง'เข้าไปหา'ท้ายไฟ' อะไรกันนักหนาในแควดวงเพลงพื้นบ้าน

- สาระสำคัญเนื้อเรื่องโดยย่อ

เพลงพื้นบ้านของไทยจะมีความแตกต่างกันออกไปเป็นเอกลักษณ์ ของแต่ละท้องถิ่น เช่น เพลงพื้นบ้านของภาคอีสาน เรียกผู้ร้อง ทั้งชายและหญิงว่า "หมอลำ" หรือที่ชาวโคราชเรียกว่า "หมอลำ" สำหรับเพลงพื้นบ้านของภาคกลาง ผู้ร้องนำจะเรียกว่า"พ่อเพลง แม่เพลง" และพ่อเพลงแม่เพลงที่เก่ง ๆ จะได้รับการยกย่องให้เป็น "ครูเพลง" เพลงพื้นบ้านภาคเหนือจะเน้นการเล่นเครื่องดนตรีเป็นหลัก ได้แก่ สะล้อ ซอ ซึง เพลงพื้นบ้านของภาคใต้ที่ได้รับความนิยม เป็นที่รู้จักกันทั่วไปคือ เพลงนา เพลงบอก ซึ่งนิยมเล่นในงาน เทศกาลตรุษสงกรานต์ ผู้ร้องทั้งชายหญิงเรียกว่า"แม่เพลง" หรือ"แม่คู่" ส่วนคนร้องอันดับสองเรียกว่า"ท้ายไฟ"

- เว็บไซต์ประเพณีไทยคอกอม

ประเภท ข้อมูล	ชื่อเรื่อง	รูปแบบการจัดเก็บ	ผู้จัดทำ
การละเล่น พื้นบ้าน	โปงลาง	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0562	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	หนังตะลุงบ้าน ฝั่งเพี้ยมาตร	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0581	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	มโหรี	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0571	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	ฟ้อนผู้ไทย	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0569	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	เพลงโคราช	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0570	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	แม่นางคัง	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0572	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	เดินกะโป้หรือเดิน กะลา	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0575	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	งูกินหาง	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0562	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	สะบ้า	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/view.asp?id=0578	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost

ประเภท ข้อมูล	ชื่อเรื่อง	รูปแบบการจัดเก็บ	ผู้จัดทำ
การละเล่น พื้นบ้าน	ดินเลี่ยน/ล้อเลื่อน	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0580	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	แข่งเรือ	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0564	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	เดินขาเดียว	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0565	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	วิ่งขาโลกแตก	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0567	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	จามซ้อนใบ	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0566	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	ก๊อกล้อต	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0577	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost
การละเล่น พื้นบ้าน	โค้งดินเกวียน	www.prapayneethai.com/ th/amusement/north_ea st/ view.asp?id=0574	Webmaster,programmer:Tana gon Webhosting by Thaidreamhost

- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 1 - 15

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 1

เครื่องดนตรี

กระแสมุย วิโรจน์ เอี่ยมสุข ผู้เรียบเรียง หน้า ๗๖

กระแสมุย (ซอเขมร) เป็นเครื่องดนตรีโบราณของชาวสุรินทร์ ปัจจุบันไม่มีใครบรรเลงได้ ครั้งสุดท้ายมีการแสดงหน้าพระที่นั่ง ที่หน้าศาลากลาง จังหวัดสุรินทร์ โดยนายกมล เกตุศิริ กระแสมุย เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้กะโหลกจากผลน้ำเต้าแห้งที่แกะจัดตากให้แห้งตัดครึ่งด้านขวางของผลแกะเนื้อในออกนำมาติดกับโคนของคันพิณ ซึ่งโยงด้วยสายโลหะจากลูกบิดกับปลายคันพิณ ปลายสุดเป็นรูปพระยานาคชูหัว การตีคณพินน้ำเต้านี้จะตีลงอย่างเดียวไม่ตีขึ้นๆ ลงๆ เหมือนพิณทั่วไป เสียงจะไพเราะมากมีระบบเสียงพิเศษกว่าเครื่องสายอื่นๆ ปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีวงดนตรีใดเล่นพิณน้ำเต้าดังกล่าว อาจเป็นเพราะเล่นยาก หลักฐานที่เกี่ยวกับการประสมวงของดนตรีชั้นนี้ ปรากฏว่ามีการเล่นร่วมวงกันมาตั้งแต่สมัยทวารวดี คือปรากฏในรูปปูนปั้นนักดนตรีหญิงชาววัง ๕ นาง ชูคพบที่ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ปัจจุบันนำมาเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

กลองตั้ง สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๘๔

กลองตั้ง เป็นกลองเสียงทุ้มจากเสียงตึงๆ ตามหูของชาวไทยลาว บางคนเรียกกลองเท่ง บางก็เรียกกลองรำมะนาเพราะคล้ายกลองรำมะนาภาคกลาง เป็นเครื่องดนตรีประเภทตบและตี ประสมวงกับเครื่องดนตรีอื่น เช่นกลองหาง ฉิ่งและแส้ (ฉาบ) สืบทอดต่อกันมา กลองตั้งมีใช้ทั่วไปในภาคอีสาน ในกรณีที่มีวงกลองหาง หรือวงโปงลาง กลองตั้งทำหน้าที่เน้นกระสวนการเคาะจังหวะของวงดนตรีเหล่านั้น ซึ่งจะบรรเลงในงานวัดงานบุญต่างๆ ในทุกเทศกาล

กลองคุ่ม สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๘๕

กลองคุ่มเป็นกลองสองหน้าขนาดเล็ก เสียงคังคุ่มๆ ชื่ออื่นๆคือกลองต๊อบ กลองคุ่มซุบ เป็นต้น ชาวอีสานใช้กลองคุ่มในสองกรณีคือ ผู้ใหญ่บ้านตีกลองคุ่มเป็นสัญญาณแบบเดียวกับใช้ขอลอ และชาวบ้านใช้ตีทำกระสวนจังหวะประกอบการแข็งในงานแสดงต่างๆ ซึ่งมีใช้ในสังคมอีสานมาตั้งแต่ครั้งโบราณ และใช้มาจนถึงปัจจุบันทุกจังหวัดของภาคอีสาน

กลองเส็ง สุรัตน์ วรารัตน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๘๖

กลองเสียง หรือกลองกิ่ง เป็นกลองสองหน้าใช้ตีประชันเสียงกันในงานประเพณีต่างๆ ของภาคอีสาน หรือบางแห่งใช้ตีให้จังหวะก็มี คำว่า “เสียง” แปลว่าแข่งขัน ส่วนกลองนั้นขนาดใหญ่เรียกว่า กลองกิ่ง ขนาดกลาง กลองแตร ขนาดเล็กเรียก กลองแค้ งานบุญที่สำคัญที่เกี่ยวกับการแข่งขันการตีกลอง หรือเสียงกลองคือ งานบุญผะเหวด (เวสสันดร) ในเดือน ๔ และบุญบั้งไฟเดือน ๖ ในงานบุญผะเหวดถือเป็นงานที่สนุกสนาน เพราะเป็นการเสด็จนิวัติสู่พระนครของพระเวสสันดร จะมีกองเชียร์ดึกขง ธงทิว ขบวนช้างม้าแต่งไปรับพระเวสสันดร ชาวบ้านก็จะห้ามกลองของตนมาร่วมในขบวนแห่ ตีกลองกันอย่างครึกครื้นถือว่าได้บุญกุศลไปด้วย

กลองหาง สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๘๕

กลองหาง เป็นชื่อกลองลำตัวยาวที่มีเสียงแหลมของชาวไทยลาว มีชื่ออื่นๆ คือ กลองแหว่ กลองดิน คนทั่วไปมักเรียกว่ากลองยาว วงดนตรีของชาวไทยลาวจะใช้กลองหางประสมวงทำกระสวนจังหวะร่วมกับกลองตั้ง สืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณ มีปรากฏในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น ผาแดงนางไอ่ เป็นต้น ลำตัวของกลองหางทำจากไม้ขนุน หน้ากลองซึ่งด้วยแผ่นหนังรูปวงกลม เจาะรูไว้ร้อยเชือกครอบแผ่นหนังเพื่อยึดติดกับตัวกลอง กลองหางใช้สายเชือกผูกสายสะพายไหล่แล้วตีด้วยฝ่ามือทั้งซ้ายขวา ใช้บรรเลงนำหน้าขบวนแห่ต่างๆ ในทุกเทศกาล

ก๊ับแก๊บ สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๖๕

ก๊ับแก๊บ เป็นชื่อเรียกกรับ ตามสำเนียงเสียงของกรับเมื่อกระทบกันดัง ก๊ับแก๊บ ตามที่ได้ยินของชาวไทยลาว ก๊ับแก๊บได้รับความนิยมมากในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๕๕ เพราะมีการแสดงหมอลำก๊ับแก๊บ กล่าวคือ หมอลำจะเอาก๊ับแก๊บทำกระสวนจังหวะเข้ากับจังหวะการลำ และทำพ็อนของหมอลำเป็นที่สนุกสนาน ก๊ับแก๊บทำจากไม้ที่เนื้อไม้มีความกังวานในตัว เช่น ไม้ชิงชัน ไม้ประคู้ ไม้พะยุง ไม้มะหาด เป็นต้น มีรูปร่างหลายลักษณะ ส่วนใหญ่จะทำเป็นแท่งยาวประมาณ ๑ คืบ เวลาบรรเลงใช้นิ้วมือทั้งสองมือจับกึ่งกลางลำตัวก๊ับแก๊บทั้งคู่แล้วตีกระทบกัน ใช้บรรเลงประสมวงกับกลองหาง กลองตั้ง ผู้ตีมักออกท่าทางร้ายรำไปกับจังหวะด้วย วงโปงลางซอ พิณ แคน และวงดนตรีผู้ไทย ส่วนใหญ่จะใช้ก๊ับแก๊บทั้งสิ้น ที่โดดเด่นมากคือ รำก๊ับแก๊บ ของชาวผู้ไทย ผู้รำจะใช้ก๊ับแก๊บทำกระสวนจังหวะประกอบท่ารำของตนได้อย่างงดงาม

กลอนลำ สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๑

กลอนลำ คือ บทร้อยกรองภาษาไทยลาว มีฉันทลักษณ์ ๓ แบบ คือ แบบกลอนร้ายหรือกลอนฮ้าย เป็นกลอนลำที่ไม่กำหนดจำนวนวรรค วรรคหนึ่งมี ๕-๖ พยางค์ พยางค์ท้ายของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสไปยังพยางค์ที่ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ ของวรรคตามหลังต่อไปเรื่อยๆ จนกว่าจะจบบท

แบบกลอนตัดหรือกลอนกาพย์ ไม่กำหนดจำนวนวรรค วรรคหนึ่งมี ๗ พยางค์ ถึง ๑๒ พยางค์ก็ได้ เวลาจำจะรวบคำหลายคำเป็น ๑ จังหวะเคาะ พยางค์ท้ายวรรคจะส่งสัมผัสไปยังพยางค์ที่ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ หรือ ๔ หรือ ๕ ของวรรคตามหลังต่อไปจนกว่าจะจบบท และแบบกลอนเข็น จะบังคับเสียงวรรณยุกต์เอก-โทตายตัว บทหนึ่งมี ๔ วรรคๆ หนึ่งมี ๗-๑๒ พยางค์ การส่งสัมผัส เช่นเดียวกับกลอนตัด แต่กำหนดเสียงวรรณยุกต์เพื่อใส่ทำนองลำยาวได้สะดวก

กะโน้บติงต็อง รัชช ปุณโฆทก ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๒๕

กะโน้บติงต็อง เป็นภาษาเขมร แปลว่าตักแต่น้ำข้าว เป็นการละเล่นที่เลียนแบบจาก ทำทางของตักแต่น้ำข้าว การเดินมีจังหวะที่เร้าใจสนุกสนาน นิยมในแถบอีสานใต้และจังหวัด ใกล้เคียง นายเต็น ตระการดี เห็นทำทางของตักแต่น้ำข้าวผู้ตัวเมียเกี่ยวกับ ตักแต่นวมทั้งทำทาง และนำมาปรับกานายเหือนหัวหน้าคณะกันตรึมคิดทำเดินประกอบเพลงตาม ทำทางของตักแต่น้ำข้าว เดิมมีผู้เดิน ๒ คน เดินเป็นคู่ตักแต่น้ำข้าวผู้ตัวเมีย เดินในงานต่างๆ ต่อมาได้มีการฝึกเด็กในหมู่บ้านให้เดินในงานสนุกสนานจนมีผู้รู้จักมากขึ้น พัฒนาเพลงและทำทางการเดิน ให้มีความงดงามสนุกสนาน จนกระทั่งได้แสดงหน้าพระที่นั่ง เป็นที่นิยมให้แสดงในงานเทศกาล และแสดงในต่างประเทศ เป็นที่ยอมรับรู้จักกันอย่างแพร่หลาย

กันตรึม สงบ บุญคล้าย ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๖

กันตรึม หรือกันโงะกันตรึม เป็นคนตรีของกลุ่มวัฒนธรรมเขมรในเขตจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ มีทำนองเพลง เนื้อเพลง และเครื่องดนตรีเฉพาะของกลุ่มวัฒนธรรมเขมร ภาษาที่ใช้ร้องเพลงกันตรึมคือ ภาษาถิ่นเขมร ทำนองเพลงมีหลากหลายจากช้าไปถึงเร็ว ปัจจุบันใช้ทั้งภาษาไทย ภาษาถิ่นอีสานปะปนกันไป รวมทั้งนำเพลงลูกทุ่งมาประยุกต์เข้าทำนองกันตรึม ความไพเราะอยู่ที่เสียงผู้ร้อง และเสียงดนตรี ส่วนทำร่าเป็นบทประกอบการแสดง กันตรึมที่ดีจริงๆ ประกอบด้วยฝ่ายชายและหญิงที่มีเสียงคีลีลาการร้องที่ดี ประกอบกับซอด้วงซอด้วงที่มีเสียงไพเราะ กลองมีเสียงทุ้มหนัก และเสียงปี่อ้อที่ชัดเจน

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 3

เครื่องดนตรี

แคน สำเร้ง คำโฆง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๗๗๘)

แคน เป็นเครื่องดนตรีในกลุ่มเครื่องลม (aerophone) ประเภทใช้ลมปากเป่าผ่านลิ้น (reed mouth organ) เมื่อเป่าลิ้นจะสั่นเกิดเป็นเสียง เสียงจะถูกขยายให้ดังด้วยลำท่อลูกแคน

ลักษณะนามของแคนอีสานใช้ว่า ควง ภาคกลางใช้ว่า เต้า แคนควงหนึ่งหรือเต้าหนึ่ง ประกอบด้วยท่อหลายท่อ ท่อแค้นและท่อเรียกว่า ลูกแคน ซึ่งให้ระดับเสียงต่างกัน เมื่อประกอบเข้าเป็นแคน ๑ เต้า จะทำให้เกิดมาตราเสียงแบบต่างๆ ได้ แคนมาตรฐานได้แก่ แคนเจ็ด แคนแปด แคนเก้า มีระบบเสียงอยู่ในมาตราไดอะโทนิค (diatonic scale) มีเสียง ๘ ระดับ ครอบคลุมกับระบบเสียงของดนตรีสากล ลูกแคนกับเต้าแคน ยึดติดกันไว้ด้วยขี้สูด (ขี้ผึ้งสีน้ำตาลได้มาจากรังของตัวแมงสูด ไทยภาคกลางเรียกว่า ชันนางโรง หรือชันโรง) และยังทำหน้าที่อุดทางลมไม่ให้ลมออกจากเต้าแคน ลมจะออกไปนอกเต้าได้เฉพาะทางลิ้นแคนของลูกแคนที่ถูกปิด หนุน เท่านั้น หนุน คือรูเล็กๆ เหนือลิ้นแคนของลูกแคนทุกลูก เป็นที่ปิดเปิด ควบคุมลมเป่าหรือลมดูดให้ผ่านหรือไม่ผ่านลิ้นแคน ผู้เป่าอยากให้ลูกแคนใดส่งเสียงดังจะต้องใช้ปลายนิ้วมือปิดหนุนของลูกแคน ลูกนั้น ระดับเสียงสูงต่ำหรือทุ้มแหลม เกิดจากความแตกต่างกันของระยะห่างระหว่างลิ้นแคนกับรูแพว ของลูกแคนแต่ละลูก รูแพว คือรูเสียงของลูกแคน เป็นรูบากแบบแผลเปิดรูปสี่เหลี่ยมเล็กๆ ๒ รู อยู่เหนือลิ้นและใต้ลิ้น เรียกรูแพวบน และรูแพวล่าง รูแพวห่างจากลิ้นมากขึ้นๆ เท่าใด เสียงลูกแคนก็จะทุ้มต่ำลงเท่านั้น ช่างทำแคนจึงสามารถจัดระบบเสียงของแคนแต่ละเต้าได้ด้วยการวางระบบระยะห่างระหว่างลิ้นแคนกับรูแพวอย่างมีหลักเกณฑ์ แคนมีหลายประเภทโดยเรียกชื่อตามจำนวนของลูกแคนที่รวมชุดกันประกอบเป็นแคนหนึ่งเต้า เช่น แคนหก มีลูกแคน ๖ คู่ (แคนสามก็เรียก) แคนเจ็ด มีลูกแคน ๗ คู่ (๑๔ ลูก) แคนแปด มีลูกแคน ๘ คู่ (๑๖ ลูก) เป็นต้น

ฆ้องหม่อง ตำเรื่อง คำโมง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๘๑๗)

ฆ้องหม่อง เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี ใช้เรียกฆ้องขนาดเล็ก เสียงดัง “หม่องๆ” ถ้ามีขนาดโตขึ้นไปเสียงก็จะดังแตกต่าง และเรียกต่างกันตามเสียง คือฆ้องโหม่ง ฆ้องหุ่ย หรือ ฆ้องหุ่ย ฆ้องหม่องทำด้วยแผ่นโลหะรูปทรงกลม ทำจากโลหะทองแดงผสมดีบุก หรือสำริด มีรูปร่าง ๒ แบบคือ แบบมีปุ่มนูน และแบบที่เป็นแผ่นเรียบ ทั้งสองแบบมีรูปร่างเป็นทรงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๗-๑๐ นิ้ว แบบที่มีปุ่มนูนจะมีขอบนอกหักมุมออกไปด้านตรงข้ามกับปุ่มเหมือนขอบกระดิ่ง ฆ้องที่มีปุ่มนูนตรงกลางเรียกว่า ฆ้องมีจุม และเรียกปุ่มนูนนั้นว่า จุมฆ้อง ส่วนฆ้องที่เป็นแผ่นราบไม่มีจุมเรียกว่า พังฮาด ฆ้องทุกประเภทใช้ตีปุ่มนูน หรือจุดกึ่งกลางแผ่นด้วยค้อนไม้ หรือค้อนค้ำไม้พันปลายด้วยผ้า ฆ้องใช้ตีบรรเลงในกิจกรรมต่างๆ ของชีวิตเรื่อยมา ตั้งแต่ครั้งโบราณ ฆ้องหม่องใช้ตีทำกระสวนจิ้งหะร่วมวงกับกลองยาว และกลองคิ่ง โดยเสียงของฆ้องหม่องจะตรงกับจิ้งหะตกทุกกระสวน ในวงโปงลางและวงโหวตซอพิณแคน มักใช้ ฆ้องหม่องประสมเสียงในทำนองเพลงบางทำนองเท่านั้น ฆ้องหม่องจึงเป็นเครื่องตีทำจังหวะสำคัญของวงกลองหาง หรือวงกลองยาวอีสาน ซึ่งมีบรรเลงในเทศกาลต่างๆ ทั่วไปในภาคอีสาน

กระจับปี่ วิโรจน์ เอี่ยมสุข ผู้เรียบเรียง (หน้า ๕๐๖)

กระจับปี่ หรือ จาเป็ย หรือจับเปย เป็นเครื่องดนตรีเครื่องสาย ประเภทพิณมีลักษณะคล้ายกับซึง นิยมเล่นในเขตวัฒนธรรมอีสานเหนือและภาคเหนือของประเทศไทย เป็นเครื่องดนตรีเครื่องดีดที่อยู่ในตระกูล Lute ซึ่งมีสายคู่ ดีดด้วย กระจ เป็นเสียง (Plucked Strings) ถ้าจำแนกตามหลักการของดนตรีอินเดีย โดยอาศัยแนวคิดจากคัมภีร์นาฏยศาสตร์ กระจับปี่เป็นเครื่องดนตรีประเภท ตตะ หมายถึง เครื่องดนตรีที่มีสายสำหรับดีดเป็นเสียง หรือ ดนติสสร จับเปยของเดิมมีสายคู่สองคู่ และมีขนาดใหญ่มาก บางแห่งมีการย่อขนาดลงและมีสายเดี่ยวเพื่อสะดวกในการเทียบเสียง ลำตัวหรือคันทิมทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ส่วนที่เป็นกล่องเสียงมักจะทำด้วย ไม้ขนุนหรือไม้สัก ปลายสุดของคันทิมมีรู ๔ รู เพื่อใส่ลูกบิดและร้อยสาย ลำตัวของคันทิมมีที่วางนิ้วเป็นระยะๆ เท่ากับระดับเสียงโครมาติก เวลาบรรเลงจะตั้งขึ้นขนานกับลำตัวของผู้เล่น การบรรเลงใช้มือขวาจับ กระจ ด้วยนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้เพื่อดีดสาย ส่วนมือซ้ายใช้เปลี่ยนระดับเสียงโดยใช้นิ้วมือทั้งสี่นิ้ว (ยกเว้นนิ้วหัวแม่มือ) กดลงไปตามเฟลทซึ่งตั้งอยู่บนคันทิมนั่นเอง จากการเก็บข้อมูลในปีพ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๖ พบว่าที่หมู่บ้านสะเดา อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีวงดนตรีพื้นบ้านเรียกตนเองว่า วงมโหรีเขมร โดยมีนางพลอย ราชประโคน เป็นหัวหน้าวง ใช้เครื่องดนตรีชนิดนี้ประสมวงอยู่ โดยรวมกับ ตรี (ซอ) ปี่สไล กราปอ (จะเข้) สะกัว (โทน) และเครื่องประกอบจังหวะ รับประทานอาหารไป

การละเล่น

โค้งตื้นเกวียน บุญส่ง สิ้นฐานอก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๘๑๔)

โค้งตื้นเกวียน เป็นกีฬาพื้นเมืองที่เล่นกันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีชื่อเรียกแตกต่างกันในบางท้องถิ่น เช่น วงตื้นเกวียน โลงโค้งตื้นเกวียน หรือเสียนโตก เป็นการเล่นเลียนแบบ ล้อเกวียนที่หมุน เด็กจะนิยมเล่นมากกว่ากลุ่มผู้ใหญ่ โดยเล่นในยามว่างหรือในเทศกาลต่างๆ วิธีเล่น แบ่งผู้เล่นออกเป็นสองฝ่ายเท่าๆ กัน จำนวนผู้เล่นอย่างน้อยข้างละ ๓ คน เล่นในบริเวณลานดิน หรือสนามต่างๆ ไม่กำหนดขอบเขต ให้ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายจับมือกันเป็นวงกลมวงเดียว โดยผู้เล่นทั้งสองฝ่ายจะตกลงกันว่าฝ่ายใดจะนั่งหรือยืน ฝ่ายนั่งจะนั่งเหยียดเท้าขึ้นไว้ตรงกลางวง เป็นซี่ล้อเกวียน ทำของแต่ละคนเป็นคุมเกวียน ฝ่ายยืนจะจับแขนฝ่ายนั่งไว้ ฝ่ายยืนและนั่งจะสลับกันจนรอบวง เริ่มเล่นโดยฝ่ายยืนจะยกแขนฝ่ายนั่งให้ตึงและเดินหมุนไปรอบๆ วงเป็นแนวเดียวกัน ฝ่ายนั่งต้องเหยียดขาขึ้นกันไว้ยกกันขึ้นหมุนตามแรงดึง โดยใช้เท้าที่ขึ้นกันไว้เป็นจุดศูนย์กลาง ถ้าฝ่ายนั่งมือหลุดหรือเท้าหลุดแยกจากกันจะเป็นฝ่ายแพ้ ต้องเปลี่ยนให้ฝ่ายยืนมานั่งบ้าง การละเล่นนี้เป็นการเล่นกลางแจ้งและทำให้แข็งแรง ฝึกความพยายามอดทน และความสามัคคี ในหมู่คณะอีกด้วย

งอ พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๘๒๖)

งอ เป็นการละเล่นกีฬาทางน้ำชนิดหนึ่งของเด็กๆ ชาวอีสาน จะลื้อเล่นไล่จับกันในน้ำ ซึ่งผู้เล่นต้องว่ายน้ำเป็น ถ้าว่ายน้ำไม่เป็นก็จะเล่นกันในระดับน้ำตื้น นิยมเล่นในเวลาอาบน้ำตอนค่ำ จำนวนเล่นตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยจับกันเป็นคู่ หรือแบ่งฝ่ายๆ ละเท่ากันก็ได้ ตกลงกันว่าใครจะเป็นผู้งอก่อน ผู้เล่นอยู่ห่างกันพอประมาณ ผู้เล่นก่อนให้กำมือชูนิ้วชี้ที่ทำให้งอไว้ แล้วพูดว่า งอ งอ ถ้าจับได้จะให้ชี้คอ พร้อมกับคำน้ำ หรือว่ายน้ำหนีให้ไกลจากผู้เล่น อีกฝ่ายก็จะว่ายตามไล่จับ หากคู่แข่งจับส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายที่กำหนดกันไว้ได้ ถือว่าผู้ถูกจับตาย ต้องยินยอมให้คู่แข่งชี้คอ หรือชี้หลัง ทั้งนี้ต้องเล่นอยู่ในน้ำถ้าใครขึ้นจากน้ำไปจะถูกปรับเป็นตายและถูกทำโทษ การเล่นนี้ทำให้ได้ออกกำลังกาย ฝึกว่ายน้ำให้เก่งขึ้น รู้เคารพกฎกติกาการเล่น

งุกินหาง พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๘๒๖)

งุกินหาง เป็นการละเล่นของเด็ก เล่นได้ทุกโอกาสทุกเทศกาล การเล่นเกมในภาคอีสานแต่ละท้องถิ่นจะมีลักษณะคล้ายกัน แต่รายละเอียดปลีกย่อยจะแตกต่างกันออกไป วิธีการเล่นในท้องถิ่นชัยภูมิ นครราชสีมา มีผู้เล่นกลุ่มเดียว ๘-๑๐ คน เข้าแถวเรียงตามลำดับไหล่เอามือจับเอวต่อๆ กันไป ผู้เล่นหัวแถวจะวิ่งอ้อมไล่จับผู้เล่นหางแถว เมื่อหางแถวถูกจับได้ก็จะไปต่อที่หัวแถวแล้วเป็นผู้ไล่จับคนหางแถวต่อไป ที่นครราชสีมาวิธีเล่นอีกวิธีหนึ่งคือ ให้ผู้เล่นคนใดคนหนึ่งเป็นแมง ออกมายืนนอกแถว แมงจะวิ่งไล่จับลูกงูที่อยู่หางแถว คนที่อยู่หัวแถวต้องป้องกันไม่ให้แมงจับลูกงูหางแถว

ที่จังหวัดร้อยเอ็ด ยโสธร และอุบลราชธานี แบ่งผู้เล่นออกเป็นสองฝ่ายเท่ากัน หัวแถวแต่ละฝ่ายจะไล่จับหางแถวของอีกฝ่ายหนึ่ง ใครถูกจับต้องออกจากการเล่นไป ฝ่ายใดถูกจับหมดก่อนเป็นฝ่ายแพ้ ส่วนที่จังหวัดมหาสารคาม การเล่นเกมนี้มีวิธีการเล่นแบบรีๆ ซ้าวสารของภาคกลาง โดยให้คนสองคนยื่นเอามือประสานกันยกขึ้นเสมอว่า ผู้เล่นที่เหลือเกาะเอวกันเป็นแถว แล้วเดินลอดช่องระหว่างแขนคนทั้งสอง ร้อง “ลิดๆ ซ้าวสาร” พยายามเดินหรือวิ่งให้พ้น แล้วกลับมาลอดอีก ร้อง “ลานๆ ซ้าวเปลือก” ผ่านไป ลอดครั้งที่สามร้อง “เด็กน้อยตาเหลือก กักลานเอาคนข้างหลังไว้” คนที่ยกมือประสานจะลดมือลงมากักคนข้างหลังไว้ ถ้ากักไว้ได้คนที่ถูกกักจะมาจับแขนต่อกันเป็นวง ส่วนที่เหลือวิ่งลอดต่อไปตามวิธีข้างต้น จนเหลือคนสุดท้ายถูกกักอยู่กลางวง ซึ่งต้องพยายามวิ่งฝ่าวงล้อมออกไปให้ได้ ถ้าออกไปไม่ได้ก็จะถูกกักไว้จนเหนื่อยจึงหยุดเล่น การเล่นนี้ผู้เล่นจะได้ออกกำลังกาย มีความสามัคคีกัน และได้รับความสนุกสนาน

จ้ำปุจ้ำปูน สาร สารทัศนานันท์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๘๓๑)

จ้ำปุจ้ำปูน เป็นการละเล่นที่มีคำกล่าวประกอบการเล่นเมื่อเริ่มต้นเล่นว่า “จ้ำปุจ้ำปูน”

(จ้ำ หมายถึง จิ้ม) การเล่นเกมนี้ไม่จำกัดจำนวนผู้เล่นแต่ไม่ควรเกิน ๑๐ คน สถานที่ใช้เล่นเป็นลานกว้าง มีเสา หลัก หรือต้นไม้ขนาดใหญ่ ๑ ต้น ผู้เล่นจะยืนรอบๆ เสา หลัก หรือต้นไม้ แบนมือข้างใดข้างหนึ่งออกไปจรดหลักนั้นไว้ ผู้เป็นหัวหน้าการเล่นจะกล่าวคำประกอบการเล่นเป็นวรรคๆ ว่า “จ้ำจ้ำจ้ำ คุณคาคาสาสหาย คุณนายคัคค้อง ต้องหักหลักโค่น กั้นขี้เน่าขี้หนอน พระอินทร์พระศร ขี่ม้าไล่ทัน วันจันทร์ไล่ปุด” ในขณะที่กล่าวจะใช้นิ้วมือจิ้มลงบนฝ่ามือผู้เล่นที่แบไว้ทีละคนเริ่มจากคนใดคนหนึ่งแล้วเรียงไปจนครบถ้ายังไม่หมดคาคกล่าวก็จิ้มวนกลับไปมาจนกว่าจะหมดข้อความ ถ้ากล่าวข้อความจบลงที่มือใคร ผู้เล่นคนนั้นจะไล่เตะผู้เล่นอื่นๆ รวมทั้งผู้จิ้มด้วย ซึ่งจะแยกย้ายกันวิ่งหนี ถ้าเตะถูกใคร คนนั้นก็จะเป็นผู้ไล่เตะคนอื่นต่อๆ ไป จนกว่าผู้เล่นทั้งหมดจะเหนื่อยและหยุดเล่น หรืออาจเริ่มต้นเล่นใหม่ก็ได้ ข้อปฏิบัติในระหว่างการเล่นอย่างหนึ่งคือ ในระหว่างวิ่งหนีผู้ไล่เตะนั้น ถ้าผู้ถูกไล่วิ่งไปเกาะเสาหลักที่ใช้เริ่มเล่นผู้ไล่จะเตะผู้เกาะเสาหลักนั้นไม่ได้ การเล่นเกมนี้ผู้เล่นจะระวังไม่ให้ตนเป็นคนถูกเตะ เพราะจะถือว่าเป็นคน “กั้นขี้เน่าขี้เหม็น” และเพื่อแก้เคล็ดนี้ เมื่อเลิกเล่นก่อนแยกย้ายกันกลับบ้าน ผู้เล่นทุกคนจะถ่มน้ำลายใส่เสาหลักหรือต้นไม้ที่มาร่วมกันตอนเริ่มเล่น พร้อมกล่าวว่า “ขออย่าให้ขี้กั้นขี้เน่าขี้เหม็นเนื้อ” การเล่นเกมนี้ผู้เล่นจะได้ออกกำลังกาย ฝึกปฏิภาณไหวพริบ และสนุกสนาน

จ้ำมูมี สาร สารทัศนันทน์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๕๖๖)

จ้ำมูมี เป็นการละเล่นประเภทหนึ่ง นิยมเล่นในกลุ่มของเด็กๆ ผู้เล่นจะนั่งเป็นวงกลมจำนวน ๕-๑๐ คน ขึ้นมือมาวางไว้กลางวงจะคว่ำหรือหงายก็ได้ ให้คนหนึ่งเป็นผู้ร้อง ซึ่งจะเริ่มต้นบทร้องว่า “จ้ำมูมี” แล้วเอามือจิ้มที่มือผู้เล่นไปรอบวง กลับไปมาจนหมดคำร้อง คำร้องจบลงที่มือของใคร คนนั้นต้องออกจากการเล่น ใครเหลือเป็นคนสุดท้ายถือว่าชนะ ซึ่งอาจเริ่มต้นเล่นใหม่หรือหยุดการเล่นไป ผู้เล่นจะสนุกเพลิดเพลิน ช่วยให้ผู้เล่นรักใคร่สามัคคีกัน และป้องกันไม่ให้เด็กไปเล่นชุกชาน

มหรสพพื้นบ้าน

หมอลำคุณ พิษณุ สมพงษ์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๔๒)

คุณ หรือหมอลำคุณ เป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงในภาคอีสาน ระหว่างปีพ.ศ.๒๔๖๕-๒๔๘๗ กลอนลำที่ได้รับความนิยมมากคือ ลำกลอนเพอะ (หายบาย) ดีความได้สองแง่สองง่าม ชาวอีสานยุคนั้นตั้งฉายาให้ว่า “หมอลำคุณฮี” เป็นหมอลำร่วมสมัยที่ได้รับการบันทึกแผ่นเสียง คู่กับหมอลำจอมศรี บรรลุศักราช มีชื่อเสียงไปทั่วภาคอีสาน

หมอลำคุณ มีชื่อจริงว่า นายคุณ ถาวรพงษ์ บุตรของนายพวย กับนางสุนีย์ ถาวรพงษ์ เกิดเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๔๕ ณ บ้านจานตะโนน ตำบลหนองบ่อ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

ได้บวชเรียนเป็นเวลา ๘ ปี มีความรู้แตกฉานทั้งทางโลกและทางธรรม ขณะเดียวกันก็ฝึกแต่งกลอนลำตามความชอบของท่าน เมื่อลาสิกขาบทชาวบ้านเรียกว่า อาจารย์อุณ นอกจากฝึกลำด้วยตัวเองแล้ว ท่านยังได้ศึกษาและฝึกฝนเพิ่มเติมกับครูหลายคน และยึดอาชีพหมอลำมาโดยตลอดเวลา ๑๘ ปี จึงถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ รวมอายุ ๔๒ ปี

นายเคน ดาหลา พงนิษฐ์ เพ็งเปลี่ยน ผู้เรียบเรียง (หน้า ๕๑๓)

นายเคน ดาหลา หรือ หมอลำเคน สูด ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) พ.ศ. ๒๕๑๔ เกิดเมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓ ที่บ้านหนองเต่า อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี เป็นบุตรนายไอ่ กับนางจันทร์แดง ดาหลามีพี่น้อง ๗ คน ชาย ๓ คน หญิง ๔ คน

หมอลำเคนมีความสนใจและต่อแว่วศิลปินมาตั้งแต่เด็ก ฝึกเล่นลิเก และหนังระโหมทัยที่หมู่บ้าน จดจำการลำของหมอลำกลอนจากพี่ชายซึ่งเป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงในขณะนั้นคือ หมอลำคง ดาหลา เมื่ออายุ ๑๖ ปีได้รับงานแสดงแทนพี่ชายที่ต้องเสียชีวิตกะทันหัน จึงเริ่มแสดงหมอลำ และได้รับความนิยมนอย่างรวดเร็ว ผู้ชมขนานนามว่า หมอลำเคน สูด (หมายถึง มูมานะ มุทะลุ) มีความตั้งใจแสวงหาความก้าวหน้า ศึกษาจากหมอลำที่มีชื่อเสียงดัดแปลงให้เหมาะสมกับเรื่อง และโอกาสการแสดงได้อย่างสมบูรณ์แบบ ได้บันทึกลงแผ่นเสียงหลายชุด ได้รับความนิยมนำไปแสดงมาก นอกจากการลำที่มีจุดเด่นประทับใจผู้ฟัง ผู้ชมทั่วไปแล้ว หมอลำเคน ดาหลายังเป็นต้นแบบของการลำแม่บทของอีสานที่เรียกว่า ลำแม่บท ๓๒ ท่า ได้ดีที่สุดในจนได้รับเชิญให้ไปแสดงที่ประเทศญี่ปุ่นคู่กับหมอลำฉวีวรรณ คำเนิน หมอลำเคนประสบความสำเร็จในอาชีพหมอลำมีชื่อเสียง ครอบครัวมีฐานะมั่นคงสามารถส่งบุตรธิดาให้ได้รับการศึกษาในระดับสูง และประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคง ท่านอุทิศตนให้กับทางราชการ เผยแพร่ศิลปะการแสดงหมอลำภาคอีสานให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป ให้ความรู้แก่ผู้สนใจศึกษา มีลูกศิษย์จำนวนมากที่มาเรียนรู้กับท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ข้อมูลเพื่อการศึกษาในทุกระดับชั้นทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

เพลงโคราช ขุนสูงงกษศึกษากร ผู้เรียบเรียง (หน้า ๘๐๓)

เพลงโคราชเป็นเพลงพื้นเมืองของชาวนครราชสีมา นิยมเล่นกันมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยนั้นเมื่อไทยรบชนะเขมรครั้งใดชาวบ้านก็จะฉลองชัยชนะกันอย่างเอิกเกริก โดยเฉพาะที่บ้านสาก หรือชุมบ้านสาก (ใกล้กับสถานีรถไฟชุมทางถนนจิระในปัจจุบัน) ก็จะเล่นเพลงโคราชกัน เพลงโคราชนั้นสันนิษฐานว่าประยุคต์มาจากการเล่นเจริญ อันเป็นเพลงพื้นบ้านของชาวสุรินทร์ ที่มีการเล่นแบบรำรูดร่าออย ผสมผสานกับเพลงทรงเครื่องของทางภาคกลาง เพลงโคราชเล่นกันแพร่หลายในสมัยท้าวสุรนารี (พ.ศ. ๒๓๑๓-พ.ศ. ๒๓๕๕) และมีหลักฐานปรากฏว่าในปี

พ.ศ. ๒๔๕๖ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๕ เสด็จมาที่จังหวัด นครราชสีมา ได้มีการเล่นเพลงโคราชถวาย โดยนายหรี บ้านสวนข่า หมอเพลงโคราชในสมัยนั้น และนายหรีก็ได้รับเชิญให้มาเล่นเป็นประจำในงานฉลองอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นต้นมา

เพลงโคราชสามารถเล่นได้ทุกโอกาส ไม่จำกัดสถานที่ หมอเพลงทั้งหญิงและชายจะนั่ง ผ้าโจงกระเบน ฝ่ายชายสวมเสื้อคอกลมแขนสั้นมีผ้าขาวม้าคาดเอว ฝ่ายหญิงนิยมสวมเสื้อรัดรูป ไม่มีปกแขนสั้น มีพิธีไหว้ครูก่อนเริ่มเล่น ฝ่ายหญิงและชายจะแยกกลุ่มกัน ฝ่ายชายเป็นผู้ร้องก่อน ด้วยเพลงเกริ่น เพลงเชิญ ฝ่ายหญิงก็จะร้องเพลงตัดเชิญ แล้วจึงร้องโต้ตอบกันด้วยเพลงถามข่าว เพลงเปรียบ เพลงเกี่ยว เพลงชวน เพลงชมธรรมชาติ เพลงเรื่อง เพลงลงปัญญา เพลงปลอบ เพลงจาก เพลงคร่ำครวญ เพลงให้พร เพลงลา เมื่อร้องเพลงจบแต่ละเพลง ฝ่ายชายจะร้องว่า.... ซัย...ชะ...ซัย...ชะ หรือ ซัย...ซัย...เป็นสัญญาณให้ฝ่ายหญิงเริ่มรำ ซึ่งมี ๒ ท่าคือ ท่ารำช้า และ ท่ารำเร็ว มีข้อห้ามในการรำคือ หมอเพลงฝ่ายชายจะถูกเนื้อต้องตัวฝ่ายหญิงไม่ได้เป็นอันขาด เมื่อฝ่ายชายรำรุกเข้าใกล้ ฝ่ายหญิงต้องรำถอยหนีปิดป้องมิให้ฝ่ายชายถูกตัวได้

ปัจจุบันยังมีการเล่นเพลงโคราชในงานฉลองสมโภชต่างๆ อยู่เสมอ มีหมอเพลงรวมตัวกัน เป็นคณะ หลายคณะ บางคณะมีการประยุกต์โดยนำดนตรีสากลเข้ามาประกอบเพื่อให้น่าสนใจยิ่งขึ้น

นายจำลอง นวลมณี พงษ์ เพิ่งเปลี่ยน ผู้เรียบเรียง (หน้า ๕๓๓)

นายจำลอง นวลมณี ได้รับเกียรติยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขา กีฬา และนันทนาการประจำปี พ.ศ. ๒๕๒๕ มีความสามารถในเรื่องมวยโบราณ นับเป็นผู้ที่ อนุรักษ์ และเผยแผ่วัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะแขนงหนึ่งของภาคอีสานให้คงอยู่สืบไป นายจำลอง นวลมณี เกิดเมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๐ ที่ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ศึกษาจบชั้นมัธยมปีที่ ๕ จากโรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล นายจำลองฝึกมวย โบราณควบคู่กับการเล่นกีฬาอื่นๆ มาตั้งแต่ยังเด็ก และได้แสดงการชกมวยพื้นเมืองซึ่งนับว่าเป็น ศิลปะการต่อสู้ของลูกผู้ชายในจังหวัดสกลนครในเทศกาลต่างๆ เสมอ การต่อสู้ของนักแสดงมวย โบราณไม่เน้นการเอาแพ้ชนะ หากแต่เล่นพอสนุกสนานให้เห็นฝีมือในการแสดงลีลาท่าร่ามากกว่า อย่างอื่น เป็นการต่อสู้ที่เน้นศิลปะการรำรำเพียงอย่างเดียว นายจำลองได้ติดตามการแสดงมวย โบราณในหลายๆ แห่ง แล้วนำมาฝึกหัดคัดแปลงเพื่อให้น่าสนใจจนมีความชำนาญ และแสดงใน งานเทศกาลต่างๆ ในปีพ.ศ. ๒๕๒๐ ได้แสดงรำมวยโบราณหน้าพระที่นั่ง ณ ตำหนักภูพานราช นิเวศน์ และแสดงให้ชาวต่างชาติชมหลายครั้ง นายจำลองได้น้อมเกล้าฯ ถวายอัลบั้มภาพมวย โบราณแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในระหว่างเสด็จแปรพระราชฐาน

มาประทับที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ พระองค์ทรงพระทัยมาก นายจำลองเป็นผู้ที่มีความสามารถหลายด้าน ทั้งศิลปะและการอาชีพ ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเทศบาลเมืองจังหวัดสกลนคร ๒ สมัย นับว่าเป็นผู้ที่ได้รับความนิยมน้อยยิ่ง เชื่อถือและศรัทธาจากชาวสกลนครด้วยดีตลอดมา

เจริญเบริน เครื่องจิต ศรีบุญนาถ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๐๓๐)

เจริญเบริน เป็นเพลงพื้นบ้านของจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่พูดภาษาเขมร มีบทร้องโต้ตอบระหว่างชาย-หญิง หรือกลอนสด โดยมีแคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบ คัดแปลงมาจากบทร้องเก่าแก่ของเขมรที่เรียกว่า “กัญตร็อบโก” ซึ่งเป็นคำกลอนร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิงไม่มีดนตรีประกอบ และวิวัฒนาการเป็นบทร้องที่เรียกว่า “ไปยอังก” มี ปี่ อังกโองประกอบบทร้อง มีสำเนียงเหมือนเสียงแคนที่เป่าประกอบการเล่นเจริญเบรินของชาวไทย ในจังหวัดสุรินทร์ และเข้าใจว่ามีวิวัฒนาการมาจากการเล่นเจริญไปยอังก กงเกิดขึ้นในระยะเวลา ๕๐-๖๐ ปีมานี้เอง

การเล่นเจริญเบรินมีบทร้อง ๒ ลักษณะคือ บทร้องสั้น และบทร้องยาว ร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงตามลำดับคือ ไหว้ครู บทเกริ่น ทักทาย เดินเรื่องอวยพร และบทลา มีผู้เล่นชาย ๑ คน หญิง ๑ คน นักดนตรี ๑ คน ใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบการร้อง ซึ่งอาจมีการพ้อนรำประกอบไปด้วย บางครั้งจะพ้อนสลักับการเจริญคล้ายท่ารำของหมอลำกลอน นอกจากสร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชมแล้ว ยังให้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม สามารถโน้มน้าวใจให้เชื่อเรื่องบาปบุญ สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของท้องถิ่นได้อย่างเด่นชัด ทำให้เพลงพื้นบ้านเจริญเบรินมีคุณค่าส่งผลให้คนนิยมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 4

เครื่องดนตรี

ขอ สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๖๕)

ขอ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายใช้สี่ ซออีสานเป็นซอชนิดเดียวกับซอฮู้และซอด้วงของภาคกลาง ใช้สายสองสาย คือสายเอกและสายทุ้มเหมือนกัน ต่างกันที่กะโหลกขอของภาคอีสานมักจะทำมาจากวัสดุต่างๆ ในท้องถิ่น ขอมีส่วนประกอบคือ กะโหลกขอ หรือเต้าขอ หน้าขอ คันทวน หรือคอขอ ลูกบิด สาย ๒ สาย ที่ยึดสาย ที่รองสาย ที่รัดคอขอ คันชัก ซอพื้นบ้านนิยมทำกันในกลุ่มไทยลาวและชาวไทย มีใช้ทั่วไปในภาคอีสานใช้บรรเลงทั้งเดี่ยวและประสมวงกับแคนและซุง หรือประสมวงกับโปงลาง เล่นได้ทั้งเพลงร่ำเริงและเพลงโศก

ซิง ตำเรีจ คำโมง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๕๗)

ซิง เป็นชื่อเรียกเครื่องสายใช้ดีด ชื่อเรียกอื่นๆ คือ พิณ ซุง ซิงภาคอีสานทำจากไม้แปรรูปของแก่นขนุน แก่นพะยุง หรือแก่นชิงชัน แต่แก่นขนุนเป็นที่นิยมมากเพราะเป็นไม้เนื้ออ่อนตกละเอียดและมีคุณสมบัติให้สวณะหรืออุโฆษ (Acoustic) ของเสียงดีกว่าเนื้อไม้อื่นๆ ขนาดและสัดส่วนของซิงเป็นไปตามขนาดของไม้แปรรูปที่ช่างทำซิงหามาได้ แต่ก็มีมาตรฐานที่ช่างระดับครูกำหนด ซิงใช้บรรเลงเดี่ยว และบรรเลงประสมกับแคน โหวด โปงกลาง ซอ และเครื่องประกอบจังหวะในวงโปงกลาง นอกจากนี้ยังมีซิงไฟฟ้าซึ่งวงดนตรีที่ใช้บรรเลงคลอหมอลำกลอนประเภทที่ใช้ลำแสงเรียกชื่อว่า ลำซิ่ง ประสมวงกับแคนและกลองซุดเป็นเครื่องดนตรีหลัก

ตรัว (ซอ) วิโรจน์ เอี่ยมสุข ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๕๘)

ตรัว (ซอ) เครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย เป็นซุดเรียกว่า ตรัวกันตรึม (ซอกันตรึม) ใช้บรรเลงในชุมชนเขมร ส่วย ในวงดนตรีและประกอบการแสดงฟ้อนรำ (เรียม) กันชักหรือกันสี ทำด้วยหางม้า สีสายให้เกิดเป็นเสียงโดยความฝืดของยางสนที่ติดอยู่กับหางม้า ตัวซอประกอบด้วยกันทวน และกะโหลกซอ มีสาย ๒ เส้นทำด้วยเส้นลวดของสายเบรกรถจักรยานอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่พบเห็นโดยทั่วไปของดนตรีเครื่องสายพื้นเมือง ลักษณะของซอกันตรึมส่วนใหญ่จะคล้ายกับซอด้วงและซออู้ ในเขตอีสานใต้มีซอชนิดนี้ ๔ ขนาด คือ ซอเล็ก หรือ ตรัวจี่ ซอกลาง หรือตรัวซอ ซอใหญ่ หรือ ตรัวซอ และซออู้ หรือ ตรัวอู ส่วนใหญ่จะนิยมใช้ซอกลางและซออู้บรรเลงในงานทั่วไป

การละเล่น

เชยผีนางกะโหลก ภูมิจิต เรืองเดช ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๖๗)

การเล่นเชยผีนางกะโหลก (กะลา) นิยมเล่นกันในเทศกาลสงกรานต์ ตามหมู่บ้านในจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดใกล้เคียง ในหมู่หญิงสาว วิธีเล่นจะให้หญิงสาวคนหนึ่งนั่งลงกับพื้นแล้วเอาเท้าทั้งสองข้างวางลงไปในกะโหลก วางแขนไว้ข้างลำตัว ใช้มือยันพื้นไว้ ผู้เล่นคนอื่นๆ จะช่วยกันร้องเพลงนางกะโหลก เพื่อให้วิญญาณนางกะโหลกมาเข้าสิง หญิงสาวจะมีอาการเริ่มหมุนไปรอบๆ ตัวเป็นวงกลม โดยที่เท้าทั้งสองข้างอยู่ในกะโหลก และจะหมุนเร็วขึ้นจนกว่าผู้เล่นจะเปลี่ยนเพลงร้องให้ลุกขึ้นรำ เมื่อรำจนเป็นที่พอใจแล้วผีนางกะโหลกก็จะออกจากร่างไปเอง

เชยผีนางตรู ภูมิจิต เรืองเดช ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๖๘)

ตรู เป็นภาษาเขมรแปลว่า ไช เครื่องมือในการจับปลา จะใช้เป็นอุปกรณ์ในการเล่นเชยผีนางตรู ซึ่งนิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ กลุ่มเขมร-ส่วยจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดใกล้เคียง

วิธีการเล่น จะนำเอาตुरु (ไซ) มาแต่งเป็นหุ่นคนแล้วเอาผ้าคลุมให้มีคน ๒ คนถือไซคนละข้าง นั่งอยู่กลางวง เอาเครื่องเช่นมาเชยผืนางตुरु และร้องเพลง เมื่อตुरु (ไซ) มีอาการสั้นแรงแสดงว่าผืนางตुरुมาถึงแล้ว จะสามารถทำนายเรื่องต่างๆ ได้ตามที่ผู้เล่นต้องการ โดยใช้คำถามนำไปบอกทิศทาง ถ้าไซชี้ไปทางใด ถือว่าเป็นคำตอบ

เชยผืนางหนู ภูมิจิต เรื่องเคช ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๓๘)

การเล่นเชยผืนางหนู มีลักษณะคล้ายกับการเล่นผืนางตुरु เพียงแต่เป็นวิญญาณของนางหนู โดยกำหนดให้ผู้เล่นหญิงหรือชายก็ได้เป็นนางหนู เอาผ้าที่มัดเป็นหางหนูมัดไว้ที่สะโพก นั่งหมอบพนมมือถือกรวยดอกไม้ เอาผ้าคลุมนางหนูให้มีคน เชยผืนางหนูให้เข้าร่าง ผู้เล่นทุกคนช่วยกันร้องเพลง เมื่อผีเข้าสิงร่างนางหนูก็จะมีอาการคล้ายหนูวิ่งไล่ผู้เล่นคนอื่นๆ เพื่อหาทางออกนอกบริเวณซึ่งผู้เล่นอื่นๆ พยายามสกัดกั้นไม่ให้ออก เมื่อจะหยุดเล่นก็จะดึงผมหรือทูปหลังนางหนู วิญญาณจะออกไปเอง

เชยผืนางปลา ภูมิจิต เรื่องเคช ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๓๘)

การเล่นเชยผืนางปลา ในเทศกาลสงกรานต์ จังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดใกล้เคียง ในกลุ่มเขมร-ส่วย ผู้เล่นเป็นนางปลาจะนั่งลงบนครกตำข้าวที่คว่ำไว้ เท้าทั้งสองข้างจะวางอยู่บนสากพนมมือ เอาผ้าขาวคลุมตัวไว้ให้มีคนขีด ผู้เล่นอื่นๆ จะร้องเพลงนางปลาเรียกวิญญาณนางปลาให้มาเข้าถึงผู้แสดงเป็นนางปลา เมื่อนางปลาเข้าถึงจะสามารถบอกคำพยากรณ์อากาศได้ เมื่อนางปลารำจนเป็นที่พอใจแล้วก็จะออกไปเอง

เชยผืนางมดแดง ภูมิจิต เรื่องเคช ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๔๐)

การเล่นเชยผืนางมดแดง เพื่อเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวสนิทสนมกัน เล่นในกลุ่มเขมร-ส่วย จังหวัดบุรีรัมย์และใกล้เคียง ผู้เล่นเป็นนางมดแดงจะนั่งบนครกตำข้าว ผู้เล่นคนอื่นๆ จะช่วยกันร้องเพลงให้วิญญาณนางมดแดงมาเข้าถึง เมื่อวิญญาณมาเข้าถึงนางมดแดงก็จะไล่เหยียดผู้อื่นเป็นที่สนุกสนานจนเป็นที่พอใจนางมดแดงแล้วก็จะออกจากร่างไป

เชยผืนางระนิงระนอย ภูมิจิต เรื่องเคช ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๔๐)

การเล่นเชยผืนางระนิงระนอย นิยมเล่นกลางคืนเดือนหงายในเทศกาลสงกรานต์ กลุ่มวัฒนธรรมเขมร-ส่วย จังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดใกล้เคียง การเล่นชนิดนี้ทำให้หนุ่มสาวได้ใกล้ชิดกันและมีความสนุกสนาน หญิงสาวที่ถูกเลือกให้เป็นนางระนิงระนอยมักจะเป็นคนขี้อาย เมื่อผู้

เล่นอื่นร้องเพลงให้วิญญาณนางระนิงระนอยเข้าสิง หญิงสาวผู้นั้นก็จะลุกขึ้นจากครกตำข้าวที่คว่ำไว้แล้วรำได้อย่างคล่องแคล่วอย่างไม่อาย และจะรำไปจนพอใจก็จะหยุดไปเอง

เชิญผีนางแย้ ภูมิจิต เรื่องเศษ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๑๔๑)

การเล่นเชิญผีนางแย้จะเล่นในเทศกาลสงกรานต์ เขตจังหวัดบุรีรัมย์และใกล้เคียง นอกจากได้รับความสนุกสนานแล้วหนุ่มสาวจะสนิทกันมากขึ้น ผู้ชายจะเล่นเป็นแย้ เอาผ้าขาวม้าผูกเอว และให้ผู้เล่นอีกคนถือชายผ้าเอาไว้ เอาผ้าขาวคลุมตัวแย้ไว้ ผู้เล่นคนอื่นจะร้องเพลงเชิญวิญญาณนางแย้ เมื่อนางแย้เข้าสิงร่างผู้เล่นก็จะลุกขึ้นไล่กัดคนอื่น ๆ ผู้ที่ถือชายผ้าขาวม้าไว้ก็จะดึงพยายามไม่ให้นางแย้กัดใครได้เพราะนางจะกัดไม่ยอมปล่อย ผู้ถูกกัดอาจได้รับอันตราย เมื่อนางแย้เหนื่อยก็จะหยุดการเล่นนี้เอง

ดิ่งหนัง มงกุฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๓๒๓)

ดิ่งหนังเป็นกีฬาพื้นเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะการเล่นคล้ายชักเย่อของภาคกลาง นิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์และงานรื่นเริงเทศกาลต่างๆ เล่นได้ทั้งหญิงชายทุกวัย แบ่งผู้เล่นเป็นฝ่ายๆ ละเท่ากัน โดยการนำเชือกเส้นเดียวยาว ๑๕-๒๐ เมตร เอาผ้าผูกตรงกลางเชือกไว้และทำหลักหรือขีดเส้นไว้ที่พื้นเป็นเส้นชัยของแต่ละฝ่ายห่างจากกึ่งกลางเท่ากัน ผู้เล่นจะจับเชือกหลังเส้นชัย ให้กึ่งกลางของเชือกอยู่กลางสนามหรือกลางลานบริเวณที่เล่น เมื่อให้สัญญาณผู้เล่นทั้งสองฝ่ายจะดึงเชือกให้ผ้าที่ผูกตรงกลางเข้ามาในเส้นชัยฝ่ายตนก็จะเป็นฝ่ายชนะ ถ้าชนะ ๓ ครั้งจะเป็นฝ่ายชนะในการแข่งขัน ฝ่ายชนะจะทำเชือกเป็นวงล้อมฝ่ายแพ้ ฝ่ายแพ้ต้องรำตามจังหวะและทำทางที่ผู้ชนะกำหนดให้เป็นที่สนุกสนาน

ตมองโกล มงกุฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๓๕๓)

กีฬาพื้นบ้านของชาวเขมร-ส่วย ตมองโกล เป็นภาษาเขมร (ตมอง แปลว่า ไม้กระบอง โกล แปลว่า วัตถุกลมๆ) นิยมเล่นในกลุ่มของเด็กชายหรือชายหนุ่ม ตมองคือไม้ตี มักใช้ไม้ไผ่ยาวพอเหมาะมือ โกล เป็นวัตถุกลมอาจใช้ลูกมะพร้าวแห้ง ถ้าตีในคืนเดือนหงายก็จะเอามาเผาไฟให้ไหม้แดง แบ่งผู้เล่นเป็นสองฝ่ายเท่ากัน แต่ละคนถือตมองคนละอัน เริ่มจากหัวหน้าทีมทั้งสองตีลูกจากกลางสนามให้ลูกทีมคอยรับและพยายามตีเข้าไปในเขตของอีกฝ่ายให้ลูกออกไปทางเขตด้านหลังของอีกฝ่ายจึงจะได้แต้ม

ตลอก สงบ บุญคล้าย ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๓๖๐)

เป็นการละเล่นของชาวอีสานตอนล่าง สืบเนื่องมาจากการนิยมปลุกต้นไม้มะพร้าว เมื่อลูกหลานแต่งงานจะต้องปลุกมะพร้าว แสดงถึงความมั่งคั่ง เป็นผู้ที่เชื่อถือได้ เพราะมะพร้าวเป็น

พืชที่ปลูกยากในภาคอีสานต้องขยันอดทนดูแลเอาใจใส่กว่าจะมีผลใช้เวลาหลายปี หลังจากฤดูเก็บเกี่ยวหนุ่มสาวจะซัดกะลามะพร้าวเพื่อประกอบการรำรำ หนุ่มสาวจะจับคู่รำเกาะกะลาให้แตกเพื่อเป็นเคล็ดว่าจะได้แต่งงานกัน มีการร้องเพลงและเล่นดนตรีประกอบคือ ปี่สไล กลองกันตรึม ซอด้วงเอก เครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง กรับ

ต๋อไก่ พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๓๖๓)

ต๋อไก่เป็นการละเล่นของเด็กชาย-หญิงภาคอีสาน นิยมเล่นในเวลาว่างกลางคืนของฤดูแล้ง โดยเฉพาะคืนเดือนมืด บางแห่งเรียกว่า “บักต๋อไก่” จะแบ่งผู้เล่นออกเป็นสองฝ่ายเท่ากัน ซัดวงกลมสมมุติให้เป็นสนามต๋อไก่ แต่ละฝ่ายอยู่ห่างกันเพื่อไม่ให้จำกันได้ หัวหน้าฝ่ายจะเอาผ้าคลุมคนฝ่ายตนสมมุติว่าเป็นไก่ และนำเดินมาที่สนามต๋อไก่แล้วหมอบลงให้อีกฝ่ายหนึ่งทาบ หัวหน้าอีกฝ่ายจะตั้งคำถามตามที่กำหนดไว้ อีกฝ่ายก็จะตอบแล้วจึงให้ไก่ขยันเพื่อฟังเสียง จึงทายว่าเป็นใคร และเปิดผ้าคลุมออก ถ้าทายถูกก็จะได้ผู้เล่นเป็นไก่นั้นเพิ่มจำนวนฝ่ายตน ถ้าทายผิดต้องเสียผู้เล่นฝ่ายตนให้แก่ฝ่ายตรงข้ามตามที่กำหนด ฝ่ายใดหมดไก่ก่อนเป็นฝ่ายแพ้ต้องถูกฝ่ายชนะปรับให้อีกฝ่ายชี้หลังหรือทำตามที่ตกลงกันได้

ตาบอดหาคู่ สาร สาระทัศนานันท์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๓๕๗)

เป็นการละเล่นที่สมมุติให้คนหนึ่งเป็นคนตาบอดโดยปิดตา ก่อนปิดตาให้เลือกคนใดคนหนึ่งซึ่งอยู่ในวงการเล่นนั้นเป็นคู่ของตน เมื่อปิดตาแล้วจึงให้คำถามคู่ของตนเมื่อแน่ใจแล้วจึงพูดออกมาว่าเป็นคู่ตน ซึ่งอาจถูกหรือผิดก็ได้ ผู้เล่นครั้งหนึ่งไม่ควรเกิน ๑๐ คน และควรเป็นคู่คุ้นเคยรู้จักกันดี

ตีกลองน้ำ สาร สาระทัศนานันท์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๔๒๕)

ตีกลองน้ำ หมายถึง การที่ผู้เล่นเอาฝ่ามือทั้งสองข้างตีลงไปบนน้ำพร้อมกับพลุ้ยน้ำขึ้น แล้วตีลงไปอีกเป็นจังหวะ ให้มีเสียงดังคล้ายเสียงกลอง ส่วนมากจะเล่นเฉพาะผู้หญิง การเล่นแต่ละครั้งควรมีผู้เล่นไม่เกิน ๑๐ คน ขนาดรูปร่างผู้เล่นควรใกล้เคียงกัน เพื่อสะดวกแก่การควบคุมและตัดสิน เล่นในน้ำที่มีระดับสูงราบรื่นเอวของผู้เล่น ผู้เล่นจะขยับเขยื้อนกันเมื่อได้สัญญาณเริ่มเล่นก็จะตีน้ำใครตีเสียงดังที่สุดเป็นผู้ชนะ เป็นการออกกำลังกายสนุกสนาน ชำระร่างกายไปในตัว

ตีไก่ พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๔๒๖)

ตีไก่เป็นการละเล่นของผู้ชายชาวอีสานเกือบทุกท้องถิ่น นิยมเล่นในหมู่เด็กชายอายุ ๗-๑๔ ปี เล่นในเวลาว่างและเทศกาลรื่นเริงต่างๆ โดยแบ่งผู้เล่นเป็นสองฝ่ายเท่ากัน ผู้เล่นนั่งของๆ เขา

แขนสอดเข้าได้ขาพับ มือซ้ายจับมือขวา เดินไปกระแทกคู่ต่อสู้ซึ่งนั่งของๆ ลักษณะเดียวกันให้ล้มลง ฝ่ายใดไถ่ล้มลงมากเหลือจำนวนน้อยกว่าก็เป็นฝ่ายแพ้ บางครั้งจะแข่งขันตีไก่ตัวต่อตัว ใครล้มก่อนก็เป็นฝ่ายแพ้ ซึ่งจะถูกปรับตามที่ตกลงกัน

มหรสพพื้นบ้าน

โช่ทั้งบั้ง สุรัตน์ วรารัตน์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๒๔๒)

โช่ทั้งบั้งเป็นพิธีกรรมที่ดัดแปลงมาเป็นการแสดงพื้นบ้าน ชาวโช่หรือกะโสี เรียกว่า “สะลา” ส่วนคำว่า โช่ทั้งบั้ง เป็นภาษาถิ่นอีสานใช้เรียกพิธีกรรมดังกล่าว แปลว่า ชาวโช่กระทุ้งกระบอกไม้ไผ่ พิธีกรรมนี้พบที่อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดสกลนคร มีมานานเท่าไรไม่ปรากฏ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงบันทึกไว้สรุปได้ว่า ชาวเมืองนี้เป็นข้าเรียกว่ากะโสี มาจากเมืองมหาชัยกองแก้ว ภาษาพูดคล้ายสำเนียงมอญ ผู้ชายมีการละเล่นเรียกว่าสะลามือหม้ออยู่ตรงกลาง ผู้เล่น ๘ คน คนหนึ่งเป็นต้นบท สะพายหน้าไม้คนหนึ่ง ถือไม้ไผ่กระทุ้งดินเป็นจังหวะสองคน ถือขามติดเทียนรำคนหนึ่ง ถือตะแกรงคนหนึ่ง ถือมีดดอกคนหนึ่ง และถือสิ่วหักอีกคนหนึ่ง เดินร้องรำเป็นวงเวียนไปมารอบหม้ออุ หุคคิมอุเป็นช่วงๆ และร้องรำต่อไป คูดสนุกไม่ต้อขอยากเล็ก ลักษณะการแสดงนี้คล้ายกับการฟ้อนผู้ไทย ซึ่งแต่เดิมฟ้อนถวายพระราชอุเชิญชม ผีบ้าน ผีเมือง ที่บันดาลให้พืชผลบริบูรณ์ ต่อมามีการประยุกต์แสดงเพื่อรับแขกเมือง มีการดัดแปลงทำรำมาตรฐานกรมศิลปากรผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผีฟ้า ผีแถน มีทำฟ้อนรำ ๗ ทำ คือ ทำเชิญผีฟ้า ส่งผีฟ้า ทั้งบั้ง ถวายแถน ถวายดอกไม้ รำควง เลาะตูป นอกจากแสดงความเชื่อในพิธีทั้งบั้งแล้วปัจจุบันยังนิยมแสดงในพิธีเหยาคนป่วยไข้ไปพร้อมๆ กันด้วย ชาวโช่เชื่อว่าวิญญาณที่ทำให้เจ็บป่วยนั้นเกิดจากผีต่างๆ หมอเหยาจะเป็นผู้บวงสรวงดวงวิญญาณ และซักถามสาเหตุ รวมทั้งเครื่องสังเวยที่จะทำให้หายป่วย หมอเหยาจะเสนอเงื่อนไขถ้าเป็นที่พอใจผีก็จะออกจากร่างผู้ป่วย เนื่องจากชาวโช่มีภาษาพูดเฉพาะ คำร้องเชิญวิญญาณของหมอเหยาคนส่วนใหญ่จะฟังไม่รู้เรื่อง ในพิธีนี้จะมีกลุ่มนักฟ้อน นักดนตรี และผู้ถือไม้กระทุ้งจังหวะ นั่นคือความหมายของ “ทั้งบั้ง” ของเดิม

นายณรงค์ พงษ์ภาพ พงษ์เกียรติ์ เฟื่องเปลี่ยน ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๒๖๐)

นายณรงค์ พงษ์ภาพ เป็นหมอลำชาวจังหวัดราชธานี สามารถแต่งกลอนลำและขับกลอนลำได้อย่างลุ่มลึก ผลงานที่โดดเด่นคือ การจัดรายการวิทยุโดยใช้หมอลำเป็นสื่อหลัก มีผลงานต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอจนได้รับยกย่องเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ นายณรงค์ พงษ์ภาพ เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในนาม นกคณ ดวงพร เจ้าของ หัวหน้า และผู้แสดงวงดนตรีเพชรพิณทองที่มีชื่อเสียง

ได้รับการยอมรับมากที่สุด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นวงดนตรีที่พูดภาษาไทยอีสานวงแรกในประเทศไทย โดยมีแคนและพิณเป็นดนตรีหลัก มีจุดมุ่งหมาย เพื่อรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นอีสานไว้ และปรับปรุงให้เข้าสมัยนิยม ทิดคั่นพิณไฟฟ้าได้เป็นคนแรกและใช้มาถึงปัจจุบัน วงดนตรีเพชรพิณทองมีพัฒนาการอย่างสม่ำเสมอ มีระเบียบวินัยและเป็นแบบอย่างที่ดีของศิลปินทั่วไป มีโอกาสได้แสดงต่อหน้าพระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตรัสว่า “เพชรของเขาดิจริงๆ” นับเป็นกำลังใจสูงสุด วันที่ ๕ ธันวาคมของทุกปี วงดนตรีเพชรพิณทองจะแสดงถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทุ่งศรีเมือง ซึ่งคนทั่วไปจะได้ชมฟรี นายณรงค์ พงษ์ภาพ เป็นตัวแทนของชาวอีสานที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอีสานไปสู่ภาคอื่นๆ ได้อย่างเต็มความสามารถ นับเป็นบุคคลที่ควรแก่การยกย่องให้เป็นแบบอย่างที่ดีงามต่อไป

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 5

การละเล่น

เตะหมากโอ สาร สาระทัศน์นันท์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๔๔๘)

เตะหมากโอ เป็นการเล่นพื้นเมืองของชาวอีสาน เเตะหมากโอ หมายถึงการเอาลูกส้มโอมาเตะแข่งกันโดยแบ่งผู้เล่นเป็น ๒ ฝ่าย เหมือนการเล่นเตะฟุตบอลในปัจจุบัน ไม่จำกัดจำนวนผู้เล่นแต่ละฝ่าย แต่จำนวนที่เหมาะสมคือ ๘-๑๐ คน สถานที่เล่นควรเป็นสนามหรือลานที่ราบเรียบ ลูกส้มโอควรไม่อ่อนหรือแก่จนเกินไป มีเครื่องหมายทำเป็นประตูทั้งสองข้าง กติกาตามแต่จะตกลงกัน แต่ก็ยึดแบบการเล่นฟุตบอลเป็นหลัก ผู้เล่นได้ออกกำลังกาย มีความคล่องตัว เกิดความสามัคคี และสามารถนำเอาวัสดุท้องถิ่นมาประยุกต์เป็นอุปกรณ์การเล่นเพื่อความสนุกสนานได้

เต็นจ่างจะ พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๑๔๔๘)

เต็นจ่างจะ เป็นการละเล่นของเด็กชาวอีสาน นิยมเล่นในกลุ่มเด็กชาย บริเวณจังหวัดร้อยเอ็ด ยโสธร กาฬสินธุ์ และอุบลราชธานี บางแห่งเรียกว่า เต็นสามขา เล่นในเวลากลางวัน สถานที่เล่นในสนาม ลานกว้าง ถนนในหมู่บ้าน โดยแบ่งผู้เล่นเป็น ๒ ฝ่ายสลับกันเป็นฝ่ายเต็นกับฝ่ายนั่ง กติกาการเล่น ฝ่ายเต็นต้องเต็นข้ามขาของผู้นั่ง ฝ่ายนั่งต้องพยายามเตะส่วนใดส่วนหนึ่งของฝ่ายข้าม หากเตะถูกฝ่ายเต็นจะแพ้ และเปลี่ยนเป็นฝ่ายนั่ง หากหัวหน้าของฝ่ายเต็นเต็นผ่านได้ ฝ่ายนั่งต้องปล่อยให้ฝ่ายเต็นผ่านได้ทุกคน ผู้เล่นได้ออกกำลังกาย และสนุกสนาน

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 7

การละเล่น

บักกั้งล้อ พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๒๓๔)

บักกิ้งลื้อ เป็นการละเล่นสำหรับเด็กชายในภาคอีสาน บักกิ้งลื้อเป็นล้อกลมที่ทำจากไม้จันทน์ ตัดเป็นท่อนสั้น เจาะรูตรงกลางสำหรับใส่ โต้ย (แกนเพลลา) และคันบังคับซึ่งทำด้วยไม้สา่งไฟ (ไผ่น้อย) ยาวประมาณ ๑๒๐-๑๕๐ เมตร ผู้เล่นจะใสหรือบังคับลื้อให้หมุนกลิ้งแข่งความเร็วกัน ใครแพ้ก็จะถูกปรับตามที่ตกลงไว้ ปัจจุบันการเล่นบักกิ้งลื้อถูกแทนที่ด้วยรถพลาสติก หรือรถยนต์ขนาดเล็กที่มีขายทั่วไป

บักจ๊ก สถาพร พันธุ์มณี, ทองเลี่ยม เวียงแก้ว และประทาน บุญปรก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๒๓๕)

บักจ๊ก คือการละเล่นของเด็กหญิงชายชาวอีสานไม่จำกัดจำนวน ไม่มีอุปกรณ์ประกอบ แบ่งผู้เล่นออกเป็นสองฝ่าย ชิดเส้นบนพื้นดินให้เป็นวงกลมกว้างเหมาะกับจำนวนผู้เล่น ให้ผู้เล่นฝ่ายหนึ่งอยู่ในวง อีกฝ่ายอยู่นอกวงและส่งผู้เล่นหนึ่งคนเข้าไปในวงให้จ๊กคือ เดินกระโดดด้วยเท้าข้างเดียวเท้าอีกข้างงอไว้ ผู้เล่นคนนี้จะเดินไปในวงและไล่เตะคนในวง ถ้าเตะถูกใครคนนั้นก็ดึงออกนอกวงไป คนจ๊กก็จะเตะคนอื่น ๆ ต่อไป หากคนจ๊กทรงตัวไม่อยู่หรือปล่อยเท้าทิ้งออกนอกวง ถือว่าตาย ต้องให้อีกฝ่ายมาจ๊กและฝ่ายคนต้องเข้ามาอยู่ในวงกลม ฝ่ายใดหมดก่อนถือว่าแพ้ ฝ่ายชนะจะได้ขี่หลังฝ่ายแพ้ไปรอบๆ วง

บักถี้ บุญส่ง สิ้นธุ์นอก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๒๓๕)

การเล่นบักถี้ในภาคอีสานตรงกับการเล่นซ่อนหาหรืออีแอบในภาคกลาง เด็กชอบเล่นในฤดูร้อนเวลากลางคืนเดือนหงาย จำนวนผู้เล่นไม่เกิน ๒๔ คน แบ่งผู้เล่นเป็น ๒ ฝ่ายเท่ากัน ให้พวกหนึ่งอยู่เมม คือเขตกำหนด อีกฝ่ายหนึ่งไปถี้ คือซ่อนตัว เวลาอีกฝ่ายออกไปถี้ก็อีกฝ่ายเมมต้องหมอบคว่ำหน้ากับพื้นหรือหลับตา ประมาณ ๕ นาที พวกเมมก็จะร้องว่า ถี้เกิด พวกถี้ก็จะขานตอบว่า ถี้ก พวกเมมก็จะตามหา เมื่อพบจะวิ่งไล่เอามือขยี้หูอีกฝ่ายให้ได้ ถ้าผู้ลี้วิ่งหนีเข้าวงเมมได้ อีกฝ่ายจะขยี้หูไม่ได้ ถ้าตามหาพวกถี้ได้ทุกคนแล้ว ก็จะเปลี่ยนให้ฝ่ายเมมไปลี้บ้าง สลับกันเช่นนี้ จนเลิกเล่น กติกามีอยู่ว่าถ้าฝ่ายใดซ่อนตัวดี วิ่งเร็วเข้าเมมได้ ก็จะชนะ ถ้าซ่อนตัวไม่ดีฝ่ายเมมขยี้หูได้ตั้งแต่ ๑ คนขึ้นไปถือว่าแพ้ การเล่นเกมเป็นการออกกำลังกาย ฝึกการสอดแนม ซ่อนตัวจากอันตราย ฝึกความคล่องตัวในการหลบหลีก สร้างความเพลิดเพลินและความสามัคคีในหมู่คณะ

บักหิง พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๒๓๖)

บักหิงคือ กีฬาพื้นเมืองของชาวอีสานนิยมเล่นกันทั่วไป แต่ละท้องถิ่นจะเรียกชื่อต่างกัน ภาคกลางเรียกว่า หิง หรือ หีม

การเล่นบักหิงจะมีอุปกรณ์การเล่นคือ แม่หิง หรือแม่หึ่ง ทำจากไม้กลมยาวประมาณ ๕๐-๖๐ เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง ๑-๒ เซนติเมตร ลูกหิง หรือลูกหึ่ง เป็นไม้กลมยาว เช่นเดียวกับแม่หิงแต่เล็กกว่า ความยาว ๓๐-๓๕ เซนติเมตร สถานที่เล่นคือสนามกว้าง ลานกว้าง บริเวณที่เริ่มเล่นเรียกว่าแอม คือเขตที่กำหนดเริ่มต้น ต้องขุดดินเป็นร่องลึก ๒-๓ เซนติเมตร ยาว ๒๐-๒๕ เซนติเมตร กว้างเท่ากับแม่หิง ที่จะใช้บังคับลูกออกไปให้ไกลที่สุด แบ่งผู้เล่นเป็นสอง ฝ่ายเป็นฝ่ายรับและฝ่ายส่ง ฝ่ายรับจะกระจายไปทั่วบริเวณสนามเพื่อรับลูกหิง ฝ่ายส่งจะส่งลูก หิงสามครั้ง ถ้าฝ่ายรับรับได้ฝ่ายส่งก็จะแพ้ ถ้ารับไม่ได้ฝ่ายส่งจะชนะ ฝ่ายแพ้ก็จะอี่ หรือ หึดตาม ตกลงกัน การเริ่มเล่นครั้งที่หนึ่งเรียกว่าคิต ครั้งที่สองเรียกหิงเค่อ ครั้งที่สามเรียกไม้หึด หรือไม้่อ การเริ่มเล่นคิต ผู้เล่นจะวางลูกหิงขวางช่องหิงแล้วใช้แม่หิงจัดออกไปให้ไกลที่สุด ถ้าฝ่ายรับรับได้ ถือว่าฝ่ายส่งคนนั้นตาย ถ้ารับไม่ได้ฝ่ายส่งจะวางแม่หิงขวางช่องหิงไว้ให้ฝ่ายรับโยนลูกหิงจากที่ที่ ลูกหิงตก โยนให้ถูกแม่หิงถ้าถูกต้องเปลี่ยนผู้เล่นคนต่อไปเริ่มคิตใหม่ ถ้าไม่ถูกผู้คิตคนเดิมก็จะเล่น ไม้ที่สองต่อไป เมื่อครบสามไม้ ฝ่ายส่งจะใช้แม่หิงเคาะลูกหิงให้ได้จำนวนมากที่สุด แล้วจะตีลูก หิงไปให้ไกลที่สุดตามจำนวนที่เคาะได้ ถ้าฝ่ายรับรับได้ก็จะขว้างไม้ลูกหิงกลับมาขังแอม ฝ่ายส่งก็ จะตีออกไปอีกจนครบคนสุดท้ายหรือตามจำนวนที่ฝ่ายส่งเคาะลูกหิงได้ ฝ่ายรับต้องให้ฝ่ายส่งชี้ หลังจากจุดที่ลูกหิงตกกลับมาขังแอม หรือต้องส่งเสียงอี่หรือหึ่งกลับมา ถ้าขาดเสียงต้องให้ฝ่ายส่งชี้ หลัง หรือปรับตามตกลงกัน การเล่นนี้นอกจากได้ออกกำลังกายแล้วยังฝึกการแบ่งงานตามหน้าที่ รับผิดชอบ ฝึกความคล่องตัว ทำงานเป็นกลุ่มและรู้จักเคารพกติกา

บั้งโละ พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๒๔๔)

บั้งโละ คือกระบอกไม้ไผ่ขนาดเล็ก เจาะรูปลายกระบอกอุดไว้ด้วยใบไม้อัดแน่น ใช้ยิง ด้วยไม้แทงบั้งโละ ทำด้วยไม้ไผ่เหลาให้เรียวกกลมขนาดเท่านิ้วก้อย ยาว ๒ สอก ใช้ฝ่าฟันปลาย ไม้แทงบั้งโละให้ความหนาของการฟันฝ่าเท่ากับบั้งโละ ผู้เล่นส่วนใหญ่เป็นเด็กชาย ทุกคนจะมี บั้งโละของตน จะแทงบั้งโละคั้นลมเข้าไปในบั้ง หันปลายไปยังคู่ต่อสู้ ใบไม้ที่อัดแน่นจะพุ่งไปยัง เป้าหมายมีเสียงคั้งโละ ใครถูกยิงถือว่าตายและแพ้ ซึ่งอาจแบ่งเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายไหนตายหมดก่อน ก็แพ้ ถูกปรับตามตกลงกัน

ตำนาน

บ้านเทวี กำแหง ถิ่นน้ำโมงและสมคิด ไชยวงศ์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๓๕๐)

บ้านเทวี เป็นตำนานอธิบายชื่อหมู่บ้านแห่งหนึ่ง กล่าวไว้โดยสรุปว่า สมัยที่พระเจ้า ไชยเชษฐาธิราชแห่งนครเวียงจันทน์ ได้ประกาศสร้างพระราชอุทยานที่เมืองเวียงจันทน์ เพื่อ ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ พระนางจันทราเทวี มเหสีของพระยาขอมมีพระราชศรัทธาร่วม

สร้างด้วย จึงนำข้าราชการและสิ่งก่อสร้างเดินทางมาช่วย พระนางจันทราเทวีและบ่าวไพร่หญิง
 ขาวหม่นขาวถือสีล ๕ และสีล ๘ นางได้หยุดพักแรมในที่แห่งหนึ่ง บ่าวไพร่หญิงหาอาหารกิน
 ปรากฏว่าอาหารทุกชนิดมีรสขม ทราบว่าพ่อครัวใช้ไม้ผัดขมมาเป็นพินหุงต้มอาหาร จึงเรียกที่แห่ง
 นั้นว่า คอนขม มีชาวบ้านพวกหนึ่งบอกนางว่าเพิ่งจะเดินทางกลับมาจากเวียงจันทน์ เพราะร่วม
 สร้างพระราชอุทยานเสร็จแล้วจึงจะกลับบ้านเมือง นางเสียใจมาก จึงให้บ่าวไพร่นำข้าวของทั้งหลาย
 ไปสร้างพระธาตุไว้ที่เชิงเขาเหนือที่พักแรมนั้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ เรียกว่า พระธาตุนางขาว ตามการ
 แต่งกายของนางจันทราเทวีที่นุ่งขาวหม่นขาว แล้วนางก็เดินทางกลับส่วนที่พักของนางนั้น ชาวบ้าน
 ได้มาตั้งหมู่บ้านเรียกว่า หมู่บ้านเทวินคร ต่อมากร่อนเป็น หมู่บ้านเทวี

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 8

เครื่องดนตรี

เปยปลูก วิโรจน์ เอี่ยมสุข ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๗๔๐)

เปยปลูก เครื่องดนตรีเขมร เป็นปีโบราณที่ใช้ในราชสำนักเขมรใช้บรรเลงเดี่ยวเป็นครั้ง
 คราว สำหรับชาวบ้านปี่ชนิดนี้ใช้ในพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ลำตัวของปีทำด้วยไม้ไผ่ หรือไม้ชิง
 เเจาะรูนี้ ๗ รู ด้านบน และ ๑ รูด้านล่าง ส่วนด้านปลายเจาะรู ๔ รูตรงกันข้ามกันเพื่อร้อยเชือก
 ลั่นของปีไม่เหมือนกับปี่อ้อ มีลักษณะเหมือนลิ้นแคนที่ทำด้วยโลหะ ฝังอยู่ด้านข้างลำตัวท่อน
 ปลายสุด เวลาเป่า ลำตัวของปีจะอยู่ในแนวขวางไปทางด้านขวามือของผู้เป่า คล้ายๆ กับขลุ่ยฟลุค
 และปี่ซุมทางภาคเหนือของไทย ตามคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ว่าเคยพบมีผู้เล่นได้อยู่บ้างเมื่อ
 นานมาแล้ว แต่ปัจจุบันไม่มีผู้เล่นหรือมีไว้ในครอบครอง

เปยอ วิโรจน์ เอี่ยมสุข ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๗๐๔)

เปยอ หรือปี่อ้อ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเป่า ที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีของชาวเขมร-ส่วย
 มาแต่โบราณ รูปร่างของปี่อ้อแปลกไปจากปี่ชนิดต่างๆ ลำตัวทำด้วยไม้ไผ่ ส่วนที่เป็นลิ้นทำด้วย
 ไม้อ้อที่เหลาให้ปลายข้างใดข้างหนึ่งบางลงและบีบให้แบนประกบกัน ในลักษณะของลิ้นคู่หรือลิ้น
 แผลด แต่ที่ปลายของส่วนที่เป็นลิ้นยังคงลักษณะกลมอยู่เพื่อสอดเข้าไปในส่วนที่เป็นท่อนปลายของ
 ตัวปี และที่ปลายเกือบสุดของลิ้น มีไม้ไผ่หรือหวายเล็กๆ ที่เหลาแบน ๒ อัน บีบประกบเพื่อให้
 ปลายลิ้นคงรูปร่างอยู่เสมอทั้งยังเป็นที่ยึดและเม้มปากเวลาเป่า ในปัจจุบันหาผู้ที่เล่นได้ยากมาก
 เพราะเป่ายาก ขาดการฝึกหัดสืบทอด จึงพบการเล่นประกอบวงดนตรีน้อยมาก นอกจากใช้
 ประกอบวงดนตรีในงานมงคลต่างๆ แล้ว ยังใช้ในการทรงเจ้าเข้าผี เพราะเสียงปี่อ้อมีอิทธิพลต่อ
 จิตใจของผู้ที่ตั้งใจฟังมาก

โปงลาง สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๗๒๘)

โปงลางเป็นเครื่องดนตรีประเภทระนาด ที่ทำถูกระนาดด้วยท่อนไม้ที่มีความกังวานในตัว เนื้อไม้เอง ไม่ต้องมีกลองขยายเสียงมารองรับได้สี่นระนาด ชื่อโปงลางตั้งขึ้นโดยนักดนตรีชาว กาฬสินธุ์ ตามสำเนียงเสียงของระนาดชนิดนี้ที่คล้ายกับเสียงของ โปงลาง ซึ่งเป็นกระดิ่งเหล็ก โบราณใช้ผูกวัวต่างบรรทุกสินค้า โปงลางเกิดเสียงได้เพราะใช้วัสดุตั้งแต่ ๒ ขึ้นขึ้นไป กระทบ หรือเกาะตีกัน โปงลางเป็นเครื่องเคาะตีทั้งทำนองและจังหวะ จัดอยู่ในกลุ่มระนาดท่อนไม้ โปงลางมีพัฒนาการมาจาก ขอลอ หรือกะลอ ซึ่งเป็นท่อนไม้ท่อนเดียว ร้อยเชือกเข้าที่หัวท้ายของ ท่อน โยงแขวนไว้ ใช้ตีบอกสัญญาณด้วยค้อนไม้อีกท่อนหนึ่ง ไม่มีหลักฐานว่าใครคิดประดิษฐ์ ขึ้นเป็นคนแรก มีผู้นำมาประสมวงดนตรีและบรรเลงครั้งแรกที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เรียกชื่อวงว่า วงโปงลางกาฬสินธุ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ และได้แพร่หลายไปในท้องถิ่นต่างๆ ในภาคอีสาน

การละเล่น

ปิ่นบวง ธวัช ปุณโณทก ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๖๗๑)

การละเล่นปิ่นบ่วง (หมูนซ่อน) เป็นการละเล่นเพื่อสันตนาการของคนหนุ่มสาวในงานศพ หรือบุญงานเฮือนดี ในภาคอีสานซึ่งจะนิยมเล่นหลังจากที่พระสงฆ์สวดอภิธรรมหรือเจ้าภาพจัดทำ พิธีกรรมอื่นๆเสร็จแล้วชาวบ้านใกล้เคียงจะมาร่วมงานศพเพื่ออยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพซึ่งจะมีทั้งเด็ก ผู้ใหญ่หนุ่มสาวและคนแก่โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวจะเป็นที่นัดพบกัน ในก็จะนำวิธีการละเล่นแบบ พื้นบ้านมานั่งล้อมวงกันเล่นอย่างสนุกสนานคลายความเศร้าเสียใจให้กับเจ้าภาพได้บ้างและ การละเล่นปิ่นบ่วงหรือหมูนซ่อนคือการนำซ่อนมาหมุนหากหวังซ่อนชี้ตรงกับผู้ใดผู้นั้นจะได้รับ โทษตามข้อตกลงกันในกลุ่ม เช่น เขกเข่า คืมน้ำ ๑ จอก หรือ ตีมือ เป็นต้น กลุ่มหนึ่งจะมีประมาณ ๘-๑๐ คน การละเล่น ปิ่นบ่วงจะนิยมเล่นในบุญงานเฮือนดี หรืองานศพ มากกว่าบุญอื่น ๆ และเล่น ในเวลากลางคืนภายในบ้านของเจ้าภาพงานศพ

ผีตาโขน สาร สาระทัศนันทน์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๒๘๐๗)

การละเล่น ผีตาโขน เป็นการละเล่นตามประเพณีประจำปีของชาวบ้านในจังหวัดเลยใน งานบุญตามประเพณีประจำปีในท้องถิ่นอำเภอคำชะอี จังหวัดเลย และที่บ้าน ไสยหอย อำเภอพัง โคน จังหวัด สกลนคร คำว่า ผีตาโขน คงจะหมายถึง ผีที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหัวโขนที่ป็นขึ้นมา ให้มีรูปร่างน่าเกลียดน่ากลัวการละเล่น ผีตาโขนจะเล่นเฉพาะงานบุญตามประเพณีท้องถิ่นในหนึ่งปี จะเล่นหนึ่งครั้งชาวบ้านเรียกว่า บุญหลวง หรือ บุญใหญ่ ซึ่งบุญหลวงเป็นงานบุญประเพณีบุญ

หนึ่งที่ปรากฏอยู่ใน สัตตปิณฑสอง หมายถึง งานบุญประเพณีประจำสิบสองเดือนของในแต่ละปี โดยรวมเอาบุญพระเวสส์ บุญบั้งไฟ รวมเข้าด้วยกันจัดเป็นบุญเดียวกันบุญพระเวสส์หรือพระเวสส์นคร จะมีการเทศน์มหาชาติแต่ในภาคอีสานจะเทศน์กัณฑ์อื่นๆด้วย คือ เทศน์พระมาลัยหมื่นมาลัยแสน เทศน์สังกาส เทศน์เรื่องพระเวสส์นครชาดก ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าใคร ได้ฟังเทศน์ดังกล่าว จบในวันเดียวจะได้บุญกุศลแรงได้ไปพบกับพระศรีอริยเมตไตรยในภพหน้า ส่วนบุญบั้งไฟ เชื่อว่า ได้ทำบุญนี้แล้วฝนจะตกต้องตามฤดูกาลพืชพันธุ์ธัญญาหารต่างๆสมบูรณ์ดี ในการทำบุญหลวงหรือบุญใหญ่ประจำปีชาวบ้านจะทำพิธีนิมนต์พระอุปัชฌาย์เข้ามาประดิษฐานไว้ที่วัดทั้งนี้เพราะพระอุปัชฌาย์เป็นพระเถระที่มีฤทธิ์เดชเชื่อว่าพระเถระอุปัชฌาย์จะสามารถป้องกันภัยจากเหตุการณ์ต่างๆที่จะมาขัดขวางในการทำบุญหลวงจากพวกมาร และผี ได้และจะเกิดสวัสดิมีชัยด้วยหลังจากอัญเชิญพระอุปัชฌาย์แล้วก็จะทำการละเล่นฉลองทั้งกลางวันและกลางคืน เช่น แสดงผีตาโขน เล่นแข่งบั้งไฟ ฟ้องรำ และอื่นๆ พอถึงวันถัดไปก็จะมีพิธีแห่พระเวสส์นครและพระนางมัทรีเข้าเมืองพร้อมขบวนแห่ของพวกผีตาโขน ประชาชน บั้งไฟจนถึงเย็นก็จะจุดบั้งไฟ ลักษณะของผีตาโขน จะมีผีตาโขนใหญ่สูงประมาณ ๘ ศอก ผีตาโขนเล็ก ผู้แสดงผีตาโขนจะแขวนกระแหล่ง (กระดิ่ง) ไว้ที่ขั้วบนเวลาเดินจะมีเสียงดังเป็นจังหวะและคนกลุ่มหนึ่งจะหาบ ถ้ออ้วยวะเพศชายและหญิงร่วมไปด้วย ผีตาโขนจึงเป็นกิจกรรมทางศาสนาพุทธ และความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี วิญญาณ เพื่อการระเจ้ากวน และนางเทียม ผู้มีหน้าที่ให้ดวงวิญญาณเจ้าในอดีตเข้าทรงการจัดงานบุญหลวงหรือบุญใหญ่ จะมีขบวนผีตาโขนร่วมด้วยและยังเชื่อว่าผีตาโขนจะช่วยคลบบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาลด้วย

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 9

มหรสพพื้นบ้าน

นายพิมพ์ รัตนคุณศาสน์ พงษ์ชัย เฟื่องเปลี่ยน ผู้เรียบเรียง (หน้า ๓๑๐๘)

นายพิมพ์ รัตนคุณศาสน์ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้เป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่นประจำปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ และได้รับประกาศเกียรติคุณเป็นผู้อนุรักษ์มรดกไทยดีเด่นด้านภาษา และวรรณกรรมไทยประจำปีพุทธศักราช ๒๕๓๗

นายพิมพ์ รัตนคุณศาสน์ เกิดเมื่อพ.ศ. ๒๔๕๖ ณ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สนใจเขียนกลอนลำตั้งแต่บวชเป็นสามเณร เมื่อบวชเป็นพระภิกษุที่จังหวัดนครราชสีมา ได้เขียนกลอนเรื่อง พ่อสอนลูก แจกในงานศพ ต่อจากนั้นก็ลาสิกขาบท เขียนกลอนลำขาย เมื่อเป็นครูที่จังหวัดขอนแก่นได้เขียนกลอนลำเป็นเรื่องราวโดยใช้นามปากกาว่า วอนวรรรัตน์ กลอนลำของนายพิมพ์เป็นที่นิยมในหมู่ของคณะหมอลำที่มีชื่อเสียงหลายคณะ ที่มีเบื้องหลังความสำเร็จจากใช้กลอนลำของนายพิมพ์ และเป็นที่เคารพนับถือในวงการหมอลำรวมทั้งชาวอีสานทั่วไป

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 10

มหรสพพื้นบ้าน

รำมวยโบราณ สุรัตน์ วรารัตน์ ผู้เรียบเรียง (หน้า ๓๔๖๕)

ภาคอีสานในสมัยโบราณมีมวยโบราณซึ่งฝึกหัดกันตามหมู่บ้าน สามารถใช้ป้องกันตัวได้ บางหมู่บ้านมีชื่อเสียงมากก็มีคนมาเรียนและนำไปเผยแพร่ในหมู่บ้านต่อไป ปัจจุบันมีในจังหวัด สกลนครแห่งเดียวเท่านั้นที่ยังมีมวยโบราณให้ชมในเทศกาลงานบุญประเพณี จะมีขบวนนักมวยนุ่งโจงกระเบนแบบหยักครึ่งปล้องชายกระเบนห้อยมาพองาม ชาวบ้านจะเรียกว่าพวกเสื้อลากหาง จะรับบริจาคสิ่งของเพื่อนำไปถวายวัดและรำมวยโบราณให้ชม รำมวยโบราณเป็นศิลปะการแสดง ไม่ใช่กีฬาการต่อสู้ จึงประดิษฐ์ท่าทางให้สวยงามเข้ากับทำนองดนตรีและลีลาการรำรำ นายจำลอง นวลมณี ผู้รักและสนใจมวยโบราณได้เป็นผู้ฝึกให้กับผู้สนใจในเมืองสกลนครแบ่งการแสดงมวยออกเป็น ๓ ตอนคือ ขบวนแห่มวยโบราณ ท่าไหว้ครูหรือรำเดี่ยว และการต่อสู้

มโหรีอีสานตอนล่าง และดนตรีเขมร สงบ บุญคล้าย ผู้เรียบเรียง (หน้า ๓๕๕๑)

การเล่นมโหรี มีลักษณะเฉพาะอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวเขมร-ส่วย ได้รับความนิยมนมาก เพราะเป็นวงดนตรีประกอบการแสดงอื่นๆ เช่น อาลัย กะโน้บติงต็อง กันตรึม ลูคอันเร การบรรเลงมีความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่ด้วย เล่นทั้งในงานมงคลและอวมงคล เครื่องดนตรีประกอบวงมี ซอด้วง ซอด้วงเอก กลองกันตรึม ระนาดเอก พิณแบบเขมร กลองรำมะนา ปี่สไล เครื่องประกอบจังหวะเช่น ฉาบ ฉิ่ง กรับ บทร้องในการเล่นมโหรีมีจังหวะที่แตกต่างกันไป ผู้ร้องเป็นชาย-หญิงร้องโต้ตอบกัน มีการรำรำประกอบ เนื้อหาที่นำมาร้องมักเป็นบทเบ็ดเตล็ดต่างๆ เช่น บทเกี่ยวพาราสี บทตลกคะนอง ตามแบบการละเล่นพื้นบ้านทั่วไป

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 11

ดนตรี

ดนตรี : ลายกลอง สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๕๐๓

ลายกลอง เป็นการตีกลองเป็นทำนอง จังหวะตามแบบของชาวอีสาน นิยมมากในกลุ่มชาวโล้ หรือ กระโซ่ ในจังหวัดนครพนมที่นิยมนำกลองกิ่ง กลองเต็ง มาตีประกอบทำรำ จังหวะท่วงทำนองการตีกลอง ช่วงหนึ่ง ๆ เรียกว่า ลาย กลุ่มคนชาวกระโซ่ (ข่าโซ่) ปัจจุบันอาศัยอยู่มากในอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนครนิยมเล่นตีลายกลอง มากกว่า กลุ่มผู้ไทย กลุ่มฉ้อ กลุ่มกะเลิง ชาวโซ่รู้จักคิดทำทางการตีกลอง และเรียกชื่อลายกลองของตนเลียนแบบสัตว์ต่างๆ เช่น ท่าเสื้อลากหาง ท่าไก่เลียบครก ท่านกเขากะพือปีก ท่าลิงไหว้หลัง เป็นต้น การตีกลองกิ่งในปัจจุบัน

นิยมตีประกอบการแห่งานบุญตามเทศกาลทางศาสนา หรือตีเพื่อประกอบการฟ้อนผู้ไทยแบบต่างๆ ที่มีความสวยงามทั้งคนตีกลอง และคนฟ้อนผู้ไทย จังหวะพื้นฐานในการตีคือจังหวะที่เกิดจากการใช้ไม้ตีหน้ากลองอย่างสม่ำเสมอ พร้อมกันทั้งสองมือหรือมือหนึ่งมือใดแต่ต้องรักษาอัตราสม่ำเสมอของจังหวะไว้

ดนตรี : ลายคอนสะหวัน สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๕๑๓

ลายคอนสะหวัน เป็นชื่อลายเป่าแคนบทหนึ่งในประเภท แคนกลาย ที่อธิบายถึงกำเนิดของลาย ซึ่งลายคอนสะหวันนี้เชื่อว่ามีถิ่นกำเนิดมาจากแขวงสะหวันนะเขต ประเทศลาว มีท่วงทำนองคล้ายกับ ลายมหาไช ของแขวงคำม่วน ระบบเสียงของลายนี้อยู่ในมาตรา เพนตะโทนิค ออกสำเนียงเมเจอร์ มีเสียง โซ เป็นเสียงศูนย์กลาง หรือ โทนิค ของ ทำนองเหมือนกับลายสุคสะแนน และยังใช้เสียง โซ เป็นเสียงประสานขึ้น เสียงที่ใช้แต่งทำนองลายคอนสะหวันมี 7 ระดับ คือ ลา ต่ำ โด เร มี โซ ลา และ โดสูง ถ้าใช้โปงกลางบรรเลง จะใช้ โซต่ำ

ดนตรี : ลายจัวขึ้นภู . สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๕๑๕

ลายจัวขึ้นภู เป็นชื่อลายแคนบทหนึ่งในประเภทแคนกลายกลุ่มบรรยายเนื้อเรื่อง ผู้ประพันธ์ทำนองมีเจตนาจะใช้ชื่อลายนี้เป็นสื่อตกรอบให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการเห็นภาพจน์ของการต้อนฝูงวัวที่เดินขึ้นเขาลงห้วย จินตนาการจะบอกทำนองเร่งเร้าเดินขึ้นสูง จนถึงจุดสุดยอด แล้วจะค่อยๆ เดินลงสลับประโยคโต้ตอบกันไปมาจนจบบท ระบบเสียงของลายจัวขึ้นภูอยู่ในมาตรา เพนตะโทนิค ออกสำเนียงไมเนอร์ มีเสียงลา เป็นเสียงศูนย์กลางทำนองเหมือนกับลายใหญ่ วิเคราะห์ว่า น่าจะแตกลายมาจากลายใหญ่ เสียงที่ใช้แต่งทำนองลายนี้ มี 8 ระดับ คือ ลาต่ำ โด เร มี โซ ลา โดสูง และ เรสูง ถ้าใช้โปงกลางบรรเลงจะใช้เสียง มีต่ำ เป็นเสียงของลูกยาวยที่สุดของโปงกลางกับเสียง โซต่ำ เป็นเสียงของลูกที่ยาวรองลงมาพร้อมอยู่ในตอนต้นทำนองด้วย เมื่อบรรเลงลายจัวขึ้นภู จะใช้เสียง ลาสูง และ มีสูง เป็นเสียงประสานขึ้นหรือ เสียงโครน ตลอดบท โมติฟของวลีลายจัวขึ้นภู มี 3 แบบ แต่ละแบบเป็นวลีแบบ 2 ห้องจบ

ดนตรี : ลายจ้อย . สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๕๑๖

ลายจ้อย เป็นชื่อลายเป่าแคนบทหนึ่ง โดยขี้มทำนองมาจากเพลงพื้นบ้านประเภท จ้อยของไทเหนือ นิยมนำมาบรรเลงแทรกกับลายแคนพวกลำเตี้ย และลายยาว ตอนจบลงจังหวะตกคงที่ ระบบเสียงอยู่ในมาตรา เพนตะโทนิค ออกสำเนียงไมเนอร์ มีเสียงลา เป็นเสียงศูนย์กลาง หรือ โทนิค ของทำนองเหมือนลายใหญ่ มีโครงสร้างทำนองเป็นบทเพลงท่อนเดียวที่มี 4 วลี แต่ละวลีมีกระสวนจังหวะของทำนอง หรือ โมติฟ และทางเดินทำนองแตกต่างกันอย่างเด็ดขาด เรียกว่า ตีตลักษณ์ของบทเพลงเป็นแบบ ABCD เมื่อเป็นวลีจะมีโครงสร้างเป็นแบบ 2 ห้องจบ ห้องละ 4

จังหวัดเกาะ ทางเดินทำนองอยู่ในช่วง ลาดำ ไปถึง โดสูง เสียงที่ใช้ มี 8 ระดับ คือ ลาดำ โด เร มี โซ ลา ที และ โดสูง

ดนตรี : ลายเซ สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๑๕

ลายเซ เป็นชื่อลายเป่าแคนบทหนึ่ง อยู่ในประเภทลายแคนมาตรฐาน กลุ่มลายทางยาว ลายเซนี้ตั้งชื่อลายตามบันไดเสียงของทำนอง ซึ่งลายเซ คือ ลายใหญ่ที่เลื่อนบันไดจาก เอไมเนอร์ มา เป็น อีไมเนอร์ ที่มีระดับเสียงแหลมสุด เมื่อใช้แคนบรรเลงทำนองจึงเก็บเสียงในทำนองได้ไม่ครบ จำเป็นต้อง เซ ไปยังเสียงที่ต่ำลงไป 1 ช่วงทบแทน ระบบเสียงของทำนองลายเซอยู่ในมาตรา เพนตะโทนิค ออกสำเนียงไมเนอร์ เทียบได้กับสำเนียง อีไมเนอร์ เสียงที่ใช้แต่งทำนองลาย มี 6 ระดับ คือ มี โว ลา ที เรสูง และ มีสูง

ดนตรี : ลายเซ็งบั้งไฟ สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๒๐

ลายเซ็งบั้งไฟ เป็นลายเป่าแคนบทหนึ่ง แต่งขึ้นมาใช้บรรเลงกลองทำนองขับภาพย์เซ็งบั้งไฟ ในเทศกาลบุญบั้งไฟ ระบบเสียงของทำนองอยู่ในมาตรา เพนตะโทนิคสำเนียงไมเนอร์ มีเสียง ลา เป็นศูนย์กลาง หรือ โดนิค คล้ายลายใหญ่ แต่มีจังหวะตกคองที่ ช้าเนิบนามเท่ากับจังหวะคนก้าวเดินพ็อน เสียงที่ใช้ มี 9 ระดับ คือ มีต่ำ โซต่ำ ลาดำ โด เร มี โซ ลา และ โดสูง ถ้าใช้แคนบรรเลง มีเสียงต่ำและ ลาดำ จะใช้เสียง มีกลาง และ ลากกลาง แทน โมติฟของวลีลายเซ็งบั้งไฟ มี 2 กระสวน ต่อมาพัฒนาจังหวะเร็วเนิบๆ ขึ้น เรียกว่า จังหวะ ดั้นซุบ

ดนตรี : ลายเซ็งโปงกลาง สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๒๑

ลายเซ็งโปงกลาง เป็นลายเป่าแคนบทหนึ่ง เรียกต่าง ๆ กันไป เช่น ลายโปงกลาง ลายพ็อนโปงกลาง ประพันธ์ขึ้นเพื่อประกอบการพ็อนเซ็งซุดพ็อนโปงกลาง โดยใช้โปงกลางเป็นเครื่องเอกเสียง จึงเป็น มีต่ำ และเป็น เรสูง ระบบเสียง อยู่ในมาตรา เพนตะโทนิค ออกสำเนียงไมเนอร์ มีเสียง ลา เป็นเสียงศูนย์กลาง หรือ โดนิคของทำนอง เสียงที่ใช้ทำนองมี 10 ระดับ คือ มีต่ำ โซต่ำ ลาดำ โด เร มี โซ ลา โดสูง และ เรสูง ถ้าใช้แคนบรรเลง เสียง มีต่ำ และ โซต่ำ ให้ใช้ มีกลาง และ โซกลาง แทน โมติฟของวลี ลายเซ็งโปงกลาง เป็นวลีแบบ 2 ห้องจบ

ดนตรี : ลายตั้งห้วย สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๒๒

ลายตั้งห้วย เป็นชื่อลายเป่าแคนบทหนึ่งในประเภทแตกลาย กลุ่มบอกถิ่นกำเนิดของลาย ซึ่งมีต้นกำเนิดในแขวงสะหวันนะเขต ประเทศลาว ปกติใช้เป็นทำนองคลอการขับลำตั้งห้วย ซึ่งผู้

ลำจะนั่งบนตั้งหวาย (เก้าอี้เตี้ย)แล้วพอนึกเกี่ยวกับพาราสิกันแบบปฏิบัติ ะบบเสียงของลายตั้งหวาย จะอยู่ในมาตรา เพนตะโทนิคออกสำเนียงไมเนอร์ มีเสียง ลา เป็นเสียงศูนย์กลางหรือโตนิก ทำนองคล้ายกับลายใหญ่ จึงมีการวิเคราะห์ว่าน่าจะแตกลายมาจากลายใหญ่ มีเสียง 7 ระดับ คือ ลาดำ โด เร มี โซ ลา และโดสูง ถ้าใช้โปงกลางบรรเลงจะใช้เสียง โซต่ำ โมติฟของวลีลายตั้งหวายเป็นแบบ 2 ห้องจบ ทำนองมีลักษณะเดินลงจากเสียง ลาสูง ไปหา ลาดำ และโดสูง

ดนตรี : ลายนกไต่บันขำมท่ง สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๒๓

ลายนกไต่บันขำมท่ง เป็นชื่อลายเป่าแคนบทหนึ่งในประเภท แดกลาย กลุ่มบรรยายเนื้อเรื่อง โดยต้องการให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการเห็นภาพพจน์นกไต่บันขำมท่งมาด้วยการเดินทำนองสูงขึ้นทีละวลี ถึงจุดสุดยอด จึงเดินทำนองลงทีละวลี ความเร็วของจังหวะเคาะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ได้ยินเสียงนกกระพือปีก ระบบเสียงอยู่ในมาตราเพนตะโทนิค ออกสำเนียงไมเนอร์ มีเสียงลา เป็นเสียงศูนย์กลาง หรือ โตนิกทำนองเหมือนกับลายใหญ่ จึงน่าจะแตกลายมาจากลายใหญ่ เสียงที่ใช้แต่ง มี 9 ระดับ คือ ลาดำ โด เร มี โซ ลา โดสูง เรสูง และมีสูง ถ้าใช้โปงกลางบรรเลงจะใช้เสียง มีต่ำ และ โซต่ำ ด้วย

ดนตรี : ลายน้อย สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๒๓

ลายน้อย เป็นลายเป่าแคนบทหนึ่งในประเภทลายแคนมาตรฐาน กลุ่มลายทางยาว มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ลายขาวน้อย ลายอ่านหนังสือน้อย ลายล่อง ลายลำลา ลายน้อยนี้มีเสียง เร เป็นเสียงศูนย์กลาง จะมีเสียงแหลม คนอีสานและคนลาว นิยมเรียกว่า เสียงน้อย จึงเรียกว่า ลายน้อยตามไปด้วย ระบบเสียง อยู่ในมาตราเพนตะโทนิค ออกเสียงไมเนอร์ (คือไมเนอร์) ใช้เสียงแต่งทำนอง 10 ระดับ คือ เร ฟา โซ ลา โด เรสูง ฟาสูง โซสูง ลาดำ และโดต่ำ มีเสียง มี เสียง ที เป็นเสียงสัมผัส มีลักษณะเป็นการเปลี่ยนจากลายใหญ่มาเป็นลายน้อย ซึ่งเหมาะกับการใส่ทำนองร้องกลอนลำที่แสดงออกถึงความเศร้าโศก แบบเพลงลา กลอนลำลา เป็นต้น

ดนตรี : ลายน้ำโตนตาด สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๒๔

ลายน้ำโตนตาด เป็นลายเป่าแคนบทหนึ่งในประเภทแดกลาย กลุ่มบรรยายเนื้อเรื่อง ทำนองทำนอง มุ่งให้เกิดจินตนาการได้ยินเสียงน้ำไหลเป็นระลอกไปตามลานหิน ระบบเสียงอยู่ในมาตราเพนตะโทนิคออกสำเนียงไมเนอร์ มีเสียง ลา เป็นเสียงศูนย์กลางเหมือนกับลายใหญ่ จึงน่าจะแตกลายมาจากลายใหญ่ แต่งเสียงมี 7 ระดับ คือ ลาดำ โด เร มี โซ ลา และโดสูง ใช้เสียง ลา

สูง และ มีสูง เป็นเสียงประสานยืน โมติฟของวลีที่ใช้เดินทำนอง มี 2 แบบ แต่ละแบบเป็นวลีแบบ 2 ห้องจบ

ดนตรี : ลายโป้ซ่าย สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๒๕

ลายโป้ซ่าย เป็นลายเป่าแคนบทหนึ่ง อยู่ในประเภทลายแคนมาตรฐาน กลุ่มลายทางสั้น ชื่อลายโป้ซ่ายนี้ตั้งตามบันไดเสียงของทำนอง ที่มีเสียง โด เป็นเสียงเอก ระบบเสียง อยู่ในมาตราเพนตะโทนิคออกสำเนียง เมเจอร์ (ซีโหมค) ที่มี โด และซี เป็นเสียงเอก แต่งเสียงทำนองมี 10 ระดับ คือ โด เร ฟา โซ ลา โดสูง เรสูง ฟาสูง โซสูง และลาต่ำ เสียง มี และ ที เป็นเสียงสัมผัสลักษณะเป็นเสียงกระด้าง โมติฟ วลีของจังหวะ เหมือนกับลายสุคสะแนนทุกประการแตกต่างกันตรงที่มีความกระด้างมากกว่าลายสุคสะแนน เพราะใช้เสียง โซ ประสาน ยืน กับเสียง ฟา และ ลา ที่เป็นเสียงไม่ร่วมคอร์ด ทำให้มีความตื้นตันมีอารมณ์สนุกสนาน

ดนตรี : ลายผู้ไทยเลาะดูบ สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๒๖

ลายผู้ไทยเลาะดูบ เป็นลายเป่าแคนบทหนึ่ง มีชื่อเรียกอย่างอื่น เช่น ลายเลาะดูบ ลายบ่าวผู้ไทยพ่อนเลาะดูบ เพื่อเกี่ยวพาราสิผู้สาว ระบบเสียง อยู่ในมาตราเพนตะโทนิค ออกเสียงสำเนียงไมเนอร์ เสียง ลา เป็นเสียงศูนย์กลาง เสียงเดินทำนอง มี 10 ระดับ คือ มีต่ำ โซต่ำ ลาค่า โด เร มี โซ ลา โดสูง และ เรสูง โมติฟ เป็นแบบ 2 ห้องจบ

ดนตรี : ลายพ่อนบายศรีสู่ขวัญ สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๒๗

ลายพ่อนบายศรีสู่ขวัญ เป็นลายเป่าแคนบทหนึ่ง ทำนองจังหวะคล้ายกับเพลงลาวกระทบไม้ เนื้อเรื่องเกี่ยวกับการเรียกขวัญ แต่งโดย อาจารย์พนอ กำเนิดกาญจน์ และคณะแห่งโรงเรียนฝึกหัดครูอุดรธานี เพื่อใช้บรรเลงประกอบการพ่อน ต่อมากลายเป็นลายแคน มีการประยุกต์ใช้ปรับเปลี่ยนวลี ตามบริบท ระบบเสียงอยู่ในมาตราเพนตะโทนิค สำเนียงเสียงเมเจอร์ เสียง โด เป็นเสียงศูนย์กลาง หรือ โดนิค คล้ายลายโป้ซ่าย ใช้เสียงเดินทำนอง 8 ระดับ คือ โซต่ำ ลาค่า โด เร มี โซ ลา และ โดสูง โโมติฟ เป็นแบบ 4 ห้องจบ

ดนตรี : ลายแม่ฮ้างกล่อมลูก สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๒๘

ลายแม่ฮ้างกล่อมลูก เป็นลายเป่าแคนบทหนึ่งในประเภทแตกลาย กลุ่มบรรยายเนื้อเรื่อง ผู้ประพันธ์ต้องการให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการหญิงหม้ายที่สามีหย่าร้างกล่อมลูกน้อยให้นอน ว่าแห้ว

เด็ยวคาย เวทนา เป็นการเอาท่วงทำนองเพลงกล่อมลูกของไทย-ลาวอีสานแบบเก่ามาแทรกในการเดินทำนองให้เกิดอารมณ์ ระบบเสียง อยู่ในมาตราเพนตะโทนิค สำเนียงไมเนอร์ เสียง ลา เป็นเสียงศูนย์กลาง ทำนองเหมือนกับลายใหญ่ จึงน่าจะแตกลายมาจากลายใหญ่ ใช้เสียงแต่งทำนอง 10 ระดับ คือ โซต่ำ ลาดำ ที โค เร มี โซ ลา โคสูง และเรสูง ใช้เสียง ลาดำสูง และ มีสูง เป็นเสียงประสานขึ้น โมติฟของวาลี มี 3 แบบ แต่ละแบบเป็นวาลี 4 ห้องจบ

ดนตรี : ลายแมลงภู่ออมคอก สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๕๒๘

ลายแมลงภู่ออมคอก เป็นชื่อลายเป่าแคนบทหนึ่ง ในประเภทแตกลาย กลุ่มบรรยายเนื้อเรื่อง มีเจตนาในการแต่งที่จะให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการมองเห็นแมลงภู่ออมคอกไม้ ใช้เสียง ลาดำ เป็นเสียงประสานขึ้นตลอดบทบรรเลง ระบบเสียง อยู่ในมาตราเพนตะโทนิค สำเนียงไมเนอร์ มีเสียง ลา เป็นเสียงศูนย์กลาง ทำนองเหมือนเสียงลายใหญ่ จึงน่าจะแตกออกมาจากลายใหญ่ ใช้เสียงแต่งทำนอง 7 ระดับ ดังนี้ ลาดำ โค เร มี โซ ลา และ โคสูง ใช้เสียง ลาดำ ลาดำสูง มีสูง เป็นเสียงประสานขึ้นตลอดการเดินทำนอง โมติฟ แบบ 2 ห้องจบ

ดนตรี : ลายลมพัดพร้าว สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๕๒๙

ลายลมพัดพร้าว หรือ ลายลมพัดไผ่ เป็นลายเป่าแคนบทหนึ่ง ในประเภทแตกลาย กลุ่มบรรยายเนื้อเรื่อง ผู้แต่งเจตนาให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการมองเห็นลมพัดใบมะพร้าวท่ามกลางแสงจันทร์ตอนดึก ระบบเสียงอยู่ในมาตราเพนตะโทนิค สำเนียงไมเนอร์ มีเสียง ลา เป็นเสียงศูนย์กลาง ทำนองเดียวกันกับลายใหญ่ จึงน่าจะแตกมาจากลายใหญ่ ใช้เสียงแต่งทำนอง 9 ระดับ คือ ลาดำ ที โค เร มี โซ ลา โคสูง และเรสูง ใช้เสียง ลาดำสูง มีสูง เป็นเสียงประสานขึ้นตลอด โมติฟ แบบ 2 ห้องจบ

ดนตรี : ลายส้อย สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๕๓๐

ลายส้อย เป็นลายเป่าแคนบทหนึ่งในประเภทลายแคนมาตรฐาน กลุ่มลายทางสั้น ลายส้อย เป็นลายที่ฉีกออกมาจากลายสุดสะแนนและลายโป้ซ่าย ระบบเสียงอยู่ในมาตราเพนตะโทนิคออกสำเนียงเมเจอร์ (ดีโหมค) เสียง เร หรือ ดี เป็นเสียงเอก ใช้เสียงทำนอง 6 ระดับ คือ เร มี โซ ลา ที และเรสูง หมอแคนบางคนใช้ ลาดำ ทีต่ำ มีสูง และลาดำสูง บ้างก็มี โมติฟจังหวะความเร็วเหมือนกับลายสุดสะแนนและลายโป้ซ่ายทุกประการ

ดนตรี : ลายสี่พันดอน สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๒๐

ลายสี่พันดอน เป็นลายเป่าแคนบทหนึ่งมนประเภทแตกลาย กลุ่มบอกถิ่นกำเนิดของลาย มีต้นกำเนิดมาจากแขวงจำปาสักประเทศลาว ชื่อเรียกนามาจากคองหนึ่งของแม่น้ำโขงที่อยู่ระหว่างหลี่ฝี่ถึงคองพะเพ็ง บริเวณสี่พันดอนเป็นเกาะแก่งมากมายเพราะเป็นช่วงที่แม่น้ำโขงกว้างถึง 15-16 ก.ม. ระบบเสียงอยู่ในมาตราเพนตะโทนิค สำเนียงเมเจอร์ มีเสียง เร เป็นศูนย์กลาง ทำนองคล้ายลายส้อย จึงน่าจะแตกลายมาจากลายส้อย ใช้เสียงแต่งทำนอง 7 ระดับ คือ โขต่ำ ลา ต่ำ โด เร มี โข ลา วลีมี 4 กระสวน เป็นแบบ 2 ห้องจบ

ดนตรี : ลายสินไซ สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๑๑

ลายสินไซ เป็นลายเป่าแคนบทหนึ่ง เดิมเป็นทำนองของหมอลำเรื่อง สินไซ หรือ ลำสินไซ มีจังหวะเร็ว ต่อมานิยมนำไปใช้ในประเภททยายโกลน พูดติดปากว่า ตีน้องตี หรือ ตีน้องตีตีไว้ทำพี่ ตีบให้ตีไว้เฮ็ดหยั่ง ลายสินไซนิยมใช้ตอนหมอลำเดินเข้ามาจาก เข้าม่าน ระบบเสียงอยู่ในมาตราเพนตะโทนิค สำเนียงไมเนอร์ เสียง ลา เป็นเสียงศูนย์กลางคล้ายลายใหญ่ ใช้เสียงแต่งเดินทำนอง 10 ระดับ คือ โขต่ำ ลาต่ำ โด เร มี โข ลา ที โดสูง และเรสูง เสียง ที เป็นเสียงเปรียบนำมาใช้เพื่อให้เกิดเสียงกระด้าง โมติฟ เป็นแบบ 2 ห้องจบ

ดนตรี : ลายสุดสะแนน สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๑๒

ลายสุดสะแนน เป็นชื่อลายเป่าแคนบทหนึ่ง อยู่ในประเภทลายแคนมาตรฐาน กลุ่มลายทางสั้น มีเสียง โข เป็นเสียงเอก หมอแคนและช่างทำแคนเรียกลูกแคนที่ให้เสียง โข นี้ว่า ลูกสะแนน ทำนองลายสุดสะแนนจบลงด้วยเสียงโข ดังนั้นลายสุดสะแนนจึงแปลว่าทำนองที่จบลงที่เสียงสุดสะแนน ระบบเสียง อยู่ในมาตราเพนตะโทนิค สำเนียงเมเจอร์ (จีโหมค) มีเสียง โข หรือ จี เป็นเสียงเอก ใช้เสียงแต่งเดินทำนอง 11 ระดับ คือ โข ลาต่ำ โด เร มี โข ลา โดสูง เรสูง มีสูง และ โขสูง โมติฟจังหวะทำนองเทียบกับจังหวะการตีกลองยาว แบบ กิน ปัน กุ้ง เเทง เฝ็ด เเทง เค็ม หรือเจ็ดเเทงภาคกลางแบบ ปะ เเทง ปะ เเทง ปะ เเทง เเทง ซึ่งครุหมอแคนมักบอกลูกศิษย์ที่หัดเป่าลายสุดสะแนนใหม่ๆโดยให้ท่องจำโน้ตหลักของลายสุดสะแนนว่า จก สา เกาะ นา จก ที สา เกาะ นา จก ที แล้ว บาย นม สา เกาะ นา เมื่อฝึกชำนาญแล้วจึงให้ด้นกลอน ลายสุดสะแนนใช้เสียง โข ประสานเสียงอื่นตลอดบท และมีเสียงคู่อื่นอีกทำให้ไพเราะสนุกสนานดี

ดนตรี : ลายหม่อมโหรี สำเร็จ คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๑๓

ลายแห่มโหรี หรือลายสายทอง เป็นชื่อลายเป่าแคน บทหนึ่ง เดิมเป็นบทเพลงในวงมโหรี อีสานใช้ปี และซอ เป็นเครื่องเอก ใช้บรรเลงแห่ได้ทุกงาน นิยมใช้ในภาคอีสานทั่วไป ปัจจุบัน นิยมใช้พิณ เป็นเครื่องเอก ระบบเสียง อยู่ในมาตราเพนตะโทนิค ออกสำเนียงเมเจอร์ มีเสียง เร เป็นเสียงศูนย์กลาง คล้ายทำนองลายส้อย เสียงที่ใช้เดินทำนอง มี 7 ระดับ คือ ลาด้า โค เร มี โซ ลา และ โคสูง

ดนตรี : ลายใหญ่ สำเร็จ คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๕๓๔

ลายใหญ่ หรือ ลายขาวใหญ่ ลายอ่านหนังสือใหญ่ ลายล่อง และลายล่าลา ซึ่งเป็นลายเป่า แคนบทหนึ่งในประเภทลายแคนมาตรฐาน กลุ่มลายทางยาวตั้งชื่อตามบันไดเสียงของทำนอง มี เสียง ลาด้า เป็นเสียงศูนย์กลาง คนอีสานนิยมเรียก เสียงใหญ่ หรือ ลายใหญ่ ระบบเสียง อยู่ใน มาตราเพนตะโทนิคสำเนียง ไมเนอร์(เอ ไมเนอร์) ใช้เสียงเดินทำนอง 11 ระดับ คือ ลาด้า โค เร มี โซ ลา โคสูง เรสูง มีสูง โซสูง และลาสูง มีเสียง ฟา และ ที เป็นเสียงกระด้าง ทำนองลาย ใหญ่เหมาะใส่ในการขับร้อง กลอนลำที่แสดงความโศกเศร้า อาลัย

เพลง : ลาวแพน พัทน์ น้อยแสงศรี ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๕๓๖

ลาวแพน เป็นชื่อเพลงของคนอีสานเพลงหนึ่งเดิมนิยมกันมากในภาคกลางสมัยรัชกาลที่ 4 ต่อมาปรับเปลี่ยนเป็นเพลงไทยเดิมเรียกว่า เพลงลาวแพน เนื้อร้องของเพลงบอกความหมายในเชิง บรรยายความทุกข์ยากของชาวลาวเวียงจันทน์ ที่ถูกกองทัพไทยกวาดต้อนมา การที่คนลาวถูกกวาด ต้อนมาสิ่งที่ติดตัวมา คือศิลปวัฒนธรรม ดนตรี การร้องรำ ทำเพลง โดยเฉพาะหมอลำ ต่างๆ ที่เป็นของลาว มีการแพร่หลาย ในหมู่คนไทย เมื่อคนไทยนิยมเล่นเพลงลาวแพนมาก ๆ ทั้ง ภาคกลาง อีสาน และภาคอื่น ๆ ทำให้ รัชกาลที่ 4 เกรงว่าคนไทยจะลืมศิลปะการเล่นพื้นบ้านของ ตน จึง ประกาศห้ามมิให้เล่นแล้วลาวอีกต่อไป เป็นผลให้เพลงลาวแพน ชบเซาลงไปมาก ต่อมา หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 วงการหมอลำ หมอลำแคน กลับฟื้นตัวเป็นที่นิยมเล่นอีก อย่างแพร่หลายโดยเฉพาะในภาคอีสานจนถึงกรุงเทพฯ

การละเล่น : ไม้แก้งซี่ช้าง . สถาพร พัทธมณี . ทองเลี่ยน เวียงแก้ว .และประทวน บุญปก . ผู้เรียบ เรียง หน้า ๓๗๐๓

ไม้แก้งซี่ช้าง เป็นการละเล่นของเด็ก และเล่นในงานงานขันเหือนดี คล้ายกับการเล่นหมากเก็บ ของภาคกลาง หรือเล่นหอยของภาคอีสาน แต่อุปกรณ์ใช้เล่นต่างกัน เล่นได้ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ถ้า

หลายคนจะไม่สนุก วิธีเล่น จะโยนลูกหิน ขึ้นระหว่างอยู่ในอากาศให้ผู้เล่นจะหวาน ไม้ขนาดยาว พอเหมาะกำลังพื้นแล้วใช้มืออีกข้างเก็บไม้ มืออีกข้างรับลูกหินไว้ ถ้าวรับลูกหินไม่ได้ให้เปลี่ยนผู้เล่น สลับกันไป เริ่มตั้งแต่ เก็บไม้ทีละ 1 เพิ่มเป็น 2 เป็น 3 เป็น 4 จนถึง 10 ใครถึง 10 ก่อน ก็เป็นผู้ชนะ บางคนอาจมีวิธีเล่นพลิกให้ยากและสนุกขึ้นได้ เช่น โยนลูกหิน แล้วหมุนไม้ หรือ ใช้ปากคาบไว้ เหน็บจกเร็ว เป็นต้น

การละเล่น : ยิงแหล่ก พิณู สมพอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๗๖๓

ยิงแหล่ก เป็นการละเล่นของเด็ก ๆ ในภาคอีสาน นิยมเล่นกันในหมู่เด็กนักเรียน แหล่ก แปลว่า บรวิวาร ลูกน้อง การเล่น จะแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย แต่ละฝ่ายมีหัวหน้า จัดให้ผู้อยู่คนละข้าง ให้หัวหน้าเป็นผู้ขว้าง-ปา โดยปาให้ถูกคนของฝ่ายตรงข้าม ถ้าปาถูกคนใดจะได้คนนั้นมาเป็นแหล่ก หรือลูกน้องของฝ่ายตน และขว้าง-ปา ไล่กัน จนฝ่ายไหนหมดคนก่อนจะเป็นฝ่ายแพ้ การปา จะสลับกัน ในท้องถิ่นจังหวัดสกลนครใช้ลูกบอล หรือผ้าม้วนกลมเป็นเครื่องปา จังหวัดอุบลราชธานี ใช้ หมอน เรียกว่า โยนหมอน โอกาสเล่นเล่นได้ทุกโอกาสทั้งชาย-หญิง

การละเล่น : ยู้สาว สาร สาระทัศนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๗๖๓

ยู้สาว คำว่า ยู้ แปลว่า คั้น ยัน หรือ ผลัก สาว หรือ ไม้สาว แปลว่า ไม้ที่ใช้สอยผลไม้ หรือ ของที่อยู่ที่สูง ส่วนใหญ่เป็นไม้ไผ่ยาว ยู้สาว จึงหมายถึง การนำเอาไม้สาวมาให้คนสองฝ่ายจับแล้ว ออกแรงคั้นซึ่งกันและกันหากฝ่ายไหนถอยออกไปถือว่าแพ้ การเล่นไม่จำกัด อย่างน้อย ต้องมีฝ่ายละ 1 คน คือ ตั้งแต่สองคนขึ้นไป อาจเป็นข้างละ 2-5 คน ก็ได้ สถานที่ใช้เล่น ลานบ้าน ลานวัด สนาม อุปกรณ์มี ไม้สาว ที่แข็งแรง ยาว ประมาณ 4-5 เมตร ลักษณะคล้ายกับเล่นชักกะเย่อ

การละเล่น : แต้ลงซู สาร สาระทัศนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๗๖๔

แต้ลงซู เป็นการละเล่นที่สมมติให้ผู้เล่นเป็นแต้แล้ววิ่งไปลงซู ซึ่งซูต้องทำให้น้อยกว่าผู้เล่นเป็นแต้ ผู้เล่นคนใดวิ่งไปลงซูไม่ทันจะถูกคัดออก คล้ายกับการเล่นเก้าอี้ดนตรี จำนวนผู้เล่นไม่จำกัด ไม่ควรมากเกินไป สถานที่ ลาน สนาม การเล่น ทำเป็นวงกลม สอง วง คือ วงกลมใหญ่ เป็นเส้นทางเดินของผู้เล่น ภายในวงกลมใหญ่ มีวงกลมเล็กเป็นซูแต้ เมื่อบอกว่าเล่นผู้เล่นจะวิ่งไปลงซูแต้ใครไปไม่ทันจะถูกคัดออก แสดงว่า หลงซู ลดจำนวนลงเรื่อย ๆ คนสุดท้ายจะเป็นผู้ชนะ

การละเล่น : โยนชี่ บุญส่ง สิ้นธุ์นอก ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๗๖๔

การละเล่นโยนชี่ กล่าวว่า ชาวจังหวัดหนองคายได้วิธีเล่นเลียนแบบมาจากนครเวียงจันทน์ ประเทศลาว และเผยแพร่ ไปยัง จังหวัดอุดรธานี สกลนคร นครพนม ปัจจุบันนิยมเล่นในจังหวัด

อุรธานี การเล่นเล่นได้ทุกฤดูกาล ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ โดยการแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ๆ ละ เท่ากัน 8-10 คน เริ่มเล่นด้วยการเสี่ยงทาย ฝ่ายชนะจะได้โยนลูก การโยนลูกต้องให้สูงเพื่อโยนให้เพื่อนแย่งลูก แล้วจะส่งให้หัวหน้า พวกไหนส่งลูกให้หัวหน้าได้ลูกก่อนจะได้เป็นผู้ได้ขึ้นชี้หลัง พวกที่แย่งลูกไม่ทันจะต้องเป็นม้า ม้าต้อง ขึ้นเป็นวงกลมพอเหมาะ แล้วคนชี้จะส่งลูกให้กัน เมื่อลูกตกลงเมื่อใด คนชี้ต้องกระโดดลงวงหนีและหลบลูกให้ดี พวกม้าที่อยู่ใกล้ลูกจะจับลูกไปใส่พวกวงหนีให้ถูกจึงจะได้เป็นผู้ชี้ ถ้าปาไม่ถูกฝ่ายนี้ทุกคนก็เป็นม้าต่อไป ถ้าปาถูกก็เป็นผู้ชี้ม้าทุกคน ฝ่ายใดชี้มานานกว่าเป็นผู้ชนะ สถานที่ ลาน สนาม นิยมเล่นในวันตรุษสงกรานต์ วันขึ้น ปีมใหม่

การละเล่น : ลิญก้า (ปิ่นเหรียญ) มงกฎ แก่นเคียว ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๕๗๒

ลิญก้า แปลว่า ลิญ = เล่น ก้า = เหรียญ รวมความว่า เล่นเหรียญ หรือ ปิ่นเหรียญ เป็นประเพณีการเล่นของคนหนุ่มสาวชาวเขมร ส่วน นิยมเล่นเฉพาะในงานศพเท่านั้น ถ้าเล่นในงานอื่นถือว่าเป็นอัปมงคล การเล่นโดยการปิ่นเหรียญในขันแล้วยกขึ้นสูงกว่าศรีษะ ส่วนใหญ่ฝ่ายหญิงจะเป็นคนปิ่น ฝ่ายชายเป็นผู้ทายว่า เป็นหัว หรือ ก้อย ถ้าถูกฝ่ายหญิงจะมอบของให้ ทีละชิ้น อาจเป็นหวี แหวน ผ้าเช็ดหน้า กำไล สร้อย นาฬิกา ถ้าฝ่ายชายทายผิด จะมอบของให้ทีละชิ้น อาจเป็นแหวน นาฬิกา ผ้า สร้อย เมื่อเลิกเล่นแล้ว ฝ่ายแพ้จะต้องของสิ่งของที่ให้คืน แต่ฝ่ายชนะก็จะให้ผู้แพ้ทำอะไรสักอย่างเพื่อความสนุกสนาน เอาให้ได้อายบ้าง เช่น ดักน้ำใส่โอง ให้เที่ยวไหว้คนนี่ คนโน้นปะหลกๆ ในงาน ให้เพื่อนรำ ร้องเพลง ให้กินอะไร สักอย่าง ที่ตกลง เป็นต้น

การแสดง : ยี่เกเขมร สาร สารทัศนานันท์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๗๖๔

การแสดงยี่เกเขมร เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวเขมร –ช่วย ขับร้องและพูดเป็นภาษาเขมร เล่นบนโรงลิเกแบบไทยภาคกลางมีฉาก คนตรี สวมหัว แต่งกายคล้าย โขน แสดงเป็นเรื่อง นิยมเล่นเรื่องลักษณะวงศ์เป็นหลัก เรื่องอื่นมี เรื่องสวาดบัวตุม เป็นต้น จังหวะคนตรีจะเชิดรำ เสร้าสร้อย รำเริง ตีกลองระทึกแบบจ๊ว เดิมมีแสดงที่ประเทศกัมพูชา ชาวเขมรสุรินทร์ไปฝึกเรียนนำมาสอนแสดงให้เป็นที่รู้จักทั่วไป ปัจจุบันหาดูไม่ได้ เพราะลิเกเขมรรุ่นเก่ามีอายุมากแล้ว ความนิยมลดน้อยลง รวมตัวกันไม่ได้

การแสดง : เรือมตรค (รำตรุษสงกรานต์ –เขมร) สงบ บุญคล้าย ผู้เรียบเรียง หน้า ๑๘๕๒

เรือมตรด หรือ รำตรด เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยเขมรมาเป็นเวลานานแล้วนิยมเล่นในวันตรุษสงกรานต์เพื่อความสนุกสนาน และบอกบุญเรียวยุโรปึงจ้ย รับบริจาค เครื่องไทยทานต่างๆเพื่อนำไปถวายวัด การเล่นจะมีหัวหน้าผู้รำตรด เป็นผู้ชี้ชาวบ้านนับถือ รวบรวมเอาหนุ่มสาวในหมู่บ้านของตน ประเบียงแต่งตัวเป็นขบวนวงรำตรดขึ้น หัวหน้านำลูกน้องไปรำตามบ้าน ทุกหลังคาเรือน ในหมู่บ้านไปถึงบ้านใดเจ้าของบ้านจะออกมาต้อนรับและมอบปึงจ้ย เครื่องไทยทานตามเหมาะสม คนตรีที่ใช้มี กรับ ฉิ่ง กลองกันตรึม ซอ มักนิยมแต่งกายแบบพื้นบ้านตามประเพณีพื้นเมือง เนื้อหาบทร้องจะร้องคันสัดตามบริบทของแต่ละครัวเรือน ส่วนใหญ่เริ่มจากขออนุญาตเจ้าของบ้าน ต่อด้วยบทอื่นๆ จบลงด้วยคำอวยพร บทลา

การแสดง : เรือมอันเร (รำสาก -เขมร) เครื่องจิต ศรีบุญนาถ ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๘๕๔

เรือมอันเร หรือ ลูคอันเร เรือม แปลว่า รำ ลูค แปลว่า กระโดด หรือเต้น อันเร แปลว่า สาก รวมความว่าเรือมอันเร แปลว่า รำสาก หรือ เต้นสาก เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยเขมร-ส่วย เล่นในเดือนห้า วันหยุดสงกรานต์ (ไจตอม) หรือ ขึ้นปีใหม่ ตอมตุง(หยุดเล็ก) ตอมธม (หยุดใหญ่) ช่วงวันหยุดสงกรานต์นี้เป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้มาพบปะกันด้วยการละเล่นเรือมอันเร หรือ ลูคอันเร การพัฒนาปรับปรุงเรือมอันเร มีขึ้นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และในสมัยรัชกาลปัจจุบันในช่วงที่มีการฟื้นฟูประเพณีงานช้างสุรินทร์ โดยปรับปรุงทำรำ การแต่งกายให้อ่อนช้อยสวยงามการแสดง ;

ลำกลอน สำเร้ง คำโหมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๘๓๘

ลำกลอน หรือ หมอลำ เป็นการแสดงมหรสพประเภทหนึ่ง ของภาคอีสาน ใช้แสดงในงานเทศกาล งานบุญ งานมงคล อวมงคล ต่างๆ ได้ตลอดปี ลำกลอนเทียบได้กับลำตัดของไทยกลางหรือพัฒนามาถึงปัจจุบันเทียบได้กับคอนเสิร์ตคนตรีสากล หมอลำสามารถใช้ปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบกลอนลำแบบเพลงปฏิพากย์ระหว่างคู่หมอลำฝ่ายหญิงฝ่ายชายอย่างเหมาะสมดึงดูดความสนใจ หมอลำคนหนึ่งจะตั้งสมกลอนลำประสมการณ์ เนื้อเรื่อง มุก พร้อมทั้งจะเลือกกลอนลำที่เหมาะสมมาใช้เพื่อดึงดูดผู้ชมให้ติดตามตั้งแต่เริ่มเล่นจนถึงรุ่งแจ้งได้เป็นอย่างดี ประกอบทั้งมีเสียงไพเราะ ท่วงทำลีลาการลำ รูปร่างหน้าโดยเฉพาะหมอลำฝ่ายหญิงต้องสวยงาม ทำนองกลอนลำที่นิยมใช้ มี 3 ทำนอง คือ ทำนองลำทางสั้น ทำนองลำทางยาว ทำนองลำเตี้ย มี 5 ลำเตี้ย คือ เตี้ยธรรมดา เตี้ยพม่า เตี้ยโขง เตี้ยหัวโนนตาล และเตี้ยเดือนห้า

เพลง : ลำเตี้ย ลำเร้ง คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๕๕๐

ลำเตี้ยเป็นทำนองลำของหมอลำแบบหนึ่ง นิยมลำในช่วงคึกเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศให้สนุกสนานให้หายง่วงเหงา ลำเตี้ย มี 4 ทำนอง คือ ลำเตี้ย ลำเตี้ยโจง ลำเตี้ยพม่า ลำเตี้ยสี่พันดอน หรือเตี้ยหัวโนนตาล

เพลง : ลำทางยาว ลำเร้ง คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๕๕๕

ลำทางยาว เป็นทำนองลำแบบหนึ่ง มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น ทำนองอ่านหนังสือ ลำล่อง ลำลา และทำนองขับเงี้ยวของลาว มีลักษณะคล้ายกับลำยาว การลำแบบนี้จะให้อารมณ์เศร้าโศก คร่ำครวญ เป็นแบบกลอนฉันทนา การลำขึ้นอยู่กับท่วงทลีลาของคนลำเพื่อดึงดูดอารมณ์คนฟัง

เพลง : ลำทางสั้น ลำเร้ง คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๖๕๖

ลำทางสั้น เป็นการลำทำนองอีกแบบหนึ่ง ลำตัด ลำสี่พันดอน ทำนองลำ ก็เรียกมีลักษณะทำนองสำเนียงเมเจอร์ จังหวะเร็วสนุกสนาน แบบฉันทลักษณ์แบบกลอนตัด กลอนกาพย์ วรรคหนึ่ง มี 7-12 คำ ช่วงเสียงในมาตรา เสียงสูงสะแนแนแต่งเสียง 7 ระดับ เลื่อนบันไดเสียงได้ 3 บันได คือ บันไดลายสุดสะแนแน บันไดลายไปซ้าย บันไดลายส้อย การเพิ่มจำนวนคำลงในวรรคหรือวลี เป็น 5-7 จะทำให้ลีลาการลำอ่อนโยน กระชับ ใช้เดินคง ชมนกชมไม้ ได้ดีมาก

เพลง : ลำเพลิน ลำเร้ง คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๖๖๘

ลำเพลิน เป็นชื่อการแสดงหมอลำหมู่แบบหนึ่งของคนอีสาน วิวัฒนาการมาจากลำเร้ง แล้วประยุกต์ให้ทันสมัยนิยม การลำเพลินมีการเดินเรื่องแบบเร็ว ไว จังหวะลำเร้าใจ ใช้เครื่องดนตรีแบบร็อก หรือสตริง การแต่งกายก็ใช้ตามสมัยนิยม คือผู้แสดงหญิงใช้นุ่งน้อยห่มน้อยแบบสาวร่างหรือสายเดี่ยว ทำนองลำมี 2 ตอน คือ ตอนเกริ่น เรียกว่า ตอนเปิดผ้ากั๊ง และตอนลำเพลินที่ใช้จังหวะเร็วแบบละติน

เพลง : ลำสาละวัน ลำเร้ง คำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๓๖๖๙

ลำสาละวัน เป็นการฟ้อนประกอบเพลงสาละวัน ที่มีการคิดทำรำ แบบเดินหน้า ถอยหลัง เตี้ยลง ลูกขึ้น ท่าเอวเคล็ด ชวนให้สนุกสนานทั้งผู้ชมและผู้ฟ้อน กลอนสาละวันกลอนหนึ่ง

แบ่งเป็น สองส่วนคือ จังหวะแบบคอกกึ่งที่ตามเครื่องหมายควบคุม คล้ายเพลงรำโทน รำวงไทยภาค กลาง มีฉันทลักษณ์ของกลอนคล้ายกาพย์ กับส่วนจังหวะคอกไม่คองที่ที่ยึดลำกร่อมจังหวะเกาะของ คนตรีคลอได้แบบลำผู้ไทยใช้จังหวะแบบรูดบาโต ฉันทลักษณ์ของกลอนแบบ ผญา มีส่งสัมผัส ระหว่างวรรคอยู่บ้าง

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 13

ดนตรี : สะกั๊กันตรีม (กลองกันตรีม) วิโรจน์ เอี่ยมสุข ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๘๓

สะกั๊กันตรีม เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านของชาวเขมร-ส่วย ประเภตติ เป็นกลองขนาดเล็ก คล้ายโทน แต่ยาวกว่า ตัวกลองทำจากแก่นไม้ขนุน หรือลำต้นมะพร้าว โดยการกลึงภายนอกแล้วจึง เจาะ กว้านภายในให้เป็นโพรงกลวง การชิงหนังนิยมตึงด้วยหนังวัว หนังงูเหลือม หรือตะกวด โดยการฟอก หรือแช่น้ำเกลือ ได้ที่ตีแล้วนำมาใส่ครกใหญ่ ต่ำให้หนังบางขึ้น เมื่อหนังบางได้ที่แล้วจึง นำไปตึงบนหน้ากลอง ขณะหนังยังไม่แห้ง ด้วยวิธีการเจาะรูรอบนอกแล้วร้อยเชือกสลัดยึดที่เอว กลอง และใช้ลวดแข็งใหญ่พอเหมาะเป็นที่สาวเชือกเพื่อให้หนังตึง กลองชนิดนี้สันนิษฐานว่าน่าจะ พัฒนามาจากโทน ทับ ในวงมโนราห์ชาตรี อย่างอื่นยังไม่ชัดเจนเกี่ยวกับที่มา กลองชนิดนี้ใช้ตี ประกอบจังหวะพื้นบ้านของเขมร-ส่วย นิยมใช้ 2 ใบ เรียกว่า ตัวผู้ กับ ตัวเมีย มีเสียงทุ่มกับเสียง แแหลม ระดับเสียงจึงไม่คองที่แน่นอน สามารถใช้บรรเลงการแสดงพื้นบ้านทั่วไป

เครื่องดนตรี : สะนู พิษณุ สมพงษ์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๘๕

สะนู หรือ ธนู เป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองชนิดหนึ่งของชาวอีสาน เสียงเกิดจากการแกว่ง หรือ ผูกคึดกับหัวว่าว เมื่อถูกลมพัดสายสะนูจะเกิดเสียงดัง นิยมเล่น สะนู ช่วงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวในนา เดือนอ้าย เดือนยี่ เดือนสาม สะนู มีส่วนประกอบด้วย คันสะนู ทำจากไม้ไผ่ สายสะนู ส่วนแรกทำ จากไหมเพราะจะเหนียวไม่ขาดง่าย ใบสะนู หรือ เบ็้งสะนู ทำจากใบลาน ใบตาล ใบเคด หวาย เหล่าบาง ๆ โดยตากแดดให้แห้งดี สายสะนู ที่ต่อกับ ใบสะนู ต้องเชื่อมต่อด้วย จี๋สูด (ชันโรง) หรือครั้งขนาดพอเหมาะ เชือกผูกคันสะนูทำจากป่าน ปอ อย่างดี การเล่นสะนูเล่นได้ทุกว่า คือ ้วย เด็ก นิยมใช้แกว่งเล่น ผู้ใหญ่ นิยมเอาสะนูผูกคึดกับหัวว่าว เมื่อว่าวขึ้นสู่ลมบน ใบสะนู จะเกิดเสียง ดังไพเราะตลอดคืน

เพลง : สอย สุขณ สมจิตรศรีปัญญา ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๘๒

สอย คือ ลำานพุดเสริมสอดแทรกตอนหมอลำลำดกบท หรือซัดจังหวะ หมอลำ เป็นร้อย กรองปากเปล่าสั้น ๆ เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน การเล่นสอยนิยมเล่นตอนมีหมอลำในงานบุญ

ต่างๆ บางงานมีการจ้างหมอสอยประจำ หรือ ตอบโต้กัน 2 คน เนื้อหามักออกไปทางหยาบโลน เกี่ยวกับเพศ อวัยวะเพศ การร่วมเพศของคน หรือ สัตว์ ทั้งบอกแบบตรง หรือ แบบโดยนัย คำสอยส่วนมากนิยมโคลงสาร อาจเป็นบทเดียวหรือ บทเอก มักจะใช้คำขึ้นต้นเป็นบุพบทว่า สออสอย ต่อด้วย เนื้อหาที่จะสอย ตอนจบนิยมใช้คำว่า นี่กะสอย

การละเล่น : สะบ้า พิษณุ สมพงษ์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๕๑

สะบ้า เป็นการละเล่นพื้นบ้านอีสานแบบหนึ่ง นิยมกันในหมู่เด็ก ๆ ที่ยโสธร เรียกว่า สิบ้าน นครราชสีมา เรียกว่า สะบ้าสือลอย นิยมเล่นทั่วไปใน ขอนแก่น นครราชสีมา ยโสธร ศรีสะเกษ อุบลราชธานี อุบลราชธานี ส่วนใหญ่จะเล่นในเทศกาลตรุษสงกรานต์ ขึ้นปีใหม่ ถ้าเป็นเด็กเล่นได้ตลอดปีโดยเฉพาะที่โรงเรียน ผู้ใหญ่จะเล่นเฉพาะช่วงเทศกาล ลูกสะบ้านิยมทำจากไม้ ตะเกียน ประคู้ พะยุง บางแห่งใช้ฝากระป๋องน้ำมันใส่ผสมทรายเลนทอง บริเวณเล่นใช้ลานกว้าง

การละเล่น : นายสวาท ศรีอุตร พงษ์ ฝรั่งเปลี่ยน ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๔๖๖

นายสวาท ศรีอุตร ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นผู้มีความดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขากีฬาและนันทนาการ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เกิดวันที่ 11 ตุลาคม 2481 ที่บ้านคงไร่ ตำบลเนินศิลา อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นบุตรนายเกษม และนางนวล ศรีอุตร มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 5 คน สมรสกับนางสุภาภรณ์ ศรีอุตร มีบุตรธิดา 3 คน เป็นชาย 2 หญิง 1 ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 164/49 ถนนประชาสโมสร อำเภอเมือง ขอนแก่น นายสวาท ศรีอุตร เคยเป็นครูสอนศิลปะมาก่อน มีความสามารถพิเศษ หลายอย่าง ได้แก่ เขียนฉากหมอลำ เขียนกลอนลำ เขียนบทโทรทัศน์ เล่นดนตรีพื้นบ้านได้ทุกชนิด เป็นโฆษกสถานีวิทยุโทรทัศน์ มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม ได้แก่ หัวหน้าฝ่ายรายการสถานีวิทยุ ขอนแก่น ในปี 2506 เป็นผู้ริเริ่มจัดการประกวดหมอลำ หมอแคน ครั้งแรก ในภาคอีสาน ปี 2509 จัดประกวดการอ่านภาษาไทยทางสถานีวิทยุ จส. 3 ร้อยเอ็ด ผลงานที่สร้างชื่อเสียง ได้แก่ แต่งกลอนลำประกวด แต่งเพลงลูกทุ่ง เป็นหัวหน้าตั้งวงดนตรีลูกทุ่ง ส่งเสริมนักร้องจนดัง คือ สรเพชร ภิบุญญา , น้องนุช ดวงชีวัน , สมัย อ่อนวงศ์ , และราตรี ศรีวิไล, นักพากย์ มีเผ่าคน การมดี, ชาย ชมพู แคน ดาราทอง เป็นต้น นายสวาท ศรีอุตร มีผลงานอีกมากมาย และปฏิบัติงานอย่างทุ่มเทมาโดยตลอด

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 14

การละเล่น : หมากฮุน พิษณุ สมพงษ์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๐๒๒

หมากฮุน คือ การละเล่นของเด็ก ทางภาคอีสาน โดยใช้ผ้าขาวม้า ผ่าอบน้ำม้วนเป็นกลม ๆ ขว้างไปใส่คู่ตรงข้าม นิยมเล่นใน ขอนแก่น ชัยภูมิ ร้อยเอ็ด ปัจจุบันนิยมใช้ลูกบอล เล่นได้ทุกโอกาส การเล่นแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ เท่า กัน มีเส้นกลางแบ่งเขตแดนกัน แล้วขว้างหมากฮุน ไปใส่ฝ่ายตรงข้าม ถ้าถูกคนใดคนนั้นถือว่าตายต้องออกจากการเล่น หมากฮุนตกลงพื้นฝ่ายนั้นต้องหยิบขึ้นมาแล้วขว้างไปใส่ฝ่ายตรงข้ามอีก ฝ่ายไหนหมดก่อนถือว่าแพ้ สถานที่ ในลานบ้านหรือสนาม

การละเล่น : หมากพิกหม่น สาร สาระทัศนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๐๑๘

หมากพิกหม่น หรือ หมากโต้น แปลว่า พิกเขียว การเล่นหมากพิกหม่น หมายถึง การเล่นที่ให้ ผู้เล่นนั่งเรียงกันเป็นแถวตอน มือกอดเอวกันไว้ ซึ่งสมมติว่าเป็นหมากพิกหม่นแล้วมีคนมาเก็บพิกโดยทำการดึงให้หลุดออกจากกัน การเล่นแบ่งคนออกเป็น กลุ่มๆ ละ 5-6 คน ให้เกาะเสา แล้วคนต่อไปให้เกาะเอวกัน แล้วให้มีคนหนึ่งเป็นผู้เก็บพิกมาดึงคนเกาะออกทีละคนจนหมด ใครหมดก่อนชนะ สถานที่ ลาน สนาม อุปกรณ์ เสา หรือ หลักที่มั่นคงแข็งแรงใช้ให้ผู้เล่นยึด

การละเล่น : หมากไข่เต่า สาร สาระทัศนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๐๑๑

หมากไข่เต่า คือ การเล่นสมมติให้คนหนึ่งเป็นเต่าโดยผู้เข่านอนหมอบกับพื้น และมีสิ่งของลักษณะกลม ๆ วางไว้พื้นข้างใต้ท้อง ซึ่งสมมติว่าเป็นไข่เต่า แล้วมีคนมาแย่งเอาสิ่งของซึ่งสมมติว่าเป็นไข่นั้นไป และผู้เป็นเต่าต้องปกป้องไข่ของตนให้ดี ถ้าคนใดที่มาแย่งไข่เต่าถูกเต่าเตะร่างกายถือว่าต้องออกจากการเล่นไป ถ้าฝ่ายมาแย่งไข่เต่าตายหมดก่อนเต่าจะเป็นฝ่ายแพ้ ถ้าเต่าถูกแย่งไข่ไปหมดก่อนถือว่าแพ้ ผู้เล่นจะมี เต่า 1 คน คนแย่งไข่ 5-10 คน สถานที่ลาน สนาม อุปกรณ์ ลูกกลม เป็นสระบัว ดินกลม ทำเป็นไข่

การละเล่น : หมากจับต้อง สาร สารมัทสนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๐๑๒

คำว่า ต้อง แปลว่า วง หรือ วงห้อยลงมา หมากจับต้อง หมายถึง ให้ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายเอาแขนข้างใดข้างหนึ่งจับขาของตน ตรงช่องว่างระหว่างแขนกับขานั้นแหละเรียกว่า ต้อง แล้วฝ่ายตรงข้ามมาจับหรือจุด แขนเพื่อให้มือหลุดจากขา เรียกว่า หมากจับต้อง การเล่น แบ่งออกเป็น 2 ข้าง ๆ ละ เท่า ๆ กัน ให้ผู้เล่นอยู่ในเขตเส้นที่กำหนดอาจขีดเส้นเป็นสี่เหลี่ยม เข้าแถวหน้ากระดานหันหน้าเข้าหากันแล้วใช้มือจับขาตนเองตามถนัดเพื่อให้เป็นต้อง จากนั้นแต่ละฝ่ายต่อสู้กันโดยการดึงต้องฝ่ายตรงข้ามให้หลุดใครหลุดหมดก่อนถือว่าแพ้ สถานที่ ลาน สนาม

การละเล่น : หมากขาบ สาร สาระทัศนันทน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๐๑๒

หมากขาบ หมายถึง การเล่นที่มากระชิบใส่หูคนกลาง เพื่อทายชื่อผู้เล่นฝ่ายตรงข้ามที่จะเดินออกมาว่าเป็นใคร การเล่น แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ข้างๆละเท่าๆกัน เลือกคนใดคนหนึ่งเป็นคนกลาง ให้คนกลางมานั่งตรงกลาง เริ่มเล่นโดยให้ฝ่ายหนึ่งออกมากระชิบใส่หู โดยบอกชื่อคนเล่นฝ่ายตรงข้าม เช่น นายสมชาย แล้วเข้าไป อีกฝ่ายก็ออกมา ถ้าคนที่ออกมาเป็นชื่อที่เขาบอกไว้ก็คือนายสมชาย คนกลางจะบอกนายสมชายว่าให้ไปรวมเป็นพวกของฝ่ายตรงข้ามทำแบบนี้สลับกันไป ฝ่ายใดหมดก่อนถือว่าแพ้ ผู้เล่น ไม่ควรเกิน 10 คน สถานที่ ลาน สนาม

การละเล่น : เสือกินวัว ,สถาพร พันธุ์มณี.ทองเดือน เวียงแก้ว. และประทวน บุญปก , ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๘๕๖

เสือกินวัว เป็นการละเล่นของเด็กเพื่อออกกำลังกายสนุกสนานนิยมเล่นทั่วไปตามกลางแจ้ง การเล่น ผู้เล่นล้อมวงกลมโดยจับแขนกันให้แน่นทำเป็นคอกวัว ให้ผู้เล่นเป็นวัวอยู่ตรงในวง ผู้เล่นเป็นเสืออยู่นอกวง ให้เสือไล่กินวัวแต่เสือจะเข้าไปในคอกยากมากเพราะผู้เล่นจะปกป้องกันโดยใช้แขนกันไม่ให้เสือเข้าได้ง่ายเสือต้องหาวิธี แต่ถ้าเป็นวัวจะวิ่งเข้าออกในคอกเพื่อหนีเสือได้ง่ายเพราะผู้เล่นจะปล่อยมือออก ถ้าเสือแตะตัววัวได้ถือว่าวัวตายต้องเปลี่ยนคนใหม่เล่น หรือผลัดเปลี่ยนกันเล่นก็ได้

การละเล่น : เส็งกลอง (ประชันเส็งกลอง) สุรัตน์ วรารัตน์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๘๐๑

กลองเส็ง หรือ กลองกิ่ง นิยมแข่งขัน ในงานบุญพระเวสส์ เดือน 4 และบุญบั้งไฟ เดือน 6 เส็ง แปลว่า แข่งขัน การเส็งกลอง มักมีการเตรียมตัวก่อนโดยการฝึกซ้อมมาเป็นอย่างดี นิยมใช้ไม้ที่เหนียวแข็ง เช่น ไม้มะขาม ไม้เหมือดแอ ไม้เต็ง เหลากลมขนาดนิ้วก้อย ยาว 1 ศอก ทำสำรองไว้หลายคู่ การเตรียมกลองจะนำกลองไปเข้าน้ำก่อน คือ การทำหนังให้นุ่ม ชิดหยุ่นได้ เมื่อหนังแห้งหน้ากลองจะตึง กลองจะเส็งแหลมสูงขึ้น แต่การเข้าน้ำกลองมีกรรมวิธี เทคนิคเคล็ดลับของแต่ละคนเพื่อให้กลองมีเสียงดี คนไทยกลุ่มข่า ไช้ เขต อำเภอกุสุมาลย์ สกลนคร มีสูตรผสม โดยเฉพาะ ปัจจุบันการเส็งกลองจะมีคณะกรรมการตัดสินโดยเป็นผู้เชี่ยวชาญทางศิลปวัฒนธรรม หรือเป็นนักวิชาการ ร่วมกับชาวบ้านทั้งนี้เพราะต้องเป็นคนกลางที่ชาวบ้านเชื่อถือ

การแสดง: หนังสปะโมทัย วีระศักดิ์ บุญหลง ผู้เรียบเรียง หน้า ๔๘๑๐

หนังสปะโมทัย เป็นการแสดงที่เจริญพัฒนาในภาคอีสานมาไม่นานนักราว 80 ปี คนอีสานรู้จักดี มีชื่อเรียกต่างๆกัน เช่น หนังสปะโมทัย หนังสะดุง หนังสปะลัดคือ หนังสักแก้วบักปอง หรือ บักปอดบักแก้ว แต่ละท้องเรียกต่างกัน ธรรมเนียมการเล่นจะแตกต่างจากหนังสะดุงของภาคใต้ทั้งเรื่องดนตรี ทำนอง ตัวละครหนัง การพากย์ ทำนองเพลง อีสานใช้หมอลำ เรื่องที่แสดงก็

ต่างกัน ในอีสานนิยมเล่น เรื่องรามเกียรติ์ ชูนางอ้ว และวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ความเป็นมาของหนังปะโมทัยในอีสาน จากการบอกเล่าของคณะหนังปะโมทัยที่บ้านสระแก้ว อำเภอบ้านฝาง ขอนแก่น บอกว่าเริ่มขึ้นใน ราวปี พ.ศ. 2500 คณะหนังปะโมทัยจากบ้านฟ้าเหลี่ยม เมืองขอนแก่น มาเปิดการแสดงที่บ้านสระแก้ว ต่อมา นายสอน ไชยบุตร คนบ้านสระแก้ว ได้ก่อตั้งหนังปะโมทัยขึ้นออกแสดงเพื่อขอพริก ปลายี่ ใน พ.ศ. 2500 ในเขตจังหวัด และหมู่บ้านใกล้เคียง ได้ 4 ปีก็หยุดลง ต่อมา พ.ศ. 2516 ลูกศิษย์นายสอน มี นายสงวน นายสม โภชน์ นายชวน รวมตัวกันตั้งขึ้นมาใหม่ ชื่อคณะว่า เพชรขอนแก่น ต่อมาก็มีคณะอื่นเกิดขึ้นตามมา จนทุกวันนี้ องค์ประกอบของหนังปะโมทัย มี ผู้แสดง ประมาณ 5-8 คน มี คนเชิดหนัง และพากย์ด้วย คนเล่นดนตรี 3-5 คน โรงหนังและจอหนัง สูงราว เอวของผู้ใหญ่ โรงหนังห้ามหันหน้าไปทางทิศตะวันตกเพราะไม่เป็นมงคล แสงไฟที่ใช้ส่องตัวหนัง สมัยก่อนใช้ขี้ได้ ปัจจุบันใช้ไฟฟ้า ตัวหนังซึ่งจะทำมาจากหนังวัว หนังควาย หนังอีเก้ง ที่มีการฉูดกแต่งลวดลายตัวหนังอย่างสวยงาม เครื่องดนตรี มีแคนเป็นหลัก กลองโทน กลองสองหน้า ฉิ่ง ฉาบ พิณ ซอ ปัจจุบัน หนังปะโมทัยบ้านสระแก้วประยุกต์ดนตรีสากลเข้ามาใช้ให้ทันสมัยแล้ว เนื้อเรื่องที่นิยมแสดง มีรามเกียรติ์ ชูนางอ้ว สังข์ศิลป์ชัย ท้าวกำกาคำ จำปาศีดิน สีทนมโนราห์ โอกาสการแสดง คือ งานบุญต่างๆ แล้วแต่เจ้าภาพ ปัจจุบันมีคณะหนังปะโมทัยที่บ้านสระแก้ว อำเภอบ้านฝาง ขอนแก่น 4 คณะ คือ คณะเพชรขอนแก่น คณะส.สงวน คณะอ.อินตา และ คณะลุงก้อน

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 15

เครื่องดนตรี : โหวด สำเร็จ กำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๑๓๘

โหวด หรือ โบด เป็นดนตรีประเภทเป่าแบบไม่มีลิ้น ทำจากไม้ไผ่ ดันอ้อ แบบขลุ่ย ประกอบกัน ด้วยขลุ่ยต่างๆ ขนาดกันหลายเลาติดอยู่รอบแกน แต่ละเลาให้ระดับเสียงเพียง 1 ระดับ เรียกว่า โหวด ความเป็นมาเดิมโหวดเป็นของเล่นของเด็กเลี้ยงควายทางภาคอีสาน นิยมเล่นในช่วงเก็บเกี่ยวข้าววนปี ทำจากตอฟางข้าว และใช้ดินเหนียวติดลูกโหวดแทนสอด โหวดได้พัฒนาเป็นเครื่องดนตรีอย่างในปัจจุบันนี้ทำขึ้นครั้งแรกโดยชาวอำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด มีนายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ เป็นหมอโหวด ศึกษาวิชาการอำเภอหนองพอกเป็นคนคิดนำมาผสมกับวงดนตรีแคน และซุง เรียก วงโหวดเสียงทองหนองพอก ราว ปี พ.ศ. 2516 ภายหลังจึงนำไปกลางมาประสมด้วย โหวด ประกอบด้วย แกนกลางโหวด ลูกโหวด นิยมมี ราว 11-13 ลูก และหันโหวด ปัจจุบันนำมาเป่าประสม วง โปงกลาง พิณ ซอ แคน ทั่วไปในภาคอีสาน

เครื่องดนตรี : หิน สำเร็จ กำโมง ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๕๐๗

หิน เป็นเครื่องดนตรีประเภทดีด ขยายเสียงด้วยโพรงปากของผู้ดีด มีชื่อเรียกว่า หุ่น หิน หิน คล้ายกับจิ้งหรีด ของภาคกลาง หนุ่มนิยมใช้ดีดเล่นสาวในตอนกลางคืน หินทำจากซีกไม้ไผ่ เจาะ มีลิ้น ปัจจุบันหินมีใช้ทั่วไปในภาคอีสาน แถบจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด ขอนแก่น นครพนม และอุบล

การละเล่น : อีโม่งตาแตก สถาพร พันธุ์ณี ทองเลียม เวียงแก้ว ประทวน บุญปก ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๒๖๗

อีโม่งตาแตก เป็นการละเล่นของเด็กๆ นักเรียน หนุ่มสาว อุปรกรณ์การเล่น มี ฝ่ายผู้ตา จำนวนผู้เล่นไม่จำกัด ก่อนเล่นต้องหาคนเป็นอีโม่งก่อน เมื่อได้แล้วจึงผูกตา จับหมุนจนให้อีโม่ง เวียนศีรษะ แล้วปล่อย ให้อีโม่งไล่เอามือแตะเพื่อน แตะถูกคนใดให้มาเป็นอีโม่งแทน

การละเล่น : หอย (หมากเก็บ) พิชญ์ สมพอง ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๘๐๘

หอย หรือ หมากเก็บ เป็นการละเล่นชนิดหนึ่งของพวกเด็กๆ นิยมเล่นในงาน งานเสือนดี มี เห็นทั่วไปในภาคอีสาน จำนวนผู้เล่น 2 คนขึ้นไป แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย อุปรกรณ์การเล่น ใช้เปลือก หอยขม หรือ หิน กรวด จำนวน 5-9 ลูก ฝ่ายเล่นเรียกว่า อีเก็บ 1 หรือ 2, 3 ไปเรื่อย ๆ จนถึงอีรวบ ขึ้นสุดท้าย เรียกว่า อีกวัก ถ้าโยนขึ้นแล้วรับไม่ได้ต้องเปลี่ยนข้างเล่น สลับกันไป

การละเล่น : โอน โล่นชก โอน โล่นชา สาร สารทัศนานันท์ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๓๕๘

โอน โล่นชก โอน โล่นชา หรือ โอนชา หมายถึง การเล่นชิงช้า ประกอบเพลง คือ คำว่า โอน โล่นชก โอน โล่นชา เถียงนาไม้ไผ่ กับแก้มขันไข่ แมงดาขึ้นฟัก เป็นต้น ซึ่งเป็นภาษาถิ่น อีสาน หมายถึง การแกว่งไปมา ผู้เล่นไม่จำกัด

ดนตรี เพลง : อาไซ สงบ บุญคล้าย ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๒๑๘

อาไซ เป็นการเล่นเพลงโต้ตอบกันระหว่างหญิงชายประกอบดนตรีของชาวเขมร-ส่วยใน แถบอีสานตอนล่าง ลักษณะเพลงอาไซเป็นเพลงปฏิพาทย์ขับร้องโต้ตอบกันระหว่างฝ่ายหญิงและ ชายในเชิงเกี่ยวพาราตี ลักษณะการเล่นจะแบ่งออกสองฝ่ายเป็นหญิงและชาย จำนวนเป็นคู่ ๆ กัน นิยมไม่เกิน 4 คู่ แต่ละคู่หันหน้าเข้าหากัน และร้องโต้ตอบกัน เปลี่ยนไปจนจบ ถ้าฝ่ายหนึ่งร้องจบ ดนตรีจะรับเป็นท่อน ๆ พร้อมกับชายและหญิงพ้อนรำเกี่ยวพาราตีต่อกัน

นายใหญ่ วิเศษพลกรัง, จันทรแฉง คำลือหาญ ผู้เรียบเรียง หน้า ๕๑๔๗

นายใหญ่ วิเศษพลกรัง หรือ ฉายาว่า ใหญ่เมืองคงดำรงศิลป์ ได้รับการคัดเลือกจาก คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาเพลงพื้นบ้าน(เพลงโคราช) ประจำปี พ.ศ. 2539 นายใหญ่เกิดเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2463 เคยบวชเป็นนักเทศน์ ต่อมาจึงเรียน เพลงโคราช กับครูทั้ง บ้านมะขามเฒ่า ครูเพลงโคราชจากตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัด นครราชสีมา นายใหญ่ เล่นเพลงโคราชเป็นอาชีพอายุเมื่อได้อายุได้ 18 ปี และอุปสมบทตาม ประเพณีเมื่ออายุได้ 21 ปี เมื่อลาสิกขาแล้ว ไปเรียนเพลงโคราชเพิ่มเติมจาก ครูบุตร ศรีนอก และ เข้าพิธีกรรมครอบครูเพลง หรือ ยกอ้อ กับครูทองอยู่ พวงขุนทด ตอนอายุ 35 ปี ถือเป็นครูเพลง โคราชโดยสมบูรณ์ ปัจจุบัน นายใหญ่ พักอยู่บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 11 บ้านคงสามัคคี ตำบลเมืองคง อำเภอคง จังหวัดนครราชสีมา

- งานวิจัยด้านอีสานคดี

มหรสพ คนตรี การแสดง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 3(2545) ผู้ไทยโคกโก่ง
กาฬสินธุ์ ขอนแก่น:การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับชาวผู้ไทยโคกโก่ง อ.ภูผินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ ที่เปิด หมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ตั้งแต่ปี 2541 ในปี 2543 ได้รับรางวัลประเภทแหล่งท่องเที่ยวและชุมชน โดยนำเที่ยวหมู่บ้านแบบไม่ค้างคืน และได้สัมผัส ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ รับประทานอาหารแบบพาดเลง ศิลปะการแสดงคนตรีพื้นบ้าน หัตถกรรม พื้นบ้าน งานประเพณีพิธีกรรม เช่น

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,กาฬสินธุ์,ผู้ไทย,วัฒนธรรม,แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จรรุวรรณ ธรรมวัตร 2540. ภูมิปัญญาของหมอลำเอก : ความรุ่งโรจน์ของอดีตกับปัญหา

ของหมอลำในปัจจุบัน มหาสารคาม:คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

การวิจัยมีจุดมุ่งหมายจะศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมให้ศิลปินแห่งชาติ สาขามอลำ ประสบความสำเร็จสูงสุด และแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาการประกอบศิลป์อาชีพในหมอลำ ปัจจุบัน และคัดสรรบทกลอนลำของหมอลำเอกที่มีคุณค่าด้านอารมณ์ สังคมและวัฒนธรรม ไว้

เป็นหลักฐาน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมให้หมอลำประสบความสำเร็จในศิลปะาชีพเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ศิลปิน ความรอบรู้ ในศิลปะการประพันธ์กลอนลำ ความรู้ด้านวรรณกรรม ศาสนา จารีตประเพณีท้องถิ่น ปัจจัยด้านคุณภาพ

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,หมอลำเอก,ความรุ่งโรจน์ในอดีต,ปัญหาหมอลำ

ขวัญชัย หมั่นคำ 2539. การวิเคราะห์การใช้สื่อหมอลำเพื่อการพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

งานชิ้นนี้ศึกษาประเภทและลักษณะหน่วยงานภาครัฐที่ใช้เพลงหมอลำเป็นสื่อเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเพื่อการพัฒนาในช่วงปีงบประมาณ 2538-2539 ศึกษาแนวทางการใช้เพลงหมอลำเพื่อการพัฒนา วิเคราะห์เนื้อหาของกลอนลำและรูปแบบการนำเสนอโดยศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่ามีหน่วยงานที่ใช้เพลงหมอลำเป็นสื่อเพื่อการพัฒนา 6 กระทรวง ได้แก่ หน่วยงานสังกัดกระทรวงมหาดไทย คือสำนักงานจังหวัดหนองบัวลำภู กระทรวงเกษตรและสหกรณ์คือสำนักงานประมงจังหวัดอุดรธานี สกจนคร และศรีสะเกษ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข คือสุรินทร์ ร้อยเอ็ด หนองบัวลำภู สังกัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมคือสำนักงานประกันสังคมจังหวัด และสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี คือศูนย์ประชาสัมพันธ์เขต 1 ขอนแก่น เป็นการนำเสนอหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน คือ การส่งเสริมปกครองระบอบประชาธิปไตย การส่งเสริมการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน การประกันสังคม

คำสำคัญ: ระบบคิดและภูมิปัญญา,ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,หมอลำ,การใช้สื่อ,การพัฒนา

ประกอบ ผลงาม 2538. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย นครปฐม:สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ณ ศาลายา.

งานชิ้นนี้ศึกษาถึงกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อยู่ในประเทศไทย โดยศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษาเขมรกลุ่มต่างๆ ที่มาและความหมายของคำว่า “เขมร” ลักษณะทางภาษา ประชากร โครงสร้างทางสังคม การเมืองและการปกครอง ถิ่นฐานเดิมของชาวเขมร ชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรม ประเพณี และดนตรี การละเล่นของชาวเขมร ซึ่งงานชิ้นนี้ได้จากการศึกษาเอกสาร ตำราจากผู้รู้ ตลอดจนสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่น และได้จากงานวิจัยของท่านอื่นๆ ตลอดจนงานวิจัยส่วนตัวของผู้เขียนเอง

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,เขมร,พัฒนาการ,ประวัติศาสตร์,ที่มาและความหมาย,วัฒนธรรม

ประเพณี,วิถีชีวิต

พชร สุวรรณภานันท์ 2544. รายงานการวิจัยเรื่อง โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยเพลงโคราช [กรุงเทพฯ]:สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับโลกทัศน์ของชาวไทยโคราชโดยวิเคราะห์จากกลอนเพลงโคราชศึกษาผ่านวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน คือ กลอนเพลงและการเล่นเพลงโคราชแบบดั้งเดิมที่มีรูปแบบ เนื้อหา สะท้อนชีวิตความเชื่อ ค่านิยมทางสังคม วัฒนธรรมของชาวไทยโคราชอย่างชัดเจนพบว่า ปัจจุบันสังคมไทยโคราชจะเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์แต่ความเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านถูกปรับเปลี่ยนให้กับบริบทสังคมปัจจุบัน เช่น การพัฒนาลีลาการร้องหรือการเล่นเพลง

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,นครราชสีมา,ไทยโคราช,กลอนเพลง

วนิดา วิระกุล 2538. สื่อมวลชนท้องถิ่นและศิลปินพื้นบ้านกับการพัฒนาสาธารณสุขวารสารสาธารณสุขมูลฐาน ภาคอีสาน. 10(9):7-11.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความวิชาการเกี่ยวกับสื่อมวลชนและศิลปินพื้นบ้านกับการพัฒนาสาธารณสุข กล่าวถึง การดำเนินงานสุขศึกษาเป็นกระบวนการทางพฤติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคคล ครอบครัว และชุมชน ได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพไปในทางที่เหมาะสม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ในกระบวนการสุขศึกษามีหลายปัจจัยดังนี้ คือ 1)ประชาชนเป็นกลุ่มเป้าหมาย 2)ประเภทของสื่อที่ใช้ 3)ผู้ใช้สื่อ ดังนั้น สื่อมวลชนและศิลปิน ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ จึงเป็นกลุ่มแรกที่ได้พิจารณาเห็นเหมาะสมที่สุดที่จะต้องประสานและขอความร่วมมือ

คำสำคัญ:ระบบคิดและภูมิปัญญา,ภาคอีสาน,การพัฒนาสาธารณสุข,กระบวนการเรียนรู้,ศิลปินพื้นบ้าน,สื่อมวลชนท้องถิ่น

อุดม บัวศรี 2540. ออนซอนอีสาน ชุดที่ 1 [ขอนแก่น]:สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้เป็นหนังสือที่รวบรวมบทโทรทัศน์ ที่ได้เคยออกอากาศทางโทรทัศน์ในรายการ"ออนซอนอีสาน" ที่ผู้เขียนเป็นพิธีกรที่เดิมยังไม่มีรายละเอียดและแนวคิดทางวิชาการจึงไม่สามารถให้เทปบันทึกและบทความแก่ผู้สนใจ ผู้แต่งจึงนำบทโทรทัศน์มาปรับปรุงใหม่แล้ว

รวบรวมไว้ในหนังสือเล่มนี้มีทั้งหมด 26 เรื่อง เช่น บุญดอกเค็ง ไหลเรือไฟ หนูน้อยกลองยาว หมอลำพื้น ผ้าไหมมัดหมี่ หลวงพ่อยาง บุญกอสอด ผาแด้ม:ผาแห่งความตาย หมอเหยา:ผู้ไทย เป็นต้น
คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,การท่องเที่ยว,ภูมิประเทศ,ประเพณี

สุรชัย ทูมนาหาด 2543. อนุรักษ์วัฒนธรรมไทยบ้านภาคอีสาน [ชัยภูมิ]:ชมรมผู้สูงอายุหนองบัวระเหวสามัคคีธรรม จ.ชัยภูมิ.

งานชิ้นนี้ได้รับรวบรวมบทความมาจากการบอกเล่า สัมภาษณ์ ตลอดจนตำนานของนักปราชญ์หลายท่าน เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นกลอน,คำ,กาพย์,ผญา และคำกล่าวต่างๆ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทยบ้านท้องถิ่น งานชิ้นนี้มีมาจากโครงการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยบ้านอีสาน โดยเป็นโครงการหนึ่งทางชมรมมีความจำเป็นต้องอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นแหล่งศึกษาแก่ผู้ที่สนใจในวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทย

คำสำคัญ: วัฒนธรรมกับการพัฒนา,ภาคอีสาน,ภูมิปัญญา,การอนุรักษ์

ปิยพันธ์ แสนทวีสุข 2541. การสร้างฐานข้อมูลทางดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน
 มหาสารคาม:มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ผู้วิจัยได้สร้างโปรแกรมฐานข้อมูล,ชื่อว่า "ฐานข้อมูลดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้าน" โดยเนื้อหา มี 2 ส่วนคือ ด้านเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน มีเนื้อหา 34 เรื่อง และด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน มีเนื้อหา 32 เรื่อง เมื่อพิจารณาความเหมาะสมของโปรแกรมรายด้านพบว่าด้านกายภาพของ CD-ROM มีความเหมาะสมมาก ด้านเนื้อหาของฐานข้อมูล พบว่าเสียงดนตรีประกอบและการแบ่งเนื้อหาสามารถสร้างความเข้าใจเนื้อหาเหมาะสมระดับมากด้านรูปแบบกราฟฟิก/มัลติมีเดีย พบว่าความเข้าใจในการอ่านหน้าจอ/ปุ่มการใช้งานเหมาะสมมาก
คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม ภาคอีสาน ดนตรีและการแสดง การประยุกต์ศิลป์ การสร้างฐานข้อมูลทางดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้าน-อีสาน

คมกริช การินทร์ 2542. ดนตรีชาวภูไทจังหวัดกาฬสินธุ์ วารสารคณะมนุษยศาสตร์
 และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. 17(2):77-82.

งานชิ้นนี้เป็นบทความเกี่ยวกับดนตรีของชาวภูไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งดนตรีของชาวภูไทกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นการเล่นเพื่อความบันเทิงหรือเล่นเพื่อประเพณีชีวิต เช่น พอถึงยามค่ำ คีน หนุ่มสาวชาวภูไทต่างพากันเป่าแคน ดิดพิณ ไปตามบ้านที่มีสาว ๆ เพื่อไปพูดคุย บางทีก็ไปตามดูบ(กระท่อม) หรือไปตามข่วง (ลานบ้าน) ที่มีสาว ๆ ลงมาเซ็นฝ้าย

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,ภาพลัทธิ,ผู้ไท,การละเล่นพื้นบ้าน,ความบันเทิง,ประเพณี,ดนตรีพื้นบ้าน

คริสเตียน บาวเวอร์ 2536. เจริญเบริญ วารสารภาษาและวัฒนธรรม. นครปฐม:สำนักอำนวยการ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ศึกษาพัฒนาการ การขับเจริญเบริญของเขมร

เจริญเบริญ เป็นเพลงพื้นฐานเขมรที่มีลักษณะการขับเหมือนกับการขับลำของหมอลำลาว

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,เขมร,ลาว,การขับลำ,เจริญเบริญ

มงกุฎ แก่นเดี้ยว 2537. กัณฑ์กรม คนตรีไทย เชื้อสายเขมร วารสารสยามอารยะ. 2(21):27-37.

งานชิ้นนี้เป็นบทความเกี่ยวกับกัณฑ์กรม คนตรีไทย เชื้อสายเขมร ซึ่ง กัณฑ์กรม เป็นคนตรีพื้นเมืองในท้องถิ่นที่ประชาชนพูดภาษาเขมร(จ.บุรีรัมย์,สุรินทร์,ศรีสะเกษ) มีเครื่องดนตรีคือซอกลาง 1 อัน ปี่อ้อ 1 เล้า กลองกัณฑ์กรม 2 ใบ ส่วนภายหลังมีฉิ่ง ฉาบ หรือตะเซ่ผสมด้วยนั้นเป็นผลของวิวัฒนาการในระยะหลังต่อมา กัณฑ์กรม นอกจากเล่นเพื่อทรงเจ้าแล้วในสมัยโบราณยังเล่นเพื่อกล่อมหอนในพิธีแต่งงานอีกด้วย ปัจจุบันคนเล่นคนตรีพื้นบ้านประยุกต์แล้วเรียกตนเองว่านักกัณฑ์กรมส่วนมากไม่ได้เรียนจากครูโดยตรง มักเรียนจากเทพ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,เชื้อสายเขมร,คนตรีพื้นเมือง,กัณฑ์กรม

กนกวรรณ ระลึก 2545. การฟ้อนสะเอิงของชาวไทยภูเขา วารสารมหาวิทยาลัยรามคำแหง. 19(3):14-23.

งานชิ้นนี้เป็นบทความเกี่ยวกับการฟ้อนสะเอิงของชาวไทยภูเขา พบว่า การฟ้อนสะเอิงมี 2 รูปแบบคือ การฟ้อนเพื่อการรักษาโรค และการฟ้อนเพื่อสักการะผีสะเอิงหรือการลงข่วง การฟ้อนเพื่อการรักษาโรค เป็นการฟ้อนของแม่สะเอิงใหม่ หมายถึง การประกอบพิธีกรรม เข้าทรงผีสะเอิงเป็นครั้งแรก เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การฟ้อนเพื่อสักการะผีสะเอิงหรือการลงข่วง หมายถึง การฟ้อนเพื่อไหว้ผีสะเอิงประจำปีของแม่สะเอิงเก่า

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,ไทยภูเขา,ศิลปะการแสดงพื้นถิ่น,พิธีกรรม,ความเชื่อ,ฟ้อนสะเอิง

นงเยาว์ อารุงพงษ์วัฒนา 2541. ศิลปะการฟ้อนผู้ไทย จังหวัดนครพนม วารสารวัฒนธรรมไทย.

35(5):24-27.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับศิลปะการฟ้อนผู้ไทย จังหวัดนครพนม พบว่า ชาวผู้ไทย เรณูนครประกอบอาชีพการทำนาเป็นหลัก และเป็นที่มาของการฟ้อนผู้ไทยซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวผู้ไทย เป็นการแสดงศิลปะและวัฒนธรรมพื้นเมืองอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทยเรณูนครอย่างชัดเจน วัฒนธรรมเหล่านี้ถูกหล่อหลอมและถ่ายทอดเป็นสื่อทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งเข้ามาในกระบวนการทำฟ้อนรำ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,นครพนม,ผู้ไทย,การฟ้อนรำพื้นเมือง,ฟ้อนผู้ไทย

วีระ สุกสังข์ 2543. ชาวทวย-ชาวเขมร รำดำตะ-เล่นตรี๊ด ที่ศรีสะเกษ วารสารเมืองโบราณ.

26(1):118-121.

งานชิ้นนี้ ศึกษาการฟ้อนรำดำตะและการเล่นตรี๊ด ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวทวยหรือชาวเขมร เนื่องจากการฟ้อนรำดำตะนั้นหมายถึงการฟ้อนรำที่ประยุกต์ท่วงท่าจากการตีเหล็ก ซึ่งดำ แปลว่า ตี ตะ แปลว่า เหล็ก ซึ่งสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ชุมชนที่เดิมเคยเป็นหมู่บ้านตีเหล็ก และมีทรัพยากรเหล็กอยู่จำนวนมาก ส่วนการเล่นตรี๊ดนั้นจะร้องเพลงเขมร มีทั้งเพลงช้าและเพลงเร็ว เนื้อหาของเพลงเกี่ยวกับการทำบุญและการอวยพร การเล่นตรี๊ดสืบเนื่องจากแต่ก่อนชาวเขมรดำและชาวเขมรสูงมีการตั้งถิ่นฐานสภาพภูมิประเทศและการปกครองที่ต่างกัน แต่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและได้ติดต่อกันผ่านช่องเขาระหว่างพรมแดนเรื่อยมา

คำสำคัญ:ศิลปวัฒนธรรม,ชาติพันธุ์,ภาคอีสาน,ศรีสะเกษ,ชาวทวย,นาฏศิลป์,รำดำตะ-เล่นตรี๊ด

อุดม บัวศรี 2541. ฟ้อนแมงด้บเต่า วารสารวัฒนธรรม สำนักวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 4(2):19-20.

งานชิ้นนี้เป็นบทความเกี่ยวกับ ฟ้อนแมงด้บเต่า พบว่า ฟ้อนแมงด้บเต่าเป็นการละเล่นแบบหนึ่งที่คุ้นหูและเป็นที่ชื่นชอบของคนอีสาน แมงด้บเต่าคนอีสานเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า แมงเกล็ดเต่า ออกเสียงว่า "เก็ดเต่า" เป็นแมลงสีดำปีกแข็ง เกิดในน้ำจืด ทำทางเคลื่อนไหวยกคล้ายเต่าและปีกแข็งเหมือนเกล็ดเต่า ชาวบ้านเห็นพฤติกรรมและคุ้นเคยในการเคลื่อนไหวยกในน้ำ เหมือนกับเต่าที่ว่ายน้ำทำให้เห็นสุนทรียภาพของมัน จึงได้ดัดแปลงในทำรำในเทศกาลต่างๆ ขึ้นมาให้มีลีลาการฟ้อนรำเหมือนการเคลื่อนไหวยกของแมงด้บเต่า จึงเรียกทำฟ้อนรำนี้ว่า "ฟ้อนแมงด้บเต่า" การฟ้อนใช้คนประมาณ 10-12 คน ประกอบด้วย มือแคน มือกลอง มือฉิ่ง มือพิณ หรือซุง มือทับ แฉก หรือกึ่งทับ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,การละเล่น,การฟ้อนรำ,การฟ้อนแมงต๋ับเต่า

สจ๊วตและเพื่อน 2542. การเล่นพื้นบ้านของเด็กอีสาน วัฒนธรรมอันดีงามที่นับวันจะเลือนหาย

วารสารวัฒนธรรมไทย. 36(2):28-32.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับการเล่นพื้นบ้านของเด็กอีสาน พบว่าเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมา เป็นการเล่นที่ง่ายที่ใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นทำขึ้นเอง เช่น หมากโยกเยก หมากก๊อบก๊อบ เต็นท์หั่วกะโหลก บักซ้างน้อย เต็นท์หมาว้อ เป็นต้น แต่ปัจจุบันการเล่นพื้นบ้านของเด็กอีสานไม่ได้ถูกนำมาเล่นหรือไม่ถูกนำมาเข้ามาในระบบโรงเรียน ซึ่งนับวันจะถูกลืมและเลือนหายไป

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,การละเล่น,เด็ก

สมชาย นิลอาธิ 2538. แกว่งแลกว่าควี้ควี้ วารสารศิลปวัฒนธรรม. 16(7):42-43.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับว่าควี้ควี้ของชาวอีสาน พบว่า การแกว่งแลกว่าควี้ควี้ คือ การแกว่งส่วนที่ติดหัวว่า คำว่าแอกที่ใช้เรียกนี้เป็นภาษาเขมร เพราะลักษณะการวางที่หัวว่าคล้ายการวางแอกหัวเกวียน เป็นอุปกรณ์เครื่องประกอบส่วนหัวของตัวว่า จัดว่าเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของว่าอีสานก็ได้ ค้นแอกทำด้วยไม้ไผ่ยาวเหลาปลายเรียวยาวทั้งสองข้างติดกับเชือกด้วยขี้สตูดหรือครั่ง

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,การละเล่น,ว่า,ควี้ควี้

แก้วตา จันทรานุสรณ์ 2546. การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ในกลอนลำเรื่องร่วมสมัย

(พ.ศ.2537-2543)วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 20(2):1-16.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ในกลอนลำเรื่องร่วมสมัย โดยศึกษาจากกลอนลำเรื่องแนวใหม่ที่แต่งขึ้นในปี พ.ศ.2537-2543 จำนวน 19 เรื่อง พบว่า กลอนลำเรื่องแนวใหม่ที่แต่งร่วมสมัยมีลักษณะร่วมกันด้านองค์ประกอบดังนี้ ลักษณะโครงเรื่องนำเสนอภาพปัญหาชีวิตของชาวบ้านในชนบทอีสาน แสดงความคิดและปรารถนาที่ยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ลักษณะตัวละครส่วนใหญ่ยกจนเรื่องกระชักรวดเร็ว และสะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,การแสดงพื้นบ้าน,วิถีชีวิต,โลกทัศน์,กลอนลำเรื่องร่วมสมัย

ปิยพันธ์ แสนทวีสุขและคณะ 2547. การอนุรักษ์ พัฒนา และเผยแพร่ คนตรี และศิลปะการแสดง

พื้นบ้านอีสานเชิงธุรกิจ วารสารเพลงคนตรี. 10(6):75-81.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และเผยแพร่ดนตรี และ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานเชิงธุรกิจ พบว่า ได้รับประโยชน์จากการวิจัย คือ ได้ข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับองค์ประกอบในหลายๆ ด้านของดนตรีพื้นบ้านอีสาน เป็นข้อมูลพื้นฐานในการเปรียบเทียบ วัฒนธรรมทางด้านดนตรีอีสานกับชนชาติอื่นๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ได้รับการศึกษา ค้นคว้า และวิจัย เพื่อการเผยแพร่และถูกต้องตามหลักวิชา และสามารถพัฒนาให้ได้ ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ได้ในอนาคต

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,การอนุรักษ์,การพัฒนา,การเผยแพร่,ดนตรีอีสาน

เครือมาส บุญธรรม 2537. ฟ็อนโปงกลางของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร

มหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาเอกสารและข้อมูลภาคสนาม พบว่าการฟ็อนโปงกลางของ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นท่าฟ็อนที่ประดิษฐ์ขึ้นจากจินตนาการของชาวบ้านที่มีชื่อเสียง จังหวัดและ ทำนองของโปงกลางในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเรียกเป็นภาษาถิ่นว่า "ลาย" แต่ละลายมีชื่อตามความหมาย เช่น ลายไหว้ครู ลายช้างขึ้นภู ลายนกไต่บินข้ามทุ่ง ลายผู้ไทยเลาะตูป ลายเดินโขง ซึ่งแต่ละลาย สามารถนำมาประกอบกับการฟ็อนในชุดการแต่งกายพื้นเมืองต่างๆ ด้วยท่าทางที่แสดงออกให้เกิด ความสัมพันธ์อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาของลายนั้นๆ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,กาฬสินธุ์,ฟ็อน,โปงกลาง,เครื่องดนตรีอีสาน

ปีทมาวดี ชาญสุวรรณ 2542. พัฒนาการของหางเครื่องหมอลำหมู่วาดขอนแก่น วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาพัฒนาการของหางเครื่องหมอลำหมู่วาดขอนแก่น พบว่าเริ่มจากการ ออกมาฟ็อนคล้ายกับการออกแขกของลิเกก่อนการแสดงหมอลำ ครั้นอิทธิพลของวงดนตรีลูกทุ่ง แพร่กระจายเข้ามา หมอลำหมู่วาดจะเริ่มนำเครื่องดนตรีสากลมาบรรเลงและมีหางเครื่องมาเดิน ประกอบการร้องเพลง ตลอดจนปรับปรุงเวที

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,ดนตรี,การแสดงและการประยุกต์,พัฒนาการของ หางเครื่องหมอลำหมู่วาด

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2540. ละครหุ่นอีสานเพชรหนองเรือขอนแก่น:

คลังนานาวิทยา.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติและผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งทาง

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติแก่บุคคล คือ นายสวน ผ่องแผ้ว ผู้ ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะละครหุ่นอีสาน "เพชรหนองเรือ" นอกจากนี้ภายในหนังสือเล่มนี้ยังมีบทความที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ได้แก่ โครงการสืบสานวัฒนธรรมไทย 2538-2540 ซึ่งกล่าวถึงภูมิหลัง สภาพปัจจุบัน และปัญหาทางวัฒนธรรม ตลอดจนยังมีประวัติความเป็นมาหนังตะลุงอีสาน ละครหุ่นอีสาน และยังมีบทความเกี่ยวกับวัฒนธรรมในด้านต่างๆ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,ละครหุ่นอีสาน,เพชรหนองเรือ

ประมวล พิมพ์เสน 2543. รวมศรญา 3:ลำเตี้ยเดือน 5 ลำศรญาเกี้ยวขอนแก่น ขอนแก่น:

ศูนย์วัฒนธรรมขอนแก่น โรงเรียนกัลยาณวัตร.

งานชิ้นนี้ได้รวบรวมกลอนลำจาดพิมพ์เป็นรูปเล่มเพื่อส่งเสริมกลุ่มหมอลำและผู้ทีสนใจทั่วไปให้มีกลอนลำโดย ลำเตี้ย เป็นหมอลำประเภทหนึ่ง ในอดีตมีการแสดงทั่วไปในจังหวัดขอนแก่น โดยเฉพาะตำบลพระลับ และมีการแสดงมากทีสุดที่บ้านโนนทัน จนบางครั้งชาวขอนแก่นเรียกลำเตี้ยโนนทัน การลำเตี้ยเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่สนุกสนานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่มได้ยอดเยี่ยม ศูนย์วัฒนธรรม จ.ขอนแก่นจึงได้สนับสนุน ให้มีการรื้อฟื้นกลอนลำมาอีกครั้งหนึ่ง

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,ศิลปะการแสดง,หมอลำ,ลำเตี้ย,ลำเกี้ยว

สุริยา สมทฤปดีและคณะ 2535. หนังสือประโมทัยของอีสาน:การแพร่กระจายและการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน ขอนแก่น:ห้องปฏิบัติการทางมานุษยวิทยาของอีสาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับหนังสือประโมทัยของคณะหนังประโมทัยจากบ้านสระแก้ว ต.บ้านฝาง อ.บ้านฝาง จ.ขอนแก่น ที่ได้รับอิทธิพลจากหนังตะลุงภาคใต้ โดยผ่านประสบการณ์ในการใช้ชีวิตช่วงทำงานนอกหมู่บ้าน แล้วจึงประยุกต์หนังตะลุงให้เข้ากับลักษณะท้องถิ่นอีสาน โดยเฉพาะในการแสดงหมอลำ และมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งดำรงชีวิตด้วยการออกเร่แสดงประโมทัยเพื่อหารายได้นอกฤดูกาลทำนา

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,หนังตะลุง,หนังประโมทัย,อิทธิพล,การแพร่กระจาย

วราพร แก้วใส 2544. ลักษณะการแสดงตลกหมอลำหมู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาลักษณะการแสดงตลกหมอลำหมู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จากคณะหมอลำหมู่ที่ได้รับความนิยม 9 คณะ พบว่าลักษณะการแสดงตลกของหมอลำหมู่เป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมโดยรับเอาวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงของวงดนตรีลูกทุ่งมาปรับปรุงประยุกต์กับวัฒนธรรมของตนเองโดยการเลียนแบบและพัฒนาขึ้นด้วยเหตุผลจากอิทธิพลความนิยมของกลุ่มผู้ชมเป็นตัวกำหนดเงื่อนไข แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการที่ต่อเนื่องมีการจัดวางระเบียบขั้นตอนในการแสดง มีการสร้าง "มุขตลก"

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ขอนแก่น,หมอลำหมู่,การแสดงตลก

ชยันทร มาเพชร 2545. ภูมิปัญญาทางคีตศิลป์ของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย วิทยานิพนธ์ศิลป

ศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาภูมิปัญญาทางคีตศิลป์ของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย ในด้านเสียง คำร้อง จังหวะ การหายใจ อารมณ์ และองค์ประกอบในการลำ ด้านรูปแบบการประพันธ์ ศิลปะการใช้ภาษา พบว่าคีตศิลป์ในกลอนลำของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย แบ่งเป็น 6 ประเภทคือ เสียงของหมอลำ ป.ฉลาดน้อยเป็นเสียงที่ชัดเจน เสียงแคนออกถ้อยคำชัดเจน ลำได้เต็มเสียงระดับเสียงสม่ำเสมอ มีกำลังเสียงมาก กำหนดลมหายใจยาว คำร้องมีความหมายของคำชัดเจน ความดังของเสียงอื่นทำให้ผู้ฟังได้ยินเสียงสระชัดเจน จังหวะในการลำสม่ำเสมอเข้ากับเสียงแคน การหายใจการแบ่งวรรคหายใจสามารถหายใจลึกเสียงมีความยาว สื่อความรู้สึกทางอารมณ์ได้ดี เนื้อหากลอนลำจะสอนชายหญิงมากที่สุด

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,คีตศิลป์,ภูมิปัญญา,หมอลำป.ฉลาดน้อย

วิศิษฐ์ ดวงสงค์ 2541. แคน ขอดคนตรีพื้นเมืองไทยอีสาน วารสารสารกรมศิลปากร. 11(1):20-22.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับ แคน ขอดคนตรีพื้นเมืองไทยอีสาน พบว่าเครื่องดนตรีเรียกว่าแคนของชาวพื้นเมืองไทยอีสานมีความเป็นมาไม่แน่ชัด มีแต่เรื่องปรัมปราที่เล่าขานสืบๆกันมาแคนของชาวพื้นเมืองไทยอีสานมีอยู่ 4 ชนิด ดังนี้คือ แคนหก แคนเจ็ด แคนแปด และแคนเก้า แคนจัดเป็นขอดคนตรีพื้นเมืองชาวไทยอีสานสายล้านช้าง ด้วยถือว่ามีเสียงที่ไพเราะจับใจ ยิ่งกว่าเสียงคนตรีพื้นเมืองชนิดอื่นใดทั้งสิ้น ชาวพื้นเมืองนิยมใช้แคนเป่าบรรเลงเพลง ดังนี้ คือ ใช้เป่าหรือเคียวเพลงในเชิงเกี่ยวพาราสิหนุ่มสาว ใช้เป่าประสานเสียงหมอลำ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,เครื่องดนตรีพื้นบ้าน,การบรรเลงเพลง,พิธีกรรม,แคน

สนอง คลังพระศรี 2540 แคนเรียกเป็น "ด้วง" ไม่ใช่ "เต้า" ข้อทักท้วงที่ควรพิจารณา วารสาร

คำดนตรี. 2(มิถุนายน):14-19.

งานชิ้นนี้เป็นบทความเกี่ยวกับแคน เรียกเป็นด้วงไม่ใช่เต้า ข้อทักท้วงที่ควรพิจารณา ซึ่งคนส่วนใหญ่นิยมเรียกลักษณะนามของแคนว่าเต้า แต่ชาวอีสานซึ่งเป็นกลุ่มที่นิยมเล่นแคนมากกว่ากลุ่มอื่นๆ กลับเรียกแคนว่า "ควง" เพราะหลักฐานในหนังสือไตรภูมิพระร่วง บ่งชี้ชัดว่า เครื่องดนตรีที่ทำด้วยลูกน้ำเต้า เช่น พิณ คนโบราณเรียกเป็นควง ซึ่งเรียกตามรูปร่างลักษณะของวัสดุไม้ไซ้เรียกตามวัสดุที่ใช้ทำ ดังนั้น การที่ชาวบ้านในท้องถิ่นอีสานยังคงเรียกว่า "ควง" จึงฟังดูมีเหตุผลและสอดคล้องกับหลักฐานเป็นอย่างดี

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,เครื่องดนตรีพื้นบ้าน,รูปร่างลักษณะ,แคน,ด้วง

สังข์ ภูเขาทอง 2540. ไปงกลางในทัศนะของคนต่างถิ่น วารสารคำดนตรี. 2(มิถุนายน):1-4.

งานชิ้นนี้เป็นบทความเกี่ยวกับไปงกลางในทัศนะของคนต่างถิ่น ซึ่งน่าจะมาจากวัตถุที่มีรูปร่าง กลวงเป็นโพรง หรือคล้ายราง เวลาเคาะจะมีเสียงดังกังวาน หมายถึงการตั้งชื่อไปตามรูปร่างลักษณะ ดังนั้น ความหมายของคำว่า "ไปงกลาง" คือ เครื่องดนตรีที่มีลักษณะเป็นโพรงหรือไม่ก็เป็นรางนั่นเอง ก็ต้องมีลักษณะเป็นกลวง มีเสียงกังวาน แต่ในภาคเหนือ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ชาวบ้านนิยมเรียกว่า "พางกลาง" ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเสียงแห่งความมงคล

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,เครื่องดนตรีพื้นบ้าน,ลักษณะรูปร่าง,การเรียกชื่อ,ไปงกลาง

คมกริช การ์รินทร์ 2542. แคน:ดนตรีแห่งชีวิตชาวอีสาน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยนเรศวร. 7(1):57-60.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับแคน พบว่า แคน เป็นเครื่องดนตรีที่จัดเป็นสัญลักษณ์หรือเป็นสิ่งแทนชาวอีสาน อันมีความหมายสำคัญต่อชีวิตของชาวอีสานอย่างหนึ่ง เสียงแคนและลีลาของเสียง แสดงถึงความเศร้าโศกราวกับเป็นการรำพึงรำพันถึงชีวิตของชาวอีสานที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนกับธรรมชาติที่โหดร้ายคือ ความแห้งแล้ง ทางตรงกันข้าม เสียงแคนยังแสดงถึงความสนุกสนานครึกครื้นได้เป็นอย่างดี เป็นนัยบ่งบอกอีกว่า แม้จะต้องต่อสู้กับความโหดร้ายของธรรมชาติแต่ชาวอีสานก็มีไฉยย่อท้อ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,เครื่องดนตรีแห่งชีวิต,สัญลักษณ์,วิถีชีวิต,แคน

รัชวิทย์ มุสิกการุณ 2544. สุดสะแนนเรื่อง แคนแคนจำปา วารสารเพลงดนตรี. 7(2):57-62.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับแคน พบว่า แคน เป็นเครื่องดนตรีตระกูลเป่าขึ้นเดียวในโลกที่บรรเลงในครั้งเดียวได้หลายเสียงประสานพร้อมกันในลักษณะการประสานเสียงเพลง ได้ถึง 11 เสียงและสามารถทำให้เกิดเสียงยาวนานติดต่อกันได้ตลอดการบรรเลง ด้วยความสัมพันธ์ต่อกัน ชำนาญของประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว เป็นเมืองพี่เมืองน้อง แคนจึงเป็นดนตรีที่นิยมเล่นกันมากใน 2 ประเทศแห่งลุ่มน้ำโขง กล่าวได้ว่า เป็นเครื่องดนตรีที่มี "รากร่วม" ทางวัฒนธรรมและมี "รากเริ่ม" จากที่เดียวกัน ด้วยเหตุนี้เองมนต์เสียงแคนจากแคนจำปาเป็นเรื่อง "สุดสะแนน" และอยู่ในความนิยมของคนลาวอย่างไม่เสื่อมคลาย เนื่องมาจากค่านิยมและคุณค่าของ แคน การดำรงชีวิตอยู่อย่างเพียงพอของศิลปินและการรับวัฒนธรรม การดนตรีถูกถ่ายทอดจาก ประเทศไทย

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาคนีสถาน, เครื่องดนตรีประเภทเป่า, ความนิยม, แคน

คุณฎี กองสมบัติ 2546. การวิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีการใช้ภาษาในการแสดงตลกอีตงาน

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

งานชิ้นนี้ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของการแสดงตลกอีตงาน และเพื่อวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในการแสดงตลกอีตงาน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ พบว่าเนื้อหาการแสดง มีเรื่อง เพศ เงินทอง การดัดแปลงเนื้อเพลง เนื้อหาต่างสะท้อนเห็นเรื่องราวต่างๆ 4 เรื่องคือ นิสัย พฤติกรรม อารมณ์ของตน สังคมของชีวิตวัฒนธรรม สถานะของผู้แสดง การล้อเลียนสื่อ โดยการเล่นตลกจะสอดคล้องกับเรื่องในชีวิตประจำวัน อารมณ์ความรู้สึก และกลไกชีวิต เนื้อหาของการแสดงสะท้อนให้เห็นว่าไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใดที่ตลกโด่งดัง เรื่องเพศเงินทอง ยังเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้คน นำมาเล่นได้ทุกยุคทุกสมัย ทั้งผู้แสดงผู้ชมได้ปลดปล่อย

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาคนีสถาน, คนตรีและการแสดงตลก, การวิเคราะห์เนื้อหา, กลวิธี, การใช้ภาษา

ศุกกิจ จารุวรรณ 2543. การศึกษาวัฒนธรรมคนตรีในมวยโบราณ วารสารมข.วิจัย. 2(3):3-4.

งานชิ้นนี้ ศึกษาวัฒนธรรมคนตรีในมวยโบราณ ซึ่งประกอบด้วยสันนิษฐานและลีลามวย คนตรีประกอบมวยโบราณ โดยสันนิษฐานของมวยโบราณมีต้นเค้ามาจากสิ่งที่พบเห็นธรรมชาติรอบตัวและท่าทางของสัตว์ตลอดจนอิทธิพลของวรรณกรรมพื้นบ้าน นำมาหล่อหลอมเพื่อใช้ในการป้องกันตัว โดยมีความเชื่อพื้นบ้านหรือไสยศาสตร์ผสมผสานกับความเชื่อของพุทธศาสนา มหายานลัทธิตันตระมวยโบราณมีลีลาที่เลียนท่าทางของสัตว์และอิทธิพลของวรรณกรรม

พื้นบ้านผสมผสานกันอยู่

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ดนตรีวิทยา,วัฒนธรรมดนตรี,นาฏศิลป์ ,มวยโบราณ

ทิพวรรณ คันธา 2542. การละเล่นพื้นบ้านของเด็กภาคอีสาน [กรุงเทพฯ]:บริษัท คอมแพคพริ้นท์ จำกัด.

งานชิ้นนี้ เป็นหนังสือเกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านของเด็กอีสานพบว่าการเล่นพื้นบ้านของเด็กภาคอีสาน เป็นสิ่งสำคัญมาก กล่าวได้ว่า การเล่นกับเด็กเป็นของคู่กัน ซึ่งเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสร้างสรรค์สติปัญญาของเด็กไปพร้อมกัน นอกจากนี้ยังสร้างนิสัยที่ดีให้แก่เด็กในการรู้จักเคารพกฎระเบียบ กติกา มารยาท รู้แพ้ รู้ชนะ สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ อันจะส่งผลให้มีพัฒนาการทางสังคมต่อไป การละเล่นพื้นบ้านสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมบางอย่างในท้องถิ่น ปัจจุบันการละเล่นพื้นบ้านของเด็กภาคอีสานกำลังจะเลือนหายไปสิ่งแปลกใหม่และสิ่งแปลกปลอมหลายอย่างเข้ามาแทน

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,เด็ก,การละเล่นพื้นบ้าน

----- ๒๕๓๕. มรุกขนคร โป่งกลางลือชื่อที่อีสาน คนตรีพื้นบ้านที่ไม่ธรรมดา
วารสารการศึกษาตลอดชีวิต. 18(3):30-31.

โรงเรียนวัดบึงเหล็กในพระบรมราชูปถัมภ์ จ.นครพนม เป็นโรงเรียนอันดับที่ 4 ที่จัดขึ้นตามพระราชประสงค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยใช้ทรัพย์สินส่วนพระองค์ โรงเรียนแห่งนี้ได้จัดตั้งวงดนตรีพื้นบ้านชื่อ คณะมรุกขนคร โดยมีอาจารย์สุพัฒน์ วงศ์วันดี เป็นผู้ฝึกสอนและหัวหน้าคณะวงดนตรี ผลงานได้คว้ารางวัลชนะเลิศจากการแสดงมากมาย เช่น ชนะเลิศการประกวดดนตรีพื้นบ้านที่สถานีวิทยุ 909 กรป.กลาง จ.สกลนคร

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,นครพนม,ดนตรีพื้นบ้าน,มรุกขนคร โป่งกลาง

นฤมล ปิยวิทย์และคณะ 2538. ของดีโคราช เล่มที่ 2 สาขาศิลปะและภาษา [นครราชสีมา]: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา

งานชิ้นนี้ เป็นหนังสือเกี่ยวกับศิลปกรรม ทั้งสถาปัตยกรรม จิตรกรรมและประติมากรรมตลอดทั้งภาษาและวรรณกรรมของจังหวัดนครราชสีมา พบว่าเมื่อกาลเวลาผ่านไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นรวดเร็วมากด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานในบางเรื่องเปลี่ยนไป รวมทั้งงานด้านศิลปกรรมซึ่งถือว่าเป็นงานที่เป็นมรดกทาง

วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเกิดความซาบซึ้งในวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,นครราชสีมา สถาปัตยกรรม,จิตรกรรม,ประติมากรรม,ภาษา และวาทกรรม

อนันท์ ทะยอมใหม่ 2540. การละเล่นของเด็ก อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมาวิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาประเภทของละเล่น วิธีการเล่น การเปลี่ยนแปลงการเล่น และคุณค่าของการเล่นของเด็ก อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พบว่ามีการละเล่น 19 ประเภท 155 ชนิด เป็นการละเล่นพื้นบ้าน 108 ชนิด และที่เปลี่ยนแปลงจากเดิม 47 ชนิด โดยเปลี่ยนด้านวิธีการ อุปกรณ์ จุดมุ่งหมาย ชื่อการละเล่น โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในและนอกชุมชน ส่วนคุณค่าของการละเล่นพบว่าทำให้เด็กได้รับความสนุกสนาน ทางอ้อมช่วยให้ร่างกายแข็งแรง เกิดจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ และยังสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของผู้เล่น

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,นครราชสีมา,เด็ก,การละเล่น,การสืบทอด

โมฬี ศรีแสนรงค์และคณะ 2545. การวิจัยเกี่ยวกับพฤกษศาสตร์นำไปสู่นาฏยประดิษฐ์

เรื่อง การศึกษาวิถีชีวิตชาวอีสานที่สัมพันธ์กับต้นจานเพื่อสร้างความเป็นนาฏยประดิษฐ์

ชุดเชิงคอกงาน วารสารช่อพะยอม. 13(1):105-119.

งานชิ้นนี้ เป็นการศึกษาวิถีชีวิตของชาวอีสานที่สัมพันธ์กับต้นจาน เพื่อสร้างเป็นนาฏยประดิษฐ์ชุดเชิงคอกงาน พบว่า ต้นจาน เป็นชื่อภาษาถิ่นอีสาน ภาคกลางเรียกว่า ทองกวาว ชาวอีสานแต่เดิมมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย จะพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก เป็นครอบครัวเดี่ยว มีความสัมพันธ์กับญาติพี่น้อง พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในระบบเครือญาติ ต้นจาน เป็นพืชทนน้ำแล้ง และนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง ได้แก่ นาฏยประดิษฐ์ชุดเชิงคอกงาน การแสดงเชิงคอกงาน นำท่าหลักมาจากประโยชน์ที่ได้จากต้นจาน ลำต้น คอกและใบ ใช้วงดนตรีโปงลางอีสาน ใช้ลายเพลงนกไชบินข้ามทุ่ง เป็นเพลงที่มีจังหวะค่อนข้างเร็ว

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,นาฏยประดิษฐ์,วิถีชีวิต,ต้นจาน,การเชิงคอกงาน

องค์ บรรจุน 2547. มโหรีเขมร จากราชสำนักกัมพูชาสู่ผืนนาบ้านสะเคา บุรีรัมย์

วารสารศิลปวัฒนธรรม. 26(1):64-65.

งานชิ้นนี้ ศึกษาวงมโหรีเขมร ที่มีผู้สืบทอดเป็นคนไทยเชื้อสายเขมรที่บ้านสะเคา อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นวงมโหรีของป่าพลอยและป่าคำเรียบ สองพื้นนี้มีเครื่อง

ญาติช่วยกันเล่นดนตรี ซึ่งในอดีตนั้นเป็นวงมโหรีจาสำนักราชสำนักเขมรเข้ามาอยู่เมืองไทย และเป็นเพียงวงมโหรีพื้นบ้านอีสานใต้ของไทยธรรมดาๆหากันอยู่แถวบ้าน นักดนตรีทุกคนทำไร่นา จะเรียกหารวมตัวออกงานกันเป็นครั้งคราวเท่านั้น งานที่ได้รับว่าจ้างมักจะเป็นงานพิธีกรรม ทรงเจ้า เข้าผี งานมงคลต่างๆ ปัจจุบันวงดนตรีประเภทกันตรึม เข้าถึงรสนิยมของคนสมัยใหม่ได้ดีกว่าจึงทำให้คนที่ยึดอาชีพวงดนตรีมโหรีเขมร

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,บุรีรัมย์,วงดนตรี,วงมโหรี

ชลิต ชัยครรชิตและคณะ 2544. สังคมและวัฒนธรรมอีสาน ขอนแก่น:คลังนานาวิทยา.

หนังสือความรู้ประกอบนิทรรศการถาวร "ห้องอีสานนิทัศน์"

มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประกอบด้วยความรู้ โบราณชีววิทยา ภูมิศาสตร์ กายภาพและวัฒนธรรม ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และ โบราณคดี ภูมิภาคอีสาน การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ สถาปัตยกรรม วัฒนธรรม ประเพณี คนตรีและภูมิปัญญาความรู้ทางเทคโนโลยีท้องถิ่น พัฒนาการทางเศรษฐกิจ และสังคมอีสานในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ประเพณีวัฒนธรรม,ภูมิปัญญาท้องถิ่น

----- 2540. ของดีเมืองไทย 4 ภาค กรุงเทพฯ:องค์การค้าของคุรุสภา.

รวมเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ชีวิต ความเป็นอยู่และ ประเพณีท้องถิ่น และสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ประวัติศาสตร์,ภูมิศาสตร์,ชีวิต,ความเป็นอยู่และประเพณี

ศิริภรณ์ ปทุมวัน 2542. บทบาทของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ

สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้านวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

หมอลำฉวี ดำเนิน มีองค์ประกอบสำคัญในการสร้างเสริมการเป็นนักแสดงจนทำให้มีชื่อเสียงได้รับการยอมรับจากมหาชน บทบาทด้านการถ่ายทอดศิลปะพื้นบ้าน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การถ่ายทอดศิลปะด้านนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานและการถ่ายทอดศิลปะการลำมีลูกศิษย์เป็นนักศึกษาในสถาบันการศึกษาหลายแห่ง โดยเฉพาะวิทยาลัยนาฏศิลป์ มีความสามารถในการแต่งกลอนลำทางสั้น กลอนลำทางยาวและลำเดี่ยว

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ภูมิปัญญา,คนตรีและการแสดง,บทบาท,ศิลปินแห่งชาติ,หมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน

สมบัติ ทับทิมทอง 2544. สภาพการดำรงอยู่ของคณะกลองยาวอำเภอวาปีปทุม จังหวัด

มหาสารคามวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาพัฒนาการกับปัจจัยการเกิดและการดำรงอยู่ของคณะกลองยาว อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม พบว่าคณะกลองยาวอำเภอวาปีปทุมมีพัฒนาการเป็นสามช่วง ช่วงแรกเป็นแบบไม่มีรูปแบบ เกิดจากความสนุกสนานร่าเริงของชาวบ้านผสมผสานกับความเชื่อและศรัทธา ช่วงที่สองเป็นแบบดั้งเดิม ซึ่งใช้เครื่องดนตรีประกอบขบวนแห่งานประเพณีสำคัญของท้องถิ่น เครื่องดนตรีประกอบด้วยกลองยาว รำมะนาและฉาบ บรรเลงเพลงพื้นบ้านอีสาน ยังไม่มีเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงทำนองเพลง ช่วงที่สามเป็นคณะกลองยาวประยุกต์ เพื่อรับจ้างและแสดงทั่วไป นักร้องแกน เบส กลองชุด 3 ใบและพิณเป็นเครื่องดนตรีประกอบการบรรเลงเพิ่มขึ้น

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,คณะกลองยาว,การถ่ายทอด,การดำรงอยู่

สำรวย เย็นเฉื่อย 2544. คณะหมอลำ สาวน้อยเพชรบ้านแพง วารสารหอศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 1(1):25-29.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับหมอลำในสังคมอีสาน กรณีคณะหมอลำสาวน้อยบ้านแพง พบว่าชนิดของหมอลำ มีหมอลำเดี่ยว หมอลำกลอนที่ในปัจจุบันพัฒนามาเป็นหมอลำซิ่ง หมอลำเรื่อง หมอลำพื้น หมอลำผีฟ้า ส่วนคณะหมอลำบ้านแพงนั้น พบว่านักแสดงส่วนใหญ่เป็นลูกหลานชานา ก่อนการแสดงจะมีการบูชาหมอลำ หรือบูชาครู ที่เรียกกันว่าคาย้อ ซึ่งประกอบด้วย ดอกไม้ เทียน หวี ไข่ต้ม 2 ใบ เจลแต่งผม น้ำปรุง และเหล้า นักแสดงทุกคนจะหยุดทำกิจกรรมแล้วพนมมือจนทำพิธีเสร็จจึงทำงานต่อ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,หมอลำ

พีระศิลป์ ชินสอน 2540. ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของสำนักงานส่งเสริมหมอลำกับ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม : ศึกษากรณีอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบของสำนักงานส่งเสริมหมอลำและความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของสำนักงานส่งเสริมหมอลำกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พบว่าสำนักงานส่งเสริมหมอลำประกอบด้วย อาคารสถานที่ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวกและระยะเวลาในการดำเนินงาน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของสำนักงานส่งเสริมหมอลำเดิมมี

บทบาทรับงานแสดงให้แก่หมอลำ แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไปทำให้เพิ่มบทบาทเป็นสำนักงานฝึกหัดเรียนลำ จัดตั้งคณะหมอลำ ให้เข้าชุดหมอลำ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,หมอลำ,สำนักงานส่งเสริมหมอลำ

ลักขณา จินดาวงศ์ 2542. โหวด เครื่องดนตรีพื้นเมืองเอกลักษณ์วารสารเมืองโบราณ. 25(4):118-121.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับ โหวด เครื่องดนตรีพื้นเมืองเอกลักษณ์ของร้อยเอ็ดพบว่า โหวด เป็นเครื่องดนตรีที่นิยมเล่นกันอย่างแพร่หลายใช้เล่นเดี่ยวหรือผสมกับวงดนตรีพื้นบ้านลูกทุ่งหรือสากลได้เป็นอย่างดี มีความไพเราะและมีเสียงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ชาวอีสานมีความเชื่อว่า โหวดเป็นสื่อที่มนุษย์ใช้บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ประทานน้ำฝนให้แก่มนุษย์คือพระยาแถน เพื่อขอให้ฝนหยุดตกเพราะถ้าหากฝนตกหนักในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวก็จะทำให้ความเสียหายต่อผลผลิต

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,เครื่องดนตรีพื้นเมือง, โหวด

รัฐจวน อิศรานูวัฒน์ 2542. กลองยาวของชาวอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาพัฒนาการของกลองยาวและความสัมพันธ์ระหว่างกลองยาวกับวิถีชีวิตของชาวอำเภอศรีสมเด็จ พบว่า พัฒนาการของคณะกลองยาวตั้งแต่ พ.ศ.2516-2542 การประสมวง มีพัฒนาการจากแบบเดิมเป็นประยุกต์ เครื่องดนตรีเพิ่มขึ้นทั้งเครื่องดนตรีสากลและการฟ้อนรำ ประกอบขบวน ความสัมพันธ์ระหว่างกลองยาวกับวิถีชีวิตของชาวอำเภอศรีสมเด็จ ด้านวัฒนธรรม ประเพณีพบว่า กลองยาวเข้าไปมีส่วนร่วมในงานประเพณีสิบสองเดือนมาตั้งแต่เดือน ด้านสังคมพบว่า เป็นดนตรีพื้นถิ่นที่สร้างความบันเทิงและก่อให้เกิดความรักสามัคคีในครอบครัว ญาติมิตร

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ดนตรีและการแสดง,กลองยาว,วิถีชีวิต

สุภาวดี ลำลีพันธ์ 2540. ทำฟ้อนพื้นบ้านอีสาน ศึกษากรณีวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาทำฟ้อนพื้นบ้านอีสาน และศึกษาวิถีชีวิตที่ปรากฏในการฟ้อน

พื้นที่บ้านอีสานของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด พบว่าท่าฟ้อนที่ใช้ประกอบการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน มีทั้งหมด ๘๗ ท่า เป็นท่าฟ้อนพื้นบ้านอีสาน ๖๘ ท่า และท่ารำไทย ๑๑ ท่า ส่วนวิถีชีวิตที่ปรากฏในการฟ้อนพื้นบ้านพบว่ามี ๖ ด้าน คือ การประกอบอาชีพด้านลักษณะนิสัย

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,นาฏศิลป์,ท่าฟ้อนพื้นบ้านอีสาน

สุพงศ์ โพนเมืองหล้า 2543. บทบาทของการละเล่นในงานประเพณีชาวโพนเมือง

ตำบลโพนเมือง อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

(สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนการละเล่นในงานประเพณีและบทบาทการละเล่นในงานประเพณีต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน โพนเมือง ค. โพนเมือง อ.อาจสามารถ จ.ร้อยเอ็ด พบว่า การละเล่นในงานประเพณีของชุมชนนี้ มีองค์ประกอบ 4 อย่างคือ สถานที่ เวลา ผู้เล่น และวัสดุสิ่งของและอุปกรณ์ในการเล่น สำหรับขั้นตอนการละเล่นมีการเตรียมการ ดำเนินการเล่น และอุปสรรค ขึ้นอยู่กับประเภทของการเล่น เช่น การละเล่นเชิงพิธีกรรมในด้านบทบาทการละเล่นในงานประเพณีต่อวิถีชีวิต ในด้านต่างๆ คือ บทบาทในด้านสังคม

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ประเพณี,การละเล่น

วิไลลักษณ์ สิกกะไชย 2544. การเปลี่ยนแปลงของหนังประ โมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของหนังประ โมทัยในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าด้านองค์ประกอบของหนังประ โมทัยมีการเปลี่ยนแปลง 3 ด้าน คือด้านบุคคล ด้านเครื่องประกอบการแสดง และด้านการแสดง ส่วนด้านรูปแบบนั้นมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโหมโรง โดยเพลงโหมโรงเปลี่ยนจากระบำมาเป็นเพลงลูกทุ่ง กลอนลำซึ่ง การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างรวดเร็ว กระชับ รูปแบบภาษานิยมใช้ภาษาอีสานและภาษาสมัยใหม่ ด้านผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้แสดงมีผลกระทบทางด้านปัจจัยสี่ ต้องอาศัยเงินเป็นตัวกำหนด ด้านเศรษฐกิจเปลี่ยนจากระบบยังชีพมาเป็นระบบทุนนิยม

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ร้อยเอ็ด,ศิลปะการแสดง,หนังประ โมทัย

ปิยพันธ์ แสนทวีสุข 2546. แหล่งวัฒนธรรมภูมิปัญญาคนตรีพื้นบ้านอีสานในเขตลุ่มน้ำชี

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานชิ้นนี้ศึกษารวบรวมประวัติ ผลงานของช่างทำเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานและ เพื่อสร้างแผนที่แหล่งวัฒนธรรมทางดนตรีพื้นบ้านอีสาน โดยศึกษาจากกลุ่มช่างชาวบ้านที่ทำเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่ามีช่างทำเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน จำนวน 32 คน มีการศึกษาส่วนใหญ่ระดับประถมศึกษามัธยมศึกษาที่สมบรูณ์ อาชีพทำการเกษตร วิถีชีวิต ต่างๆยังคงมีความเชื่อเรื่องผีเรื่องคอนปู่ตา ตลอดจนมีการนับถือประเพณีต่างๆสืบทอดจากบรรพบุรุษ เช่น ฮีตสิบสองคองสิบสี่ วิธีการทำเครื่องดนตรีได้รับการถ่ายทอดจากครู เพื่อน ครอบครัว รวมถึงการสังเกต จดจำ ประยุกต์วิธีการทำจากเครื่องดนตรี รายได้ส่วนใหญ่ดีสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ แหล่งวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ลุ่มน้ำชี,ดนตรีพื้นบ้าน,ภูมิปัญญา,วัฒนธรรม

ศูนย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์และคณะ 2546. การศึกษาสถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบคิดผ่าน

งานวรรณกรรมลุ่มน้ำโขง [ขอนแก่น]:ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มแม่น้ำโขง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับผลงานวิจัยในงานวรรณกรรมลุ่มแม่น้ำโขง และศึกษาระบบคิดของสังคมลุ่มแม่น้ำโขงในช่วงปี 2516-2545 พบจำนวน 200 เรื่อง ในหลายรูปแบบจากหลายกลุ่มชน เช่น นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย ผญา คำร้องสรภัญญ์ กลอนเทศน์ กลอนลำ หมอลำและควาซอ เป็นต้น ซึ่งงานเหล่านี้ได้ถ่ายทอดระบบคิดของสังคมลุ่มแม่น้ำโขงว่าเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ยังคงเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติผสมกลมกลืนกับความเชื่อในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเครื่องมือควบคุมสังคมให้ดำเนินชีวิตตามที่บรรพชนได้กำหนดไว้ ให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข บนวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ลุ่มแม่น้ำโขง,วรรณกรรมพื้นบ้าน,ความเป็นอยู่และประเพณี

อังศุมลิต ศรีสุนันท์ 2540. ก๊อก ลีอก วารสารดอกฝ้าย. ปีที่ 7:51-52.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับก๊อก ลีอก ซึ่งการเล่นพื้นบ้านของชาวเลย ก็มีการเล่นหลากหลายออกไปตามแต่ละท้องถิ่นที่มีการเล่นสืบทอดกันมา ก๊อก ลีอกหรือหมากห้อย คือ กลิ้งเงินเหรียญนั่นเอง ซึ่ง ก๊อก ลีอกนั้นถือได้ว่าเป็นการเล่นที่นิยมเล่นกันมาก แต่สำหรับในเขตจังหวัดเลยนั้น ก๊อก ลีอก เป็นการเล่นที่นิยมเล่นกันในบางหมู่บ้านก็เป็นการเล่นกันทั้งหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุ หนุ่มสาว และเด็กก็นิยมเล่นกันมากเช่นกัน การเล่นก๊อก ลีอกในหมู่บ้านปากห้วย อำเภอท่าลี่ จะเป็นการจัดการเล่นก๊อก ลีอกเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือนเมษายน นั่นคือตรงกับช่วงเทศกาลสงกรานต์นั่นเอง

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,เลย,การละเล่นพื้นบ้าน,ก๊อกล้อค

องค์ บรรณ 2547. มโหรีเขมร จากราชสำนักกัมพูชาสู่ผืนนาบ้านสะเดา บุรีรัมย์

วารสารศิลปวัฒนธรรม. 26(1):64-65.

งานชิ้นนี้ ศึกษาวงมโหรีเขมร ที่มีผู้สืบทอดเป็นคนไทยเชื้อสายเขมรที่บ้านสะเดา อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นวงมโหรีของป่าล่อยและป่าคำเรียบ สองพี่น้องมีเครือญาติช่วยกันเล่นดนตรี ซึ่งในอดีตนั้นเป็นวงมโหรีจาสำนักราชสำนักเขมรเข้ามาอยู่เมืองไทย และเป็นเพียงวงมโหรีพื้นบ้านอีสานใต้ของไทยธรรมดาๆหากันอยู่แถวบ้าน นักดนตรีทุกคนทำไร่นา จะเรียกหารวมตัวออกงานกันเป็นครั้งคราวเท่านั้น งานที่ได้รับว่าจ้างมักจะเป็นงานพิธีกรรม ทรงเจ้า เข้าผี งานมงคลต่างๆ ปัจจุบันวงดนตรีประเภทกันตรึม เข้าถึงรสนิยมของคนสมัยใหม่ได้ดีกว่าจึงทำให้คนที่ยึดอาชีพวงดนตรีมโหรีเขมร

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,บุรีรัมย์,วงดนตรี,วงมโหรี

วิเศษ ชาญประโคน 2539. การวิเคราะห์กันตรึม:เพลงพื้นบ้านอีสานใต้ วิทยานิพนธ์การศึกษา

ศาสตรมหาบัณฑิต (วิชาเอกภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

งานชิ้นนี้ศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบและคุณค่าทางสังคมของกันตรึม โดยศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า ด้านคุณค่าทางสังคมของกันตรึมสะท้อน 3 ด้านคือ วิถีชีวิต ระบบครอบครัวและเครือญาติ สังคมและวัฒนธรรม โดยชาวอีสานใต้ทำนาเป็นอาชีพหลัก ทอผ้าและเลี้ยงขงเสริม มีความเชื่อ และศรัทธาในพุทธศาสนา เชื่อโหราศาสตร์ ค่านิยม เลือกกนิวคำเป็นคู่ มีคติสอนใจชายหญิงเรื่องครองรักให้มั่นคงในรักให้เกียรติกัน ด้านครอบครัวเครือญาติมีลักษณะระบบขยาย ชายเป็นหัวหน้า แบ่งหน้าที่กันชัดเจน ยึดมั่นในธรรมเนียมประเพณีเคร่งครัด

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,เพลงพื้นบ้าน,กันตรึม,คุณค่าทางสังคม

สำรว ยืนเฉื่อย 2544. คณะหมอลำ สาวน้อยเพชรบ้านแพง วารสารหอศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 1(1):25-29.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับหมอลำในสังคมอีสาน กรณีคณะหมอลำสาวน้อยบ้านแพง พบว่าชนิดของหมอลำ มีหมอลำเว้า หมอลำกลอนที่ในปัจจุบันพัฒนามาเป็นหมอลำซิ่ง หมอลำเรื่อง หมอลำพื้น หมอลำผีฟ้า ส่วนคณะหมอลำบ้านแพงนั้น พบว่านักแสดงส่วนใหญ่เป็นลูกหลานชานา ก่อนการแสดงจะมีการบูชาหมอลำ หรือบูชาครู ที่เรียกกันว่าคาย้อ ซึ่งประกอบด้วย ดอกไม้ เทียน หวี ไข่ต้ม 2 ใบ เจลแดงผม น้ำปรุง และเหล้า นักแสดงทุกคนจะหยุดทำกิจกรรมแล้วพนมมือจนทำ

พิธีเสรีจึงทำงานต่อ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,มหาสารคาม,หมอลำ

จิราวัลย์ ซาเหลา 2546. กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงของหมอลำอาชีพ

วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การศึกษานอกระบบ) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงของหมอลำอาชีพ พบว่ากระบวนการเรียนรู้ของศิลปินหมอลำทุกอาชีพแขนง จะมีกระบวนการเรียนรู้ที่คล้ายคลึงกัน คือ ผู้เรียนต้องมีใจรัก บิดามารดาเป็นหมอลำ และฐานะครอบครัวยากจนต้องการหารายได้ โดยเริ่มจากเรียนรู้จากการไปแสวงหาครูผู้สอนและสมัครเป็นลูกศิษย์ ทดสอบน้ำเสียงฝึกซ้อมร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนฝึกฝนพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง สำหรับกระบวนการถ่ายทอดของศิลปินหมอลำอาชีพนั้น มีวิธีการถ่ายทอดตามที่ตนเองได้ฝึกฝนและเรียนรู้มา

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ศิลปะการแสดง,กระบวนการเรียนรู้,การถ่ายทอด,หมอลำอาชีพ

สุริยา สมุทกุลดีและคณะ 2536. หนังสือประวัติของอีสาน วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 10(2):25-41.

งานชิ้นนี้ศึกษาหนังสือประวัติของอีสาน พบว่า หนังสือประวัติหรือหนังสือพงศาวดารอีสานเป็นนายหนัง นักดนตรี คนร้อง และคนเซตเองทั้งหมดโดยเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิต ไม่มีหน่วยงานใดๆเข้ามาเผยแพร่ "หนังสือพงศาวดาร" ของชาวอีสานเป็นศิลปะการแสดงที่มีเนื้อหา รูปแบบ และความหมายที่เป็นเอกลักษณ์หรือลักษณะพื้นบ้านของหมู่บ้านชาวอีสานอย่างมาก เรียกได้ว่าหนังสือพงศาวดารอีสานในสังคมวัฒนธรรมของหมู่บ้านชนบทอีสานจะไม่เหมือนและไม่เคยเหมือนกับหนังสือพงศาวดารในสังคมวัฒนธรรมอื่นใด

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ศิลปะการแสดง,การเรียนรู้,หนังสือพงศาวดาร,หนังสือประวัติ

แก้วดา จันทรานุสรณ์ 2545. การสืบทอดศิลปะหมอลำในสังคมทุนนิยม วารสารสาร

วัฒนธรรม สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 8(3):8-9.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับการสืบทอดศิลปะหมอลำในสังคมทุนนิยม พบว่า การสืบทอดกิจการหมอลำจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากประสบการณ์การเรียนรู้แตกต่างกัน หมอลำรุ่นพ่อแม่มีชั้นเชิงด้านศิลปะการแสดงสูงแต่มีโอกาสทางการศึกษาในระบบน้อยกว่ารุ่นลูก แต่ชั้นเชิงทางศิลปะสู่รุ่นพ่อแม่ไม่ได้ รุ่นลูกมีวิทยาการก้าวหน้ากว่าช่วยให้

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ศิลปะการแสดง,การสืบทอด,หมอลำ

ราตรี ศรีวิไลและเจริญชัย ชนไพโรจน์ 2545. เล่าเรื่องหมอลำ:(๑)ความหมาย หน้าที่

คุณค่า จรรยาบรรณ และการเรียน วารสารเพลงคนตรี. 8(3):20-24.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับหมอลำ:ความหมาย หน้าที่ คุณค่าจรรยาบรรณและการเรียน พบว่า หมอลำคือ ผู้ชำนาญการความสามารถท่องจำเนื้อเรื่องหรือบทกลอนจากนิทานต่างๆเหล่านี้ ได้ด้วยความชำนาญ หมอลำมีหน้าที่และคุณูปถัมภ์แก่สังคมอีสานทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้แก่ การให้ความรู้และการบันเทิง นอกจากนี้การแสดงหมอลำก่อประโยชน์แก่สังคมอีกมากมาย เช่น เป็นสื่อของการเรียนและสืบทอดพุทธศาสนา ภาษาวรรณคดี เพลงแคน ประเพณี ที่สำคัญคือ ช่วยกล่อมเกล่าให้ประชาชนมีคุณธรรม มีความอ่อนโยน มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ส่วนการปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นศิลปินหมอลำ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ศิลปะการแสดง,บทบาท,ความหมาย,หน้าที่,หมอลำ

สุพรรณษา สุวรรณรังสี 2545. หมอลำหมู่ ภูมิภาคอีสานที่สร้างงานสร้างเงิน วารสารวัฒนธรรมไทย.

39(4):55-57.

เนื้อหาในบทความบอกความหมายของเพลงพื้น หมอลำ ความหมายและความ เป็นมาของคำว่า หมอลำหมู่ ซึ่งเป็นการคิดในการที่จะปรับเปลี่ยนเพลงพื้นบ้านเพื่อรักษาไว้ โดยการประยุกต์รูปแบบให้เข้ากับค่านิยมในการชม การฟังดนตรีสมัยใหม่

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ศิลปะการแสดง,หมอลำหมู่

พรพรหม ไชแสง 2546. "หมอลำ" สื่อพื้นบ้านอีสานกับการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชน

วารสารพัฒนาชุมชน. 42(10):48-50.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างเครือข่ายวิทยุชุมชน สื่อพื้นบ้านและผู้นำองค์กรชุมชน เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนมีการคัดสรรแกนนำของกลุ่มองค์กรต่างๆ จากจังหวัดในความรับผิดชอบ พบว่า การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 76 ที่บัญญัติว่า "บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นเดิมย่อมมีสิทธิหรือพันธกิจหรือพื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ

บำรุง รักษา

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน,การเรียนรู้,เครือข่าย,สื่อพื้นบ้าน,หมอลำ

ชัยมงคล จินดาสมุทร 2537. "หมอลำ" ความใฝ่ฝันของคนบางคน วารสารพวงแสง.

18(22):140-144.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับเรื่อง "หมอลำ" ความใฝ่ฝันของคนบางคน ซึ่งหมอลำ คือ การขับลำเนาด้วยภาษาถิ่นอีสานประกอบด้วยดนตรีพื้นบ้านอีสาน(แคน) หรือหมอลำ คือผู้ชำนาญในการขับลำเนาด้วยภาษาถิ่น โดยมีเสียงแคนประกอบ ดังนั้น หมอลำ จึงเป็นการละเล่นประเภทหนึ่งของชาวอีสาน สามารถจำแนกได้ดังนี้)หมอลำพื้น 2)หมอลำกลอน 3)หมอลำหมู่ หมอลำจึงอยู่ในฐานะมรดกทั้งทางตรงและทางอ้อมคือให้ความบันเทิงให้การศึกษา เผยแพร่ศาสนาและปกป้องรักษาบรรทัดฐานของสังคม เป็นต้น

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน,การละเล่น,การอนุรักษ์และเผยแพร่,หมอลำ

เจริญชัย ชนไฟโรจน์ 2545. ลำซิ่ง : รูปแบบใหม่ของลำกลอนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ประเทศไทยวารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 19(2):86-107.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับลำซิ่ง ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของลำกลอนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ลำซิ่ง เป็นการลำประเภทหนึ่งของชาวอีสาน ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี ลำซิ่งเป็นสิ่งบันเทิงที่เกิดขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็วในยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟู หมอลำซิ่งเป็นที่ต้องการของสังคมจนบังคับลำกลอนเกือบหมดสิ้น นับเป็นปรากฏการณ์ที่ยิ่งใหญ่อย่างหนึ่งในวงการหมอลำอีสาน ก่อให้เกิดอาชีพที่เกี่ยวข้องมากมายคือ หมอลำ หมอแคน หมอพิณ หมอเกี๋ยง หมอเบส หางเครื่อง บริการเวทีและเครื่องเสียง บริการชุดเครื่องแต่งกายหางเครื่อง รูปแบบของการแสดง เริ่มด้วยการไหว้ครูด้วยทำนองลำทางสั้น กลอนประกาศศรัทธา กลอนเกี่ยว

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน,รูปแบบใหม่ของลำกลอน,ลำซิ่ง

สำรว ยืนเฉื่อย 2546. ลำยาว แดงสังหารสาว กลอนลำเชิงสังวาส ตรงตรงแบบคนอีสาน

วารสารสารวัฒนธรรม. 9(1):13-14.

งานชิ้นนี้ เป็นบทความเกี่ยวกับลำยาว แดงสังหารสาว กลอนลำเชิงสังวาส ตรงตรง

แบบคนอีสาน ซึ่ง หมอลำคีย์ข้อมมีของติดอยู่กับตัว นอกจากบุคลิกดี น้ำเสียงดี ของบุชาติแล้ว จะต้อง มีกลอนลำดีๆ เป็นเอกลักษณ์ของตนเองด้วย ดังนั้น การมีกลอนลำเด่นๆ จะสามารถทำให้คนจดจำ ได้เร็วมากขึ้น ก็จะต้องถูกหู ถูกใจ และถูกนิสัยของคนอีสาน ดังเช่น หมอลำเคน คาเหลา มี ชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จัก โดยเฉพาะกลอนลำยาวแดงสังหารสาว เป็นกลอนลำประเภทกลอนแก้ หมอลำฝ่ายหญิง ซึ่งหมอลำฝ่ายหญิงกล่าวหาผู้ชายมากด้วยตำหนาราคะ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน,หมอลำ,กลอนลำ

พีรพงษ์ พลเวียงธรรมและคณะ 2547. การศึกษาและพัฒนากระบวนการคืนโรงเรียนให้กับ ชุมชน โดยใช้คนตรีโปงลางเป็นตัวประสานสัมพันธ์ [กรุงเทพฯ]:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาและพัฒนากระบวนการคืนโรงเรียนให้กับชุมชน โดยใช้คนตรีโปงลางเป็นตัวประสานสัมพันธ์ พบว่า ชุมชนมีทัศนคติต่อโรงเรียนทั้งสองโรงเรียน ในด้านการดำเนินงานด้านวิชาการ ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การบริหาร และการ ปกครองและกิจการนักเรียนอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนได้ให้บริการการแสดงของ วงดนตรีโปงลางในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัด สำหรับปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อทัศนคติและ ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการทำงานร่วมกันเพื่อสืบทอดคนตรีโปงลาง คือ ปัจจัย ที่เอื้อ ได้แก่ ผลการแสดงได้รับการยกย่องสรรเสริญและสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน ชุมชนมี ส่วนร่วมกับโรงเรียน ส่วนปัจจัยที่ไม่เอื้อ ได้แก่ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมต่างๆ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ศิลปะและการแสดง,กระบวนการ,ทัศนคติ,ประสานสัมพันธ์, คนตรีโปงลาง

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ 2541. สามทศวรรษศิลปะสมัยใหม่ในภาคอีสาน วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2(2):19-25.

งานชิ้นนี้ ศึกษาเกี่ยวกับศิลปะสมัยใหม่ในภาคอีสานในสามทศวรรษ พบว่า ความ โดดเด่นของขบวนการกลุ่มศิลปินไท-อีสาน คือการมีฐานที่มั่นคงด้านวิชาการจากคณาจารย์ศิลปะ แทบทุกสถาบัน โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยมหาสารคามกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น จึงส่งผลต่อความ มั่นคงในก้าวอย่างที่ชัดเจนต่อการช่วยขยายองค์กรกลุ่มศิลปินและพัฒนาวงการศิลปะสมัยใหม่ให้คง อยู่ในภูมิภาคแห่งนี้ได้และมีการเปิด โอกาสให้ศิลปินทุกรุ่นได้เข้ามาร่วมภารกิจศิลปินไท-อีสาน

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ศิลปะสมัยใหม่,กลุ่มศิลปิน,องค์กร

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน 2545. เชิดชูเกียรติศิลปิน

พื้บ้านอีสาน (จุลสาร) มหาสารคาม:สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

เนื่องในวันศิลปินแห่งชาติ 24 กุมภาพันธ์ 2545 สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม
อีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้จัดโครงการวันศิลปินพื้บ้านอีสานแห่งชาติขึ้นเพื่อประกาศยก
ย่องเชิดชูเกียรติโดยศิลปินพื้บ้านอีสานที่ได้รับการคัดเลือกมีจำนวน 8 ท่าน คือ นายทวี รัชนีกร
และนายธีระวัฒน์ กะนะมะ สาขาทัศนศิลป์ นางสำรวม ดีสม (น้ำฝ้างเมืองสุรินทร์) และนางผม
หอม สกุลไทย สาขาศิลปะการแสดง นายกำปิ่น ข่อยนอก(กำปิ่น) บ้านแท่น) สาขาศิลปะและสื่อ
พื้บ้านเพื่อการสื่อสารมวลชนนายสมบัติ สิมหล้า สาขาดนตรีพื้บ้าน นายสุกฤษ สมจิตศรีปัญญา
และนายมนัส สุขสาย สาขาวรรณศิลป์ ซึ่งได้เสนอประวัติและผลงานของศิลปินแต่ละท่าน
คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,ศิลปินพื้บ้าน,การเชิดชูเกียรติ

โฆสิต ดีสม 2544. พัฒนาการของกันตรึมบ้านดงมัน ตำบลคอโค อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณชิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณชิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาพัฒนาการองค์ประกอบ การบรรเลงเพลง การขับร้องและการพื้บ้าน
ของกันตรึม บ้านดงมัน ต.คอโค อ.เมือง จ.สุรินทร์ พบว่ากันตรึมบ้านดงมัน เดิมมีองค์ประกอบ
ดนตรีแบบดั้งเดิม ต่อมาได้พัฒนาการ โดยนำเอาเครื่องดนตรีสากลเข้ามาประกอบในการบรรเลง
องค์ประกอบด้านบทเพลง แบ่งเป็น 6 ประเภท ได้แก่ บทเพลงประกอบการไหว้ครู บทเพลงสำหรับ
ขบวนแห่ บทเพลงเบ็ดเตล็ด บทเพลงในพิธีกรรม บทเพลงกันตรึมใช้ประกอบการแสดง บทเพลง
กันตรึมประยุกต์ ซึ่งได้พัฒนาองค์ประกอบด้านบทเพลงขึ้นตาม โอกาสต่างๆ มีการพัฒนารูปแบบและ
มีการลงทุนเตรียมการปรับปรุงรูปแบบวงกันตรึมอยู่ตลอดเวลา
คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,สุรินทร์,กันตรึม,การพัฒนาการ

พรรณราย คำโสภา 2542. การวิเคราะห์เพลงพื้บ้านกันตรึมของหมู่บ้านดงมันจังหวัดสุรินทร์
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณชิต วิชาเอกมานุษยวิทยากวีทยา บัณชิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

งานชิ้นนี้ศึกษาวิเคราะห์เพลงประกอบการแสดงพื้บ้าน บทเพลงประกอบการ
แสดงโดยการใช้วงกันตรึมบรรเลง เพื่อศึกษาวิเคราะห์ในด้านประวัติความเป็นมา การแต่งกาย
โอกาสและวิธีการแสดง มาตราเสียง คำร้อง ทำนอง โครงสร้างของทำนองเพลง พบว่าคนตรี
พื้บ้านกันตรึมแต่เดิมมีจุดประสงค์ในการบรรเลงเพื่อความสนุกสนานร่าเริงของชาวบ้านเป็น

ทำนองสั้นๆ ต่อมาพัฒนาให้เป็นรูปแบบมากขึ้น นำเอาเพลงเก่าที่ไพเราะสนุกสนานได้รับความนิยมในชุมชนทั้งงานมงคลและอวมงคล แต่เดิมไม่ได้คำนึงถึงการแต่งกาย ต่อมาแต่งตามประเพณีนิยมสวยงามขึ้น เสียงเพลงกันตรึมเปลี่ยนไปใกล้เคียงมาตราเสียงสากลมากขึ้น
 คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาคอีสาน, สุรินทร์, กันตรึม, เพลงพื้นบ้าน, เอกลักษณ์

รุ่งอรุณ บุญสายันต์ 2543. การศึกษาแรงงูใจในการสร้างสรรค์ผลงานกลอนลำของศิลปินแห่งชาติ
 ในภาคอีสานขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ศึกษารูปแบบการเรียนรู้และการสืบทอดการสร้างสรรค์ผลงานศิลปวัฒนธรรม
 หมอลำของศิลปินแห่งชาติภาคอีสาน ด้านแรงงูใจที่มีต่อการสร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรมหมอลำ
 ของศิลปินแห่งชาติ รูปแบบการเรียนรู้และการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมหมอลำสู่อนุชนรุ่นหลัง
 คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาคอีสาน, หมอลำ, กลอนลำ, แรงงูใจ, ศิลปินแห่งชาติ

สนอง คลังพระศรี 2541. หมอลำซึ่ง : กระบวนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรีของ
 หมอลำในภาคอีสาน กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของหมอลำในภาค
 อีสาน องค์ประกอบดนตรีและการแสดงหมอลำซึ่ง บทบาทหมอลำซึ่งในบริบทสังคม และ
 วัฒนธรรมอีสาน กระบวนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรีของหมอลำในภาคอีสาน ปัญหา
 และแนวโน้มในการแสดงหมอลำซึ่งผลจากการวิจัยพบว่า หมอลำมีประวัติและพัฒนาการ 3 ทาง
 คือ พัฒนามาจากลัทธิบูชาพญาแถนหรือผีฟ้า พัฒนามาจากประเพณีความเชื่อในพระพุทธศาสนา
 และพัฒนามาจากประเพณีเกี่ยวพาราสิระหว่างหนุ่มสาว ด้านกระบวนการปรับเปลี่ยนทาง
 วัฒนธรรมดนตรีของหมอลำพบว่า เกิดจากปัจจัยหลายด้าน
 คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม, ภาคอีสาน, หมอลำ, การพัฒนาการ

รุ่งอรุณ บุญสายันต์และคณะ 2543. การศึกษารูปแบบการเรียนรู้และสืบทอดการสร้างสรรค์งาน
 ศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติในภาคอีสาน [ขอนแก่น, อุบลราชธานี]: สำนักงานคณะกรรมการ
 วัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

งานชิ้นนี้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้และการสืบทอดการสร้างสรรค์งาน
 ศิลปวัฒนธรรมหมอลำของศิลปินแห่งชาติในภาคอีสานสอนชนรุ่นหลังซึ่งใช้พื้นที่ในการศึกษาคือ
 จ.ขอนแก่น และจ.อุบลราชธานี พบว่าการเรียนรู้การสร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรมหมอลำได้มี
 รูปแบบขั้นตอนและวิธีการอย่างเป็นระบบเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนและการสืบทอด

ทอดการสร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรมหมอลำในระยะแรกใช้วิธีการสอนลูกศิษย์เหมือนที่ศิลปินแห่งชาติได้เรียนรู้มาจากครูของตน

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,หมอลำ,การเรียนรู้,การสืบทอด

นิตราพร ทิพา 2539. การวิเคราะห์เนื้อเพลงพื้นบ้านหมอลำเพื่อการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

กรุงเทพฯ:บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การวิเคราะห์เนื้อหาเพลงพื้นบ้านหมอลำมีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของเพลงพื้นบ้านหมอลำที่สะท้อนถึงความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี การดำเนินชีวิต และความรู้ด้านต่างๆ ของชาวอีสาน เพลงพื้นบ้านหมอลำที่นำมาวิเคราะห์มีจำนวนทั้งสิ้น 25 ชุด รวม 267 เพลง โดยรวบรวมจากเทปเพลงพื้นบ้านหมอลำ ที่วางจำหน่ายในประเทศไทย ในช่วงเดือนมกราคม-ธันวาคม 2538

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,หมอลำ,เพลงพื้นบ้าน,ความเชื่อ,ค่านิยม

บัณฑิตวงศ์ ทองกลม 2539. ชีวิตและผลงานของหมอลำทองมาก จันทะลือ(หมอลำภูทา)

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาชีวิตและผลงานของนายทองมาก จันทะลือ โดยศึกษาจากชีวิตและผลงานด้านกลอนลำ พบว่านายทองมาก เติบโตในชนบทด้วยความยากจนและค่านิยมทำให้สนใจอาชีพหมอลำกลอน เริ่มเรียนหมอลำจากวัดและจากอาจารย์หลายท่านจนมีความรู้ขั้นลำแตกฉาน มีพรสวรรค์ทางการแสดง เสียงมีเสน่ห์ ไหวพริบดี จึงมีชื่อเสียงอย่างรวดเร็วมีบทบาทในฐานะศิลปินลำเพื่อให้ความรู้ความบันเทิง รู้จักใช้กลอนลำให้เหมาะสม ฐานะสื่อมวลชนเป็นนักจัดรายการวิทยุ รายการเพลงพื้นเมืองอีสาน มีลีลาการพูดเป็นเอกลักษณ์คือการใช้ภาษาถิ่นอีสาน ฐานะนักการเมืองเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จัดตั้งสมาพันธ์หมอลำแห่งประเทศไทย ฐานะนักสังคมสงเคราะห์ได้อุทิศตนเพื่อสังคม จัดสร้างบ้านพักญาติผู้ป่วย ช่วยเหลือหน่วยงานราชการ เอกชนในการเผยแพร่ความรู้ แก้ไขปัญหาสาธารณสุขประชาชนไปโดย ยาเสพติด

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,หมอลำกลอน,ประวัติ,ผลงาน,พื้นเมืองอีสาน

โอสถ บุตรมารศรี 2538. ภาพสะท้อนของสังคมอีสานจากกลอนลำของหมอลำแคน ดาเหลา

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาวิเคราะห์กลอนคำที่สะท้อนภาพของสังคมอีสานด้านต่างๆ คือ ด้านการเมืองการปกครองสะท้อนความจงรักภักดี ด้านเศรษฐกิจสะท้อนให้เห็นการถูกกดขี่จากพ่อค้าคนกลาง ปัญหาสถานะเศรษฐกิจของประเทศ ปัญหาการเดินทางไปทำงานต่างประเทศ ด้านศาสนา ความเชื่อสะท้อนให้เห็นการยึดมั่นในคำสอนของศาสนา กล่าวถึงวัดและพระสงฆ์ ด้านความเชื่อสะท้อนให้เห็นเรื่องกรรมดี กรรมชั่ว ความฝัน ด้านการศึกษาสะท้อนให้เห็นการสอนพ่อแม่ให้เอาใจใส่ลูก การประพฤตินองวินัยของผู้หญิง ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีสะท้อนให้เห็นการปฏิบัติตามฮีตคองของอีสาน ด้านการดำเนินชีวิตสะท้อนเกี่ยวกับปัจจัยสี่ อาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และภาพสะท้อนอื่นๆ ได้แก่ อาชีพทำนา ทำสวน รับราชการ และสภาพความเป็นอยู่ของคนอีสาน เห็นได้ว่ากลอนคำของหมอลำแคน คาเหลา

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,หมอลำแคน คาเหลา,สังคมอีสาน,กลอนคำ

บุญโฮม พรศรี 2543. พินอีสานกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม:กรณีศึกษาจังหวัดอุดรธานี

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาไทยคดีศึกษา)บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาเทคนิคการทำพิน เทคนิคการบรรเลงพินและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในการทำและการบรรเลงพิน พบว่าช่างทำพินแบบดั้งเดิมนิยมใช้เครื่องมือ เช่น มีด สี่ ขวาน สว่านมือ ซึ่งเป็นวัสดุที่หาได้ตามธรรมชาติ นิยมทำจากไม้ท่อนเดียว ส่วนช่างทำพินแบบสมัยใหม่ นอกจากใช้เครื่องมือแบบเดิมแล้วยังใช้เครื่องมือไฟฟ้าเข้ามาช่วยทำ เทคนิคการบรรเลงเพลงพื้นบ้านเป็นหลัก กลุ่มเพลงพินสมัยใหม่มีการดัดสายแบบลายน้อยขึ้นมาบรรเลงเพลงพื้นบ้านผสมกับลายเพลงอื่นๆ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,อุดรธานี,เครื่องดนตรี,พิน

วาสนา บันฑา 2540. ฟ็อนช่วยมืออีสาน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาไทยคดีศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

งานชิ้นนี้ศึกษาการฟ็อนช่วยมืออีสานด้านองค์ประกอบการฟ็อนและขั้นตอนการแสดงการฟ็อน โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามจากบ้านชะยุ จังหวัดอุบลราชธานี บ้านเปือย จังหวัดศรีสะเกษ บ้านดงมะหรี จังหวัดยโสธร พบว่าฟ็อนช่วยมือเป็นการฟ็อนที่พัฒนามาจากการฟ็อนกลองตุ้มในสมัยโบราณ ซึ่งฟ็อนในงานบุญบั้งไฟและพบว่าเป็นการฟ็อนประกอบจังหวะดนตรี คือ กลองตุ้มและพางฮาด ไม่มีการขับร้องประกอบ ผู้ฟ็อนส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ มีจำนวน ๘๐ คน ทำฟ็อนเป็นทำที่ง่ายประมาณ ๑๐ ทำ

คำสำคัญ: ศิลปวัฒนธรรม,ภาคอีสาน,อุบลราชธานี,ศรีสะเกษ,ยโสธร,การฟ้อนรำ